

**ÇİN'İN ABD VE TÜRKİYE EKONOMİSİ
KARŞISINDAKİ REKABET GÜCÜ
ÜZERİNE İNCELEMELER**

Yasen REZIWANGULI

**Yüksek Lisans Tezi
İktisat Anabilim Dalı
Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN
2019
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

Yasen REZIWANGULI

**ÇİN'İN ABD VE TÜRKİYE EKONOMİSİ KARŞISINDAKİ
REKABET GÜCÜ ÜZERİNE İNCELEMELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN**

ERZURUM – 2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Ö.Selçuk EMSEN danışmanlığında, Yasen Reziwanguli tarafından hazırlanan bu çalışma 30 / 12 / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. İktisat Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof.Dr. Ö. Selçuk EMSEN

İmza: .....

Jüri Üyesi :Dr.Öğr.Ü. Ziya Ç. YURTTANÇIKMAZ

İmza: .....

Jüri Üyesi :Dr.Öğr.Ü. Adem TÜRKMEN

İmza: .....

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

F-85/01/21.10.2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
TABLolar DİZİNİ	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ	VIII
ÖNSÖZ	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**KAVRAMSAL PERSPEKTİFTE REKABET GÜCÜ**

1.1. ULUSLARARASI REKABET GÜCÜNÜN TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI	4
1.1.1 Ulusal Rekabet Gücü.....	5
1.1.2. İşletme Rekabet Gücü	6
1.1.3. Endüstriyel Rekabet Gücü.....	7
1.2. REKABET GÜCÜ ÖLÇÜM GÖSTERGESİ	9
1.2.1. Kârlılık ve Pazar Payı Göstergeleri	10
1.2.2. Maliyet Göstergesi	10
1.2.3. Kapsamlı Rekabet Gücü Endeksi	11
1.2.4. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksi (RCA)	11
1.2.5. Verimlilik ve Büyüme Göstergeleri	12
1.2.6. Reel Döviz Kuru Göstergeleri.....	13
1.2.7. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Göstergesi.....	13
1.3. REKABET GÜCÜNÜN TEORİK TEMELİ	14
1.3.1. Geleneksel Ticaret Teorisi	14
1.3.2. Endüstriyel Örgüt Teorisi.....	15
1.3.3. Rekabetçi Avantaj Teorisi.....	16
1.3.4. Kaynak Temelli Teori	18

İKİNCİ BÖLÜM
ÇİN İLE TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GELİŞMELER VE ABD’NİN DIŞ
TİCARETİ

2.1. ÇİN EKONOMİSİNİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ	20
2.1.1. Ekonomik Reformun Tarihsel Nedenleri	20
2.1.1.1. Reformun Yurt İçi Arka Planı	20
2.1.1.2. Reformun Uluslararası Arka Planı	21
2.1.1. Çin Halk Cumhuriyeti 1949 den Günümüze 70 Yıllık Sanayileşme Tarihi	22
2.1.1.1. Sanayileşmenin İlk Dönemi: Sanayinin Gelişimi “En Önemli” Hale Geldi	23
2.1.1.1.1. 1949-1952: Ülke Ekonomisinin Restorasyonu	23
2.1.1.1.2. 1953'den 1957'ye: “İlk Beş Yıllık Plan” Uygulaması ve Sanayileşmenin Başlangıcı.....	23
2.1.1.1.3. 1958-1978: Sanayileşme, Gelişme ve Nispeten Komple Bir Sanayi Sisteminin Kurulması.....	24
2.1.1.2. Sanayileşmenin Orta Erken Aşaması: Tarım, Hafif Sanayi ve Ağır Sanayi Koordineli Biçimde Kalkınmaya Başladı.....	25
2.1.1.2.1. 1978-1992: Reform İle Hızlı Sanayileşme Başlatıldı	25
2.1.1.2.2. 1993-2002 Yılları: Sosyalist Piyasa Ekonomik Sistemi Sanayileşmenin Hızlı İlerlemesi İçin Önemli Bir İtici Güç Haline Geldi.....	26
2.1.1.3. Orta Geç Sanayileşme: Sanayileşmede Yeni Bir Yol Almak.....	27
2.1.1.3. Sanayileşme Gelişiminin Geç Aşaması: Yeni Gelişim Kavramı, Yüksek Kaliteli Gelişime Yol Açmamıştır	28
2.1.3. Çin İmalat Sanayisinin Genel Durumu	30
2.2. TÜRKİYE SANAYİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	32
2.2.1. Osmanlı Devletinde Sanayinin Durumu	32
2.2.2. Cumhuriyet Dönemi Sanayileşme Hareketleri.....	34
2.2.2.1. Cumhuriyetin İlk On Yılında Sanayideki Gelişmeler (1923-1933)	34
2.2.2.2. 1933-1946 Yıllar Sanayileşme Hareketleri	35
2.2.2.3. Liberal Döneme Geçiş ve Planlı Kalkınmaya Kadarki Dönem.....	36
2.2.2.4. 1980 Sonrası Dönem	38
2.2.2.5. 1990-2000 Dönem	41

2.2.2.6. 2000-2010 Dönem	42
2.2.2.7. 2010'dan Günümüze Kadarki Dönem	43
2.3. ABD'NİN DIŞ TİCARETİ	44
2.3.1. Ürün Kategorisine Göre ABD Ticareti	44
2.3.1.1. İhracat	44
2.3.1.2. İthalat	46
2.3.2. ABD'nin Önde Gelen Ticaret Ortak ülkeleri	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALASSA ENDEKS DEĞERLERİ AÇISINDAN REKABET GÜCÜ DEĞERLERİ

3.1. BALASSA AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER (AKÜ) ENDEKSİ	50
3.2. BALASSA ENDEKSİNE DAYALI OLARAK TÜRKİYE VE ÇİN ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMA ÖZETLERİ	50
3.3. AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER ENDEKSİ ÜZERİNE UYGULAMALAR	53
SONUÇ	66
KAYNAKLAR	69
ÖZGEÇMİŞ	77

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİN'İN ABD VE TÜRKİYE EKONOMİSİ KARŞISINDAKİ
REKABET GÜCÜ ÜZERİNE İNCELEMELER

Yasen REZİWANGULI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN

2019, 77 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN
Dr. Öğr. Üyesi Ziya Ç. YURTTANÇIKMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Adem TÜRKMEN

2018 yılı, Çin'in reformunun ve dışa açılmasının 40. yıldönümü ile aynı zamana denk gelmiştir. Son 40 yılda Çin, ekonomik gelişimde oldukça verimli sonuçlar elde etmiş ve ekonomik kalkınması da bir "mucizesi" olarak adlandırılır olmuştur. Bu ekonomik mucize, Çin'in ekonomik gelişiminin ölçeğine ve kalitesine yansımış konumdadır. Çin'in son 40 yıldaki ekonomik gelişimi, sadece Çin toplumunda muazzam değişiklikler getirmekle kalmamış, aynı zamanda dünya ekonomisinin de büyümesi ve gelişmesi üzerinde derin etkiler yapmıştır. Ancak, bu emek yoğunluklu yapı, Çin'in tamamen yeni bir ekonomik kalkınma yolu bulduğu anlamı taşıdığı söylenemez.

Uluslararası piyasada avantajlı olabilmenin önemli faktörlerinden biri rekabet gücüdür. Bu çalışmada ilk bölümünde rekabet gücünün tanımı ve sınıflandırılması, ölçüm yöntemleri, teorik temeli genel olarak açıklama verilmektedir. İkinci bölümde ise Çin'in reform öncesi ve sonrası sanayi tarihi, imalat sanayisinin gelişim durumu, Türkiye'in Cumhuriyet öncesi ve sonrası sanayi gelişime yer verilmektedir. En son üçüncü bölümde, Çin ile ABD ve Türkiye üzerinde Balassa endeksine dayanak yapılan literatür çalışmalar özetlenmiştir. Çin ve Türkiye'nin temel 10 mal gurubunda birbirileri ve ABD karşısındaki rekabet gücünün belirlenmesi hedeflenen bu çalışmada kullanılan veriler 1995 ile 2018 aralığını kapsamaktadır. Çalışmada kullanılan veriler Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) internet sitelerinde yer alan veri dağıtım servislerinden elde edilmiştir.

Çin ve Türkiye sanayisinin genel durumları, karşılaştırmalı üstünlük ve rekabet gücünün, Balassa'nın açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler indeksine dayanarak yapılan bu çalışmada, Çin'in aşırı derecede ihracata ve emek yoğunluk üretime dayanan iktisadi büyümesinin ülke ekonomisine katkıda bulursa bile bu sektörlerin uzun sürede dünya çapında rekabet gücüne sahip olduğu anlamı taşımamaktadır. Bunun sürdürülebilirliği için gereken tedbirlerin alınması ve cari sorunları çözmekle hedeflere ulaşabileceği açıktır. Türkiye sanayisi ise Çin ve Avrupa Birliğine üye ülkeler karşısında rekabet gücüne sahip olan sektörlerdeki karşılaştırmalı üstünlüğünü kaybetmeden sürdürebilmesi için bu sektörlerin teknolojik gelişimi, AR-GE'ye önem verilmesi ve verimlilik artışın sağlanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rekabet gücü, balassa endeksi, sanayi

ABSTRACT**MASTER THESIS****CHINA'S COMPETITIVENESS TOWARDS US AND TURKISH ECONOMY****Yasen REZIWANGULI****Advisor: Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN****2019, 77 pages****Jüri: Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN****Assist. Prof. Dr. Ziya Ç. YURTTANÇIKMAZ****Assist. Prof. Dr. Adem TÜRKMEN**

2018 coincides with the 40th anniversary of China's reform and opening up of policy. Over the past 40 years, China's economic development has achieved fruitful results and can be regarded as a "miracle" of economic development. This economic miracle is reflected in the quantity and quality of China's economic development. China's economic development over the past 40 years has not only brought about tremendous changes in Chinese society, but has also had a profound impact on the growth and development of the world economy. However, this does not mean that China has found a complete new path of economic development.

Competitiveness is one of the important factors of being advantageous in the international market. In the first part of this study, the definition and classification of competitiveness, measurement methods and theoretical basis are explained in general. The second found before and after the industrial history of China's reform, development of manufacturing industry state, the Republic of Turkey is given in pre- and post-industrial development. Latest in the third section, literature studies in China and Turkey are given on the basis of Balassa index summary. The determination of the United States against each other and competitiveness in China and Turkey's main 10 groups of goods covers the range of 2018 to 1995 data used in this study targeted. The data used in the study were obtained from the data distribution services of the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD).

The overall situation of China and Turkey industries of comparative advantage and competitiveness in this study based on the Balassa's revealed comparative advantages index. China's extreme dereced exports and even if found to contribute to economic growth based on labor intensity of production economies long these sectors while in worldwide competition. It is only possible to reach the targets by solving these problems. The turkey industry in China and the technological development of this sector to sustain without losing its comparative advantage in sectors with competitive against countries of the European Union, R & D 'to emphasis and the need to ensure increased productivity.

Key Words: Competitiveness, Balassa index, industry

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKÜ	: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler
AR-GE	: Araştırma Ve Geliştirme
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMD	: Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret Ve Kalkınma Konferansı
USITC	: ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu
VD	: Ve Diğerleri
WEF	: Dünya Ekonomik Forumu

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Sanayide Gelişmeler.....	44
Tablo 2.2. ABD'nin 2017-2018 Yılı Sektör Üzerinde Dünyaya Yaptığı İhracat.....	45
Tablo 2.3. ABD'nin 2017–2018 Yılı Sektör Üzerinde Dünya Genelinden Yapan İthalatı	46
Tablo 2.4. ABD'nin 2018 Yılı Başlıca Ticaret Ortakları ve Dünya İle Yaptığı İki Yönlü Ticareti (milyon dolar)	47
Tablo 2.5. ABD'nin 2017–2018 Yılı Başlıca Ticaret Ortaklarına ve Dünyaya Yaptığı Toplam İhracat	48
Tablo 2.6. ABD'nin 2017–2018 Yılı Başlıca Ticari Ortaklarından ve Dünyadan Yapan İthalatı	49
Tablo 3.1. Çin'in ABD Karşısında Hesaplanan Temel 10 Mal Gruplarının AKÜ Endeksi	57
Tablo 3.2. Çin'in Türkiye Karşısında Hesaplanan Temel 10 Mal Gruplarının AKÜ Endeksi	58

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Çin'in Seçilen Temel 10 Mal Grubunda Dünya Pazarındaki Toplam İhracat ve İthalatı	54
Şekil 3.2. Çin'in Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri Sektöründe ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi	59
Şekil 3.3. Çin'in İçki ve Tütün Mal Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi	60
Şekil 3.4. Çin'in Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi	60
Şekil 3.5. Çin'in Mineral Yakıtlar, Yağlar Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi	61
Şekil 3.6. Çin'in Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi	61
Şekil 3.7. Çin'in Kimyasallar ve İlişkili Mallar Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi	62
Şekil 3.8. Çin'in Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi	62
Şekil 3.9. Çin'in Makineler ve Taşıt Araçları Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi	63
Şekil 3.10. Çin'in Çeşitli Mamul Eşya Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi	63
Şekil 3.11. Çin'in SITC'de Sınıflandırılmamış Eşyalar Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi	64

ÖNSÖZ

Gerek ders aşaması gerek tez sürecinde, değerli zamanını bana ayırıp sebirli ve ayrıntılı şekilde bana yol gösteren sayın danışman hocam Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN'e ve hocam Dr. Öğr. Üyesi Ziya Çağlar YURTTANÇIKMAZ'a teşekkür ediyorum.

Erzurum-2019

Yasen REZIWANGULI

GİRİŞ

Çin'in 1970'lerin başlayan ve günümüze kadar sürekli yenilenen ekonomik reform politikası sonucu, 2017 yılında ülkenin dolar cinsinden ihracatı 2 trilyon 260 milyar dolara ulaşmış durumdadır. Ülkenin ithalatı da 1 trilyon 840 milyar dolardır (cnnturk, 2018a). Bu durum sürekli dış fazla veren Çin ekonomisinin en önemli dinamiği olarak ülkenin rekabet gücünün sürekli ilerlediği yönünde bir çıkarımda bulunma imkânı sağlamaktadır. Bu olguyu besleyecek şekilde özellikle ABD ile olan ilişkilerde yaygın ifadesiyle "ticaret savaşı"nın başlamış olması da buna delil teşkil ettiği söylenebilir. Dolayısıyla Çin ekonomisinin dış fazla ve yüksek büyümeye dayalı performansının başlangıçta daha çok emek-yoğun büyüme formatında olduğu ve böylece rekabet gücünün de sahip olduğu emek gücüne dayalı bir karşılaştırmalı üstünlük yapısına dayalı olduğu yapının değişimine işaret ettiği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle Çin'in zamana bağlı olarak sermaye ve teknolojik yoğun alanlara kayıp kaymadığı, büyümenin ve dış ticaretteki artışların sürdürülebilir olup olmadığı incelemeye değer bir konu olduğu söylenebilir. Çin'in bu türden bir gelişme gösterip göstermediği, dünya ekonomisinin önemli bir gücü konumunda olan ABD ile halen daha emek yoğunluklu bir yapıda olan Türkiye ekonomisi özelinde ele alınabileceği düşünülebilir.

Dolayısıyla çalışmada dünyanın fabrikası fonksiyonu üstlenen Çin ile dünya ekonomisinin hegemonik gücü ABD arasında ve Çin'in emek-yoğunluklu yapısına benzer yapıda olan Türkiye'nin karşılaştırılması yapılması planlanmaktadır. İki dünya devi ve Türkiye'nin mevcut yapısı dikkate alındığında, Türkiye'nin 2017'de ihracatı 157 milyar 94 milyon dolara çıkmış ve 2018 yılı itibarıyla da yine tarihi rekor kırarak 168 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Böylece, Cumhuriyet tarihinin en yüksek ihracat seviyesine ulaşmıştır. İthalat ise 2017 yılında 234 milyar 156 milyon dolara yükselirken (cnnturk,2018b), kurdaki yükselişlerin bir sonucu olarak ithalatın 2018 yılında önceki yıla göre düşüş gösterdiği söylenebilir. Dış fazla veren Çin ekonomisine göre sürekli dış ticaret açığı veren Türkiye ve ABD ekonomisinin en önemli sorunu giderek artan dış borç sorunsalıdır.

Bu çalışmada, yükselen ekonomiler bağlamında Çin'in, ticari mallar kapsamında dünya pazarındaki üstünlüğüne karşın ABD ve Türkiye'nin konumu ortaya konulacaktır. Çalışmanın birinci bölümünde öncelikli olarak rekabet gücü kavramı ve tanımlamalarına

yer verilmiştir. Rekabet gücü ölçütleri yaygın olmakla birlikte genel geçer bir fonksiyonu olan ve Balassa tarafından geliştirilen Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (AKÜ) Endeksi de daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve gelişimi açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise ilk etapta Çin ve devamında da Türkiye imalat sanayinin durumu resmedilmiştir. Üçüncü bölümde ise literatür araştırması yapılarak, Balassa endeksi ile yapılan rekabet gücü ölçümlerine yer verilmiş ve devamında da 1995-2016 arası dönem için Çin-ABD, Çin-Türkiye ve Türkiye-ABD rekabet güçleri hesaplanmıştır. Çin ekonomisinin emek-yoğunluklu yapısının evrilerek sermaye ve teknoloji yoğunluklu yapısal evrilip evrilmediği hususu tespit edilerek, rekabet savaşı hakkında tutarlı bir gerekçeye kavuşulacaktır. Sonuç kısmında ise özellikle Çin ile ABD arasında ortaya çıkan ve ekonomik temelleri olan gerginlik boyutunun rekabet gücünde Çin'in üstünlük derecesinin etkili olup olmadığına yer verilecektir. Ayrıca rekabet gücü konusunda gerek Çin, gerekse Türkiye ekonomisinde izlenmesi gereken politikalara temas edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL PERSPEKTİFTE REKABET GÜCÜ

Dünya ekonomisinde genel trendin küreselleşme yönünde olması ve bunun hem gelir hem de tüketim açısından fırsatlar sunması nedeniyle genel anlamda bir dışa açıklık eğiliminin var olduğu dikkat çekmektedir. Dışa açıklık boyutunun iki temel aktörü bulunmaktadır. Bunlardan birisi ihracat ve diğeri de ithalattır. Ülkelerin hangi malalarda ihracatçı ve hangi mallarda ithalatçı olacağı hususu da genel olarak sahip oldukları rekabet gücü ile belirlenmektedir. Bu noktada dış ticareti açıklamaya yönelik olarak geliştirilen karşılaştırmalı üstünlükler ise Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Malların niteliğine göre değişiklik arz etmektedir. Buna göre üretim yapısı ilksel mallardan kompleks mallara doğru evrildikçe, kompleks malların üretimde katma değer payı ve böylece büyümenin de artacağı ileri sürülmektedir.

Rekabet boyutunda fiyat-maliyet hususu “kısa vadede rekabet avantajı”nı sağlamaya işaret etmektedir. Buna karşılık ülkenin sahip olduğu teknoloji ve verimlilik boyutu ise “uzun vadede rekabet avantajı” sağlayan unsurlardandır. Ekonomide dış ticaretin nedenlerini açıklamada emeği merkeze alan Ricardo’nun karşılaştırmalı üstünlükler perspektifini, teknoloji ve verimlilik boyutuna eviren Posner (1961) ve Vernon (1966) olmuştur. Her iki iktisatçı da teknolojik malların taşıma maliyetlerinden en az düzeyde etkilendiğini ve bu nedenle görece dış ticarete daha fazla konu olduklarına işaret etmişlerdir (Fagerberg, 1996). Dolayısıyla hem Posner hem de Vernon bakış açısında rekabetçiliğin dışa açıklığı beslediği gibi, dış ticareti de beslediği öne sürülmektedir. Kısaca günümüzde dünya ekonomisinde hem mal hem de faktör piyasaları ve başta da emek piyasaları olmak üzere güçlü bir küreselleşme-dışa açıklık eğilimi söz konusudur. Bu trendin avantajlarını yakalamış olma açısından makro bazda ülke(ler) ve mikro bazda firma(lar) açısından elde edilen çıktılar ise üç ana noktadan müteşekkildir: (i) etkinlik, (ii) rekabet ve (iii) büyümedir (Yurttaçıkılmaz vd, 2014).

Teknolojik mallar açısından mikro perpektifte bu yapı özellikle otomobil, çelik, telekomünikasyon ve uçak sanayi ile bilgisayar, tüketici elektroniği, kimyasallar, ilaçlar ve diğer birçok ürün ve hizmetleri üreten şirketler için daha belirgin şekilde kendini göstermektedir (Salvatore, 2010: 22). Rekabet gücü kavramı hakkında da gerek yerli, gerekse yabancı ve özellikle yurtdışı kaynaklı çok sayıda araştırma yapılmış olup birçok

araştırma farklı bakış açılarından çeşitli rekabet teorilerine ve yöntemlerine katkıda bulunmuştur. Ancak, uluslararası rekabet gücü her zaman tartışılan konu olmasına rağmen, şu ana kadar iyi tanımlanmamış veya ölçülmemiştir (Martin vd, 1991).

Bilim adamları ayrıca rekabet gücü için teorik bir çerçeve oluşturmuştur. Ancak, bu teoriler araştırma ve bakış açısı bakımından hala oldukça farklılık arz etmektedir. Bu nedenle, rekabetçiliğin ekonomik ve sosyal katkısı konusunda birçok fikir birliği olsa da, rekabet gücünün tanımı ve en önemli belirleyici faktörün ne olduğu konusunda hala çok net değildir (Fischer ve Schornberg, 2007).

Tam bir konsensüs sağlanamamış olsa da en genel tanımlamasıyla “rekabet gücü, göreceli olarak herhangi bir ülkedeki bir sektörün diğer ülkelerin aynı sektörlerine göre daha yüksek gelir ve istihdam yaratma gücüne sahip olmasıdır” şeklinde tanımlaması yapılmaktadır. Bu çalışmanın teorik temelini, ölçüm yöntemlerini ve göstergelerini ortaya koyabilmek için, bu bölüm ilgili birincil literatürü incelemektedir. Thorne (2004)'un araştırmasına atıfta bulunularak, çalışma aşağıdaki şu hususlara odaklanmaktadır: (i) rekabet gücü tanımı, (ii) ölçüm yöntemleri ve göstergeler, (iii) rekabet gücünün teorik temeli, (iv) rekabeti etkileyen faktörler.

1.1. ULUSLARARASI REKABET GÜCÜNÜN TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI

Uluslararası rekabet, 1970'lerde ortaya çıkmış, zengin ve çok düzeyli bir kavramdır. Yukarıda da belirtildiği gibi şu ana kadar yapılan araştırmalarda, rekabet tanımı hususunda herkesin makul gördüğü bir tanım yapılamamıştır. Amerika'da Harvard Üniversitesi'nden A. M. Spence (1988), akademi, politika ve işletme çevreler arasında uluslararası rekabet gücü konularına bakış açısında büyük bir fark olduğunu ileri sürmüştür. Aynı zamanda, rekabet gücünün tanımı konusunda bir fikir birliğine ulaşılamamasının temel nedeni ise “rekabet gücü” kavramıyla ilgili farklı anlayışlara sahip olunması ve başlangıç noktasının tamamen farklı alınmasına bağlı olarak farklı konuları tartışmalarıdır. Buradan hareketle tanınmış bir Amerikan stratejik yönetim uzmanı olan Micheal E. Porter (1996) aynı zamanda toplumun tüm kesimlerinde standart bir uluslararası rekabet gücü tanımı olmadığına vurgu yapmaktadır. Bu noktada şirketler için rekabet gücü, dünya pazarında güçlü bir rekabet gücüne sahip olmak anlamı taşır.

Kongre üyeleri için rekabet gücü, ülkenin ticaret fazlası sağladığı durum anlamına gelir. Bazı ekonomistler için rekabet gücü, döviz kurlarına göre ayarlanan daha düşük işgücü birim maliyeti anlamına sahiptir. Özetle mevcut toplumdaki tartışmaların asıl sebebinin, kendi bakış açılarındaki farklılıktan kaynaklandığı söylenebilir.

Uluslararası rekabet gücü tanımı üzerine birçok farklı görüş olmasına rağmen, ulusal rekabet gücü, endüstriyel rekabet gücü ve işletme rekabet gücü, yani makro, meso ve mikro ayrı ayrı olmak üzere uluslararası rekabet gücü tanımının bir özeti ortaya koyulabilir. Ulusal rekabet gücü, endüstriyel rekabet gücü ve kurumsal rekabet gücü arasında tamamlayıcı bir ilişki vardır. İşletme rekabet gücü ve endüstriyel rekabet gücü, ulusal rekabet gücünün temelini oluşturmaktadır, işletmenin rekabet gücü, endüstrinin rekabet gücünü belirler, endüstriyel rekabet gücü, ulusal rekabet gücünü belirler ve ulusal rekabet gücü, endüstriyel rekabet gücü ve işletme rekabet gücü üzerine de etkisi olur. İşletme rekabet gücünün ve endüstriyel rekabet gücünün iyileştirilmesi, sonuçta ulusal rekabet gücünün arttırılmasına bağlıdır. Üçü arasında yer alan endüstriyel rekabet gücü, işletmelerin gücü ile ülkenin rekabet gücü arasındaki bağlantı anlamına gelir ve işletmelerin rekabet gücü ile ulusal rekabet gücü üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir (Peng Yu, 2010).

1.1.1 Ulusal Rekabet Gücü

Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum - WEF) ve İsviçre Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü (International Institute For Management Development - IMD), ulusal rekabet gücü üzerine araştırma ve değerlendirmede bulunan önemli yetkili kuruluşlardır. 1985'te WEF, "Rekabet Gücü Rapor"unda ilk kez uluslararası rekabet gücünü tanımlamıştır. Buna göre rekabet gücü, "bir ülkenin işletmeleri, farklı ortamlarda, yerli ve yabancı rakiplerden daha cazip fiyatlar ve kaliteli ürünler sunabilme ve hizmet verme yeteneği" olarak tanımlanmaktadır. 1991 yılında WEF ve IMD ortaklaşa bir tanımlamayla uluslararası rekabet gücünü "küresel rekabette, bir ülkenin girişimlerinin, ürün veya hizmetlerin tasarımı, üretimi ve satışında yurtiçi ve yurtdışı rakiplerden daha güçlü fiyat ve fiyat dışı pazar çekiciliğine sahip olarak tanımladılar." 1994 yılında yine WEF ve IMD ortaklaşa uluslararası rekabet gücü tanımını yeniden gözden geçirmiş ve "uluslararası rekabet edebilirlik, bir ülkenin dünya pazarında dengeli bir şekilde rakiplerinden daha fazla zenginlik üretme kabiliyeti anlamına geldiğini" ifade etmişlerdir.

1996 yılından sonra kurumlar, araştırma yöntemlerinde yaşanan birçok tartışma nedeniyle yollarını ayırdılar ve ulusal rekabeti bağımsız olarak değerlendirdiler ve çalıştılar. 1996 yılında WEF, Küresel Rekabet Gücü Raporunda (Global Competitiveness Report) uluslararası rekabet gücü tanımını “bir ülkenin kişi başına GSYİH’de yüksek büyümeyi sürdürme yeteneği” olarak değiştirdi. 2003 yılında IMD, Dünya Rekabet Gücü Yıllığı’nda (World Competitiveness Yearbook) uluslararası rekabet gücünü “bir ülkenin, şirketlerin daha fazla değer üretmeye devam etmelerini ve daha fazla servet sahibi olmalarını sağlayacak bir ortam yaratma ve sürdürme kabiliyeti” olarak tanımlamıştır.

Yukarıdaki analizlerden, WEF ve IMD’nin 1994’ten önceki uluslararası rekabet gücü tanımlarının, işletmelerin iç verimliliğinin oluşturduğu rekabet gücüne büyük önem verdiği, ancak 1994’ten sonra, ikisi de ülkenin servet artışı ve kişi başına GSYİH büyümesini sağlama yeteneğine odaklanmaya başladığı dikkat çekmektedir. Özetle, WEF ve IMD’nin ulusal rekabet gücüne ilişkin farklı tanımlamaları vardır. WEF makro düzeyden, giderek artan bir şekilde ülkenin ekonomik büyümesini belirleyen faktörleri incelemeye meyillidir, çünkü bu unsurlar aynı zamanda ulusal rekabet gücünün gelişimini de belirlemektedir. IMD ise, mikro düzeyinde, devletin işletmeler için rekabetçi bir ortam sağlama yeteneğine daha fazla önem verir hale gelişmiş ve bu bağlamda iyi bir pazar ortamı eksikliği varsa, ulusal rekabet gücünün iyileştirilmesinin zor olduğuna inanmaktadır.

1.1.2. İşletme Rekabet Gücü

İşletmeler, devletin ve endüstrinin uluslararası rekabete katılmasında önemli bir özne olduğundan dolayı ulusal rekabet gücü ve endüstriyel rekabet gücünün geliştirilmesi, işletme rekabet gücünün sürekli güçlenmesine bağlı oldmaktadır. Burada işletmelerin rekabet gücü mikro düzeyde incelenmesi gerekmektedir. Günümüzde, yurtiçi yurtdışındaki bilim adamları, genel olarak işletme rekabet gücünü, pazar geliştirme ve pazar payı, verimlilik, kârlılık, organizasyon yetenek ve temel yetkinlik şeklindeki bakış açılarından hareketle tanımlamaktadırlar. Örneğin, Carmichael (1978), uluslararası rekabet gücünü, bir ülkenin şirketlerinin ürünlerini uluslararası piyasada satma kabiliyeti olarak tanımlar. Çünkü pazar geliştirme ve pazar payı, şirketin kâr elde etmesi ve gelişmeye devam etmesi için önemli şartlardır. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), işletme rekabet gücünü maliyetleri düşürme veya daha düşük

fiyata daha kaliteli ürünler sunma kabiliyeti olarak anlaşılabilirliğini ileri sürmektedir ki, bu da aslında bir verimlilik kavramıdır. Cohen ve Zaysman (1987) işletmelerin rekabet gücünü sadece piyasa geliştirme ve pazar payına sahip olması değil, aynı zamanda piyasa payı elde ederken kâr elde etme kabiliyetine sahip olması gerektiğine, ikisinin de vazgeçilmez olduğuna inanmaktadır. Göreceli olarak, kârlılığın işletme rekabet gücü üzerindeki etkisi daha önemlidir.

Amerikalı yönetim bilimcisi Chandler (1992) kurumsal rekabet edebilirliğin organizasyon yeteneği açısından bir genelleştirilme yapmaktadır. Ona göre, işletme gelişiminin itici gücü organizasyon yeteneğidir; organizasyon yeteneği ise işletmelerin tarihsel gelişimi sırasında ölçek ve kapsam ekonomilerinden tam anlamıyla faydalanarak elde edilen üretilebilirlik, pazarlama yetenekleri ve yönetim becerileri; işletme içinde organize edilen fiziksel altyapı ve insan yeteneklerinin bir bileşimidir. Bu nedenle işletmelerin uluslararası rekabet gücündeki fark, temel olarak organizasyon yeteneği veya yönetim modellerinde farklıdır.

Prahalad ve Hamel (1990), işletmelerin gerçek rekabet gücünün işletme içinde bulunan kopyalanması zor ve benzersiz olan eşsiz bir temel teknoloji ve yetenekler olduğunu savunmaktadır. Bu temel yetenek, şirketin teknoloji ve becerilerinin kapsamlı bir tezahürü olmalıdır ve bunlarda şirketin genel rekabet gücünü yansıtır ve aynı zamanda organizasyona odaklanma yeteneğidir; bunları diğer şirketlerin taklit etmesi zordur ve bu nedenle kalıcı bir yapıya sahiptir ve işletme için sürdürülebilir bir rekabet avantajı oluşturabilir.

1.1.3. Endüstriyel Rekabet Gücü

Porter (1996), uluslararası rekabet gücünü endüstriyel düzeyde inceleyen ilk bilim adamıdır. Bir önceki makro ya da mikro bakış açısından farklı olarak, Porter'in rekabet gücü araştırması endüstriye odaklanmaktadır. Onun mantıksal ipuçları ise, rekabet avantajını endüstrinin rekabet avantajına bağlı olduğundan ve endüstrinin rekabet avantajı, işletmenin rekabet stratejisini belirler. Porter ortadaki endüstriyel düzeyden, aşağı inerek veya yukarı çıkarak ulusal ve kurumsal seviyelere genişletir. Bu noktada endüstriyel rekabet gücünü, belirli bir sektördeki bir ülkenin uluslararası rekabet edebilirliği olarak tanımlar; bu da temel olarak, bir ülkenin işletmelerini rekabet gücüne sahip olabilecek iyi

bir ticaret ortamı yaratıp yaratmayacağı anlamı taşır. Bu nedenle, Porter'ın araştırma yöntemi geleneksel uluslararası ticaret araştırma yönteminin genişletmiş halidir, çünkü önceki teorik bakış açıları çoğunlukla ticari faaliyetlere odaklanır ve ticaret araştırması ile başlayarak, bir yan araştırma alanı olarak endüstri araştırması yapar. Ancak, Porter endüstriyel ekonomi ile başlamakta ve ardından bunun ticaretteki belirleyici rolünü ele almaktadır.

Konuyla ilgili olarak Çin'de uluslararası rekabet gücünü endüstriyel bir bakış açısıyla tanımlayan çok sayıda bilim adamı olduğuna dikkate çekmekte yarar vardır. Di Ang Zhao (1992, 1995), çeşitli ülkeler uluslararası rekabet gücünü hala tartışmalı bir şekilde ele alsa da hepsi uluslararası rekabet gücünü pazar odaklı terimlerle tanımladığına işaret etmiştir. Yani uluslararası pazar performansı ile uluslararası rekabet gücü boyutu yargılanmaktadır. Fan Gang (1998), rekabet gücünün, bir ülkenin mallarının uluslararası piyasadaki statüsü olarak anlaşılması gerektiğine ve malların pazarda rekabetçi olmasının sebebinin aynı kalitede ürünlerin daha düşük fiyatlara sahip olmasına bağlı olduğuna inanmaktadır. Düşük fiyat temel olarak düşük maliyetlerden kaynaklanmaktadır, bu nedenle rekabet gücü kavramı temel olarak "maliyet" kavramı olarak anlaşılabilir. Di Ang Zhao ve Fan Gang'in endüstriyel rekabetçiliğin analizinde piyasa payına sahip olmanın önemine vurgu yaptıkları anlaşılmaktadır. Fan Gang, Di Ang Zhao'dan farklı olarak, "maliyet" kavramından bahsetmemektedir. Maliyet düşüşünün sonuç itibarıyla teknoloji seviyesinin ve verimliliğin geliştirilmesinden kaynaklı olacağını ve bu yüzden maliyetin verimlilik faktörünü ifade edeceğine vurgu yapmıştır.

Yukarıdaki iki araştırmacıyla karşılaştırıldığında, endüstriyel rekabet gücünün daha açık ve kapsamlı bir şekilde, Çin Sosyal Bilimler Akademisi Endüstriyel Ekonomi Enstitüsü'nün araştırmacısı olan Jin Bei (1997) ortaya koymuştur. Jin Bei, "Çin'in Sanayinin Uluslararası Rekabet Gücü Teorisi, Yöntemi ve Ampirik Analizi" kitabında, uluslararası rekabet gücünün sonuçta her ülkenin endüstrisi veya benzer işletmelerin verimliliğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Bir ülkenin uluslararası pazar rekabetine katılan belirli bir endüstrisinden bakıldığında, belirli bir endüstrinin uluslararası rekabet gücü, yabancı rakiplere göre sahip olduğu stratejisinin seviyesidir. Bu nedenle, endüstrinin uluslararası rekabet gücü, ayrıca şöyle tanımlanabilir: "Uluslararası serbest ticaret koşulları altında, bir ülkenin belirli bir endüstrisi uluslararası pazara, diğer ülkelere göre daha yüksek verimlilikle dahil olmuşsa, bu durumda tüketicilerin veya alıcıların

ihtiyaçlarına yönelik daha fazla ürünü sağlama ve ticareti gerçekleştiren ülke lehine sürekli kâr elde etmesi becerisidir.”

Açıkçası, ilk iki bilim adamının rekabet gücü tanımıyla karşılaştırıldığında, Jin Bei, önemli addedilecek bir kârlılık kavramını eklemiştir ve bu yönüyle daha kapsamlı bir tanımlamada bulunmuştur. Sonuçta, işletmelerin ve endüstrilerin gelişiminin kârlılık hedefine bağlı olduğuna vurgu yapmıştır. Aynı zamanda, endüstrinin kârlılığının istikrarlı bir şekilde büyümesi, sadece pazar payının sürekli genişlemesine değil, aynı zamanda diğer ülkelere göre daha yüksek verimlilik koşullarına sahip olmasına da bağlıdır, bu üçü arasında karşılıklı bir ilişki mevcuttur.

1.2. REKABET GÜCÜ ÖLÇÜM GÖSTERGESİ

Lara vd. (2001), rekabet gücü sorununun tanımından kaynaklanmadığını, asıl sorunun onun ölçüm ve öngörüsünde olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, rekabet gücü araştırmalarının odak noktası, rekabet gücünün ölçülmesi ve uluslararası karşılaştırmalı uygulamalarda uygulanabilirliğidir. Durand ve Giorno (1997) ideal olarak, rekabet gücü ölçülmesinin üç prensibi yerine getirmesi gerektiğinden bahsetmişlerdir: Birincisi, rekabete katılan tüm sektörleri ve bölümleri içermeli; ikincisi, tüm açık rekabet piyasalarını kapsamalı; nihayet üçüncüsü de, tamamen uluslararası karşılaştırmayı sağlayan verilere dayanmalıdır. Aslında, mevcut göstergelerin hiçbiri yukarıdaki üç koşulu tam olarak yerine getirememektedir. Bu nedenle, halihazırda herhangi bir rekabet gücü ölçüsü, ideal ölçümün oldukça kaba sayılabilecek bir yaklaşımdır.

Aynı zamanda, bir ülkenin rekabet gücünün ölçümü, piyasanın coğrafi konumundan ve yapısından etkilenir. Bu sorunu çözmek için üç seçenek vardır, yalnızca ihracat veya iç pazarlardaki rekabet gücünü incelemek veya her iki pazardaki rekabet gücünü birlikte incelemektir. Analiz edilen pazar seçimlerindeki fark, rekabet gücünün ölçülmesinde temel farklılıklara yol açabilir. Bu nedenle, herhangi bir göstergenin, ticaret performansın yalnızca belirli yönlerini yansıtabileceği ve hangi göstergenin seçilmesi cevaplanacak soruya bağlı olduğunu bilmek önemlidir (Durand ve Giorno, 1997).

Piyasa belirlendikten sonra, rekabet eden ülkeleri kesinleştirmek gerekir. Zira prensip olarak dünyadaki tüm rakiplerle karşılaştırmak istenebilir, ancak veri kısıtlamalarından dolayı karşılaştırmada bulunmak için sadece birkaç rakip seçmek

mümkün olabilir. Genel olarak, iyi tanımlanmış bir kavramsal çerçevede bile, rekabet gücünün ölçülmesi, hala veri mevcudiyeti ile farklı standartlar ve hedefler arasındaki denge arasında bir uzlaşmanın sonucudur (Durand ve Giorno, 1997).

Bu görüşler rekabet gücünü ölçmenin zorluğuna işaret etmektedir. Tek bir gösterge rekabet gücünü çok iyi ölçemediğinden, yapılmış araştırmanın çeşitli açılardan birçok gösterge geliştirmiş olması ve rekabet gücünü belirli bir gösterge veya birkaç oluşum ile ölçülmesi kısıta dayalı rekabet gücünü ortaya koyması umulmaktadır. Bu bölüm, mevcut göstergeleri gözden geçirerek bu göstergelerin özelliklerine ve uygulamadaki zorluklarına odaklanacaktır (Durand ve Giorno, 1997).

1.2.1. Kârlılık ve Pazar Payı Göstergeleri

Martin vd. (1991) ile Miramon ve Isabelle (1991), kârın ve pazar payının rekabet gücünün ölçülmesinde iki ana gösterge olduğunu ve buna bağlı olarak spesifik göstergeler ortaya koyduğuna işaret etmişlerdir. Kâr ölçüm göstergeleri şunları içerir: katma değer in sırasıyla satışa, çalışan sayısına, işgücü maliyetine vb. oranı. Yazarlar, bu spesifik göstergelerin mevcut, karşılaştırılabilir ve bir dereceye kadar dolaylı bir ölçüt olmasına rağmen bir endüstrinin performans seviyesini daha iyi yansıtabileceğine inanmaktadırlar.

Ayrıca Fischer ve Schornberg (2007), pazar payının şirket performansını ölçmek için yaygın olarak kullanılmasına rağmen, ulusal veya endüstriyel düzeyde pazar payının uygulanmasında bir sorun olduğuna dikkat çekmişlerdir: Zengin ve anlamlı karşılaştırmalar yapabilmek için, standartları nasıl ayarlamalıdır? Bir başka sorun da şudur: Pazar payı göstergeleri bazen marjinal kârla negatif yönde ilişkilidir ve en azından kısa vadede düşük fiyatla pazar payı “satın alabilir”.

1.2.2. Maliyet Göstergesi

Fischer ve Schornberg (2007), genel olarak, yerel kaynak maliyetlendirme yöntemlerinin bu kategoriye girebileceğini (maliyet göstergesi yaklaşımı) belirtmektedir. Bu yaklaşımların ana dezavantajlarından biri de maliyet unsurunun yalnızca ürün kalitesini kontrol edebilmesi halinde, rekabet gücünün yararlı bir göstergesi olmasıdır. Bu durumda, çok sayıda tüketim mallarının toplam (departman) verileri işlenirken genellikle zor olduğu söylenebilir. Daha yüksek ürün kalitesi doğal olarak daha yüksek maliyetlere

neden olur iken, bu da daha yüksek fiyatlar talep edilmesi anlamı taşır. Bu nedenle, sadece kalite standardı olan emtia piyasasında maliyet karşılaştırmasına odaklanmak adildir.

Lara vd. (2001) de aynı şekilde maliyet karşılaştırmasının zorluğunun farkına varmıştır. Ülkeler arasında rekabet gücü üzerine karşılaştırmalı araştırma eksikliğinin temel olarak iki faktöre bağlı olduğuna dikkat çekmişlerdir: Güvenilir veri eksikliği ve ürün özelliklerinin homojen olmaması. Çünkü ülkeler tarafından yayınlanan verilerin hesaplanma, tanımlanma ve yorumlanma kuralları farklılık arz eder.

1.2.3. Kapsamlı Rekabet Gücü Endeksi

Fischer ve Schornberg (2007) çeşitli araştırma yöntemlerini sentezleyerek, rekabet gücünü kârlılık, verimlilik ve büyümenin bir fonksiyonu olarak tanımlamaya çalışmışlardır. Onlar Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi hesaplama yönteminden hareketle tek bir bileşik endeks oluşturduklar: Endüstriyel Rekabet Gücü Endeksi (Industrial Competitiveness Index - ICI).

Ancak, Thorne (2004) tarafından belirtildiği gibi, rekabet gücü teorisi, uygun rekabet endeksini fark etmek için hem talebin hem de arzın dikkate alınması gerektiğini vurgulasa da, endüstriyel rekabet gücü araştırmaları, rekabet gücünün çoklu boyutlarını bir araya getirmek yerine, bu çok boyutlu birleşimin bir veya birkaç yönüne odaklanma eğilimindedir. Bu nedenle kapsamlı rekabet gücü endeksinin bir takım avantajları olmasına rağmen, yapılmış araştırmada ana yöntem haline gelememiştir.

1.2.4. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksi (RCA)

Fischer ve Schornberg (2007) tarafından işaret edildiği gibi, bazı çalışmalar (örneğin Drescher ve Maurer, 1999; Traill ve Silva, 1996) rekabet gücü ile karşılaştırmalı üstünlüğü eşitlemekte ve bu nedenle rekabet gücünü ölçmek için Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksi (RCA) gibi ticarete dayalı ölçütler kullanılmaktadır. RCA, ilk olarak B. Balassa (1965) tarafından “belirli bir ülkedeki çeşitli endüstrilerin ihracat performansını” ölçmek için geliştirilmiştir.

Her ne kadar RCA araştırmacılar tarafından veri mevcudiyeti açısından onaylanmış olsa da, Fischer ve Schornberg (2007) tarafından belirtildiği gibi, RCA yöntemi sektörün rekabet gücünü değerlendirmek için kullanılmasına karşılık, kavramsal ve teknik olarak

kusurludur. Kavramsal olarak, karşılaştırmalı üstünlük, rekabet üstünlüğü ile aynı değildir. Karşılaştırmalı üstünlük, yatay bir karşılaştırmayı, yani aynı ekonomideki farklı ekonomik faaliyetler arasındaki karşılaştırmayı ifade eder. Ama rekabet avantajı dikey bir karşılaştırmayı, yani farklı ekonomiler arasındaki belirli bir ekonomik aktivitenin karşılaştırılmasını ifade eder. Bir ekonominin karşılaştırmalı üstünlüğü, birbirlerinin fırsat maliyetine dayanarak, farklı ekonomik davranışların statüsünün bir sıralamadır. Bu nedenle, karşılaştırmalı üstünlükleri olan endüstriler için devlet, bu tür ürünlerin üretimi ve ihracatında uzmanlaşmalıdır. İki ülke ve iki ürün dünyasında, iki ülke kendi çıkarlarını maksimum yapmak için üretimde uzman olan ürünleriyle takas yapma yoluna gider (Fischer ve Schornberg, 2007). Bununla birlikte, birçok ülke ve birçok ürünün bulunduğu gerçek bir dünyada, birçok ülke belirli bir sektörde veya üründe (diğer endüstriyel ürünlere göre) en iyisini üretebilir; diğer bir deyişle, benzer karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Birçok mal için gerçek talebin sabit olduğu durumda, karşılaştırmalı maliyet avantajı yeterli değildir. Bu durumda, firmaların müşterilere en iyi ürünleri rekabetçi fiyatlarla sunmaları önem arz eder. Daha teknik açıdan bakıldığında, RCA endeksi farklı büyüklükteki ülkeler arasında doğrudan bir karşılaştırmada bulunma imkanı sağlamamaktadır. Çünkü maksimum endeks puanı, ülkenin toplam ihracatının ölçtüğü şekilde ülkenin büyüklüğünün bir fonksiyonudur ve bu nedenle küçük ülkeler için en büyük endeks puanı, büyük ülkeninkinden on kat daha büyük olabilir (Benedictis ve Tamberi, 2001).

1.2.5. Verimlilik ve Büyüme Göstergeleri

Hopkins ve Lewis (1996), ekonomi literatüründeki en etkili (rekabet gücü) değerlendirme göstergeleri olarak reel döviz kurları ve emek verimliliği olduğunu savunmaktadırlar. Bunlar arasında işgücü verimliliği aynı zamanda bir verimlilik göstergesidir. Ayrıca, onlar ülkeler arasındaki uluslararası rekabet gücü karşılaştırılması için toplam faktör verimliliğinin (TFP) uluslararası rekabet gücün belirlenmesinde en uygun verimlilik ölçütü olduğunu da belirtmişlerdir.

Fischer ve Schornberg (2007), bazı çalışmaların verimlilik ve büyümeyi ölçüm göstergesi olarak kullanmasına rağmen, bazı çalışmaların rekabet gücünün sadece verimlilikten ibaret olmadığını gösterdiğine dikkat çekmişlerdir. Diğer taraftan Buckley vd. (1988)'in de iddia ettiği gibi; rekabet gücü hem verimliliği (hedefe en düşük maliyetle

ulaşmayı) hem de etkinliği (doğru amaç edinmeyi) içerir. Bununla birlikte, verimlilik ve kârlılık birbiriyle yakından ilişkili iki kavramdır, çünkü her ikisi de girdi-çıktı ilişkisini tanımlar. Verimlilik, göreceli bir kavram (oran) olup çıktının girdiye bölünmesini; kâr ise çıktı fiyatları ile girdi fiyatları arasındaki farktır, bu nedenle mutlak (fark) bir kavramdır. Fischer ve Schornberg (2007), verimliliği ölçmek için kişi başına düşen katma değeri hesaplamışlar ve bu çerçevede artan girdilere dayanarak emek verimliliğini ölçmenin yararlı olduğuna inanmaktadırlar; çünkü ara girdilerin maliyeti kaldırılmıştır, bu yüzden katma değer sadece üretimin en önemli unsurları ile ilgilidir.

1.2.6. Reel Döviz Kuru Göstergeleri

Frohberg ve Hartmann (1997), *ex-ante* ve *ex-post* analizine dayanan rekabet gücünü ölçmek için çeşitli göstergeleri ve veri kaynaklarını özetlemişlerdir. Reel döviz kurunun geçmiş rekabet performansını analiz etmek için en yaygın kullanılan göstergelerden biri olduğunu belirtirler. Diğer taraftan Hopkins ve Lewis (1996), makroekonomik literatürde, fiili döviz kurunun geleneksel olarak rekabet gücünü ölçmek için kullanıldığına işaret etmişlerdir. Gerçek döviz kuru, alım satım amaçlı (dış ticarete konu olan) malların fiyat endeksinin alım satım dışı malların (dış ticarete konu olmayan) fiyat endeksine oranıdır. Reel döviz kuru, rekabet gücünü ölçmek için yaygın olarak kullanılır ve çoğu durumda da genel ekonominin rekabet gücünü ölçmek için kullanılır; ancak giderek daha fazla belirli sektörlerin rekabet gücünü ölçmek için kullanıldığını da belirtmekte yarar vardır (Hopkins ve Lewis, 1996).

1.2.7. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Göstergesi

Frohberg ve Hartmann (1997) doğrudan yabancı yatırımların (DYY) rekabet gücünü ölçmek için çeşitli göstergeleri özetlediği ve özellikle geçmiş rekabet performansını analiz etmek için en yaygın kullanılan gösterge olduğuna dikkat çekmişlerdir. Ticaret engellerini aşmanın bir yolunun bu ülkelere yatırım yapmak olduğundan hareketle DYY'nin ihracat yapmak için kısmi bir yedekleme fonksiyonu gördüğü ileri sürülebilir. Bu nedenle, eğer bir ülkeye yüksek düzeyde yabancı yatırım yapılıyorsa, bu da rekabet gücünün bir göstergesi olarak görülebilir. Ayrıca, bazı çalışmaların, daha önce tartışılan RCA endeksinin bir uzantısı olan rekabet gücü

endeksine doğrudan yabancı yatırımları dahil etmeyi denediklerini de belirtmişlerdir. Öte yandan, ülkelerin çektiği DYY miktarı genellikle bir ülkenin veya bir sanayinin veya bölgenin rekabet gücünün bir işareti olarak görülür. Bu nedenle DYY ülkelerin uluslararası kaynakların fiziksel sermaye ve beceriler biçiminde akışını destekleme yeteneği olarak tanımlanır (Frohberg ve Hartmann, 1997).

1.3. REKABET GÜCÜNÜN TEORİK TEMELİ

Rekabet gücü tanımı hala tartışmalı olmakla birlikte, farklı tanımlara dayanan teorik çerçeve ekonomistler ve yönetim bilimciler tarafından oluşturulmuştur. Bunlar içerisinde Thorne (2004) rekabet gücü teorisini geleneksel ticaret teorisi, endüstriyel organizasyon teorisi ve stratejik yönetim teorisi olarak üç teori şeklinde sınıflandırır. Diğer taraftan Miramon ve Isabelle (1991) de rekabetçiliğin üç teorik temelini, neoklasik iktisat, endüstriyel örgüt teorisi ve stratejik yönetim teorisini özetlemişlerdir.

Hao Liu (2004) ise rekabet gücü teorisinin üç türünün olduğuna işaret etmişlerdir: Aradaki fark, endüstriyel organizasyon teorisi ile stratejik yönetim teorisini bir tür olacak şekilde birleştirilmesi ve başka bir türe kaynak tabanlı teori eklemesi (Resource based theory)'dir. Böylece, rekabet gücü teorik temeli, geleneksel ticaret teorisi, endüstriyel organizasyon teorisi, stratejik yönetim teorisi ve kaynak tabanlı teori olmak üzere dört açıdan ele alınır olmuştur.

1.3.1. Geleneksel Ticaret Teorisi

Erken dönemde, geleneksel ticaret teorisindeki mutlak üstünlükler ile karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, rekabet gücü için teorik açıdan kısmi bir açıklama sağlamıştır. Adam Smith'in ülkeler arasındaki ticarete katkıda bulunan emeğin uzmanlaşma ve bölüşümüne dair düşüncesi ilerleyen dönemde, David Ricardo tarafından geliştirilmiş ve böylece iki ülkenin bu prensibi izleyerek en büyük faydaları elde etmeleri için ticaret yapması gerektiğini savunan karşılaştırmalı üstünlük teorisini ortaya koymuştur (Cheng Guo Qiang, 2001).

Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlük teorisi, iki ülke arasındaki ticaret modellerini açıklar ve ticaretin üretimde verimlilik farklılıklarına dayandığını gösterir. Yani karşılaştırmalı üstünlük teorisi, verimliliğin rekabet gücünü belirlemede önemli bir

faktör olduğunu göstermektedir ve yüksek verimliliğin arzı artıracak ve böylece pazar payını artıracakını ortaya koymuştur (Miramon ve Isabelle, 1991). Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlük teorisi modelinde, işgücü verimliliği gibi verimlilik ölçümü uluslararası rekabet gücünün bir ölçüsüdür. Ama fiziksel girişlerin ve çıkışların ölçümüne hizmetleri dahil değildir. Ancak hizmetler bazı endüstrilerde çok önemlidir. Bu nedenle, tek bir faktörün verimlilik ölçümünü dikkate almak yeterli değildir (Miramon ve Isabelle, 1991).

Thorne (2004), geleneksel ticaret teorisinin rekabetçilik kavramının geliştirilmesinde yararlı bilgiler sağladığına dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, McCalla (1994) geleneksel ticarete dayalı rekabetçiliğin odağını tedarik ekonomisinin oluşturduğunu ve bununla içselleştirildiğine dikkat çekmiştir. Ticaret teorisinin tanımına dayanarak, rekabetçiliğin temel ölçütü nispi fiyat farkıdır. Bu nedenle, teori talep ekonomisini çok iyi açıklayamaktadır. Diğer taraftan bu teorilerdeki doğal kusur, ürün kalite farklılıklarını, kurumsal pazarlama ve hizmet yeteneklerini ve sektörün rekabet edebilirliğini desteklemeye yönelik stratejileri ele almamalarıdır (Thorne, 2004).

Ek olarak, Miramon ve Isabelle (1991), geleneksel ticaret teorisinin genellikle rekabet analizi için kritik olan dinamik analizden yoksun olduğuna işaret etmişlerdir. Karşılaştırmalı üstünlük teorisi dengeye dayanırken, dengeye ulaşma süreci göz ardı edilmektedir. Talep veya maliyet değişiklikleri, statik göstergeler karşılaştırılarak analiz edilir. Bu nedenle, rekabet gücü analizi aynı zamanda sabit bir noktada da yapılır; rekabet gücüne dikkate almamak ise şirketlerin davranış araştırmasının değiştirmelerine yol açabilir ve bütün bunlar da geleneksel ticaret teorisinin rekabet analizine uygulandığında, birçok zorluklarla karşı karşıya kalınmasına neden olur (Miramon ve Isabelle, 1991).

1.3.2. Endüstriyel Örgüt Teorisi

Joe Bain, 1950'lerde endüstriyel organizasyon teorisini düzenledi. Teorik temeli eksikliği için sorgulanmasına rağmen, endüstriyel örgüt teorisi, işletmelerin davranışını analiz etmek için kullanılan “Yapı (Structure) – Davranış (Conduct) – Performans (performance)” analitik paradigmasını başarıyla yayınlamıştır. Bu noktada söylenmesi gereken şu, endüstriyel örgütlenmeye yönelik ana yaklaşım, firma veya sektörün davranışının açıklamasını sağlar, çevrenin ve yapının davranış üzerindeki etkisini

vurgulayarak pazar payının kuruluşun davranışını belirlemede önemli bir rol oynadığı ve kârın performansı yansıttığı söylenmelidir (Miramon ve Isabelle, 1991).

Açıkçası, endüstriyel örgüt teorisinin çekirdeği, ekonomik performansı etkileyen değişkenleri tanımlamak için bir “yapı-davranış-performans” çerçevesi oluşturmaktır. Bu model, bir endüstrinin performansının, satıcı ve alıcıların fiyat politikaları, olağanlık ve reklam gibi faktörlerle karşı karşıya kalan davranışlarına bağlı olduğu varsayımına dayanmaktadır. Buna göre davranış, ilgili pazarın yapısına bağlıdır ve pazar yapısı, alıcı ve satıcı sayısına ve giriş engellerinin varlığı veya yokluğuna göre belirlenir (Thorne, 2004).

McCalla (1994), endüstriyel organizasyonun özelliklerine dayanan teorik rekabet gücü çerçevesini özetlemektedir. Bu teorik çerçevenin özellikleri ise şunlardır: (i) Teori uygulaması sınırlıdır ve araştırma özünde sezgiye dayanmaktadır; bu nedenle gelişim çerçevesi karmaşık ve kavramsaldır. (ii) Rekabet gücünün talebe bağlı olduğuna inanılmaktadır. (iii) Politikanın önemli bir yapı değişkeni olmadığı düşünülmektedir. (iv) Fiyat dışı faktörler fiyat değişkenlerinden daha önemlidir.

Yukarıdaki analiz, endüstriyel örgüt teorisinin geleneksel ticaret teorisi gibi dinamik bir analizden yoksun olmasına rağmen, geleneksel ticaret teorisinden endüstriyel örgüt teorisine dönüşümü açıkça göstermektedir; her ikisinde de satıcı ve alıcı ekonomisine göre odakları farklılık arz etmektedir (Thorne, 2004).

1.3.3. Rekabetçi Avantaj Teorisi

Michael Porter (1990) liderliğindeki stratejik yönetim akademik gurubu, 1970 ve 1980’lerde şirketlerin belirli bir pazar yapısında, endüstriyel yapıda ve endüstri rekabetinde performans göstergelerini (hedefleri ve seçimleri) seçmelerine olanak tanıyan yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. En iyi davranış aracı koşullarında, stratejik yönetim gurubu, kurumsal davranışın arkasındaki mantığı vurgulamaktadır. Şirketler düşük maliyetli veya farklılaşma gibi rekabetçi stratejileri benimsemek suretiyle rekabet avantajı kazanırlar (Miramon ve Isabelle, 1991).

Porter (1990) tarafından ortaya atılan soru şudur: Neden bir ülkenin spesifik bir endüstrisi uluslararası pazarda başarılıdır? Porter, cevabını kendisinin geliştirmiş olduğu “elmas modeli”nde olduğuna inanmaktadır. Elmas modeli, beş önemli rekabet avantajı

kaynağı da dahil olmak üzere sektördeki çeşitli işletme rekabet gücü kaynaklarını belirlemek için kullanılır. Bunlar; faktör koşulları, talep koşulları, kurumsal strateji, yapı; rakipler; ilgili destek endüstrisi ile fırsat ve hükümdür. Yukarıdaki faktörlerden birine veya her ikisine dayanarak, belirli bir endüstri rakiplere göre rekabet avantajı kazanabilir, ancak bu rekabet avantajı nispeten uzun bir süre boyunca büyük ölçüde sürdürülemez. Rakipler, avantaj kaynağını hızlı bir şekilde netleştirecek ve ilk karşılaştırmalı üstünlüğü sağlayan unsurları kilitleyecektir. Poter, rekabet avantajını daha uzun bir süre boyunca sürdürmek için rekabet avantajı kaynaklarını sürekli güncellemenin önemli olduğuna inanmaktadır (Thorne,2004).

Rekabet avantajı ve rekabet stratejisi, bir işletmenin veya sektörün rekabet gücünü belirler. Porter'ın analizi bir işletmede veya sektördeki rekabet sınırlarının ölçülmesinin çeşitli faktörlere bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Rekabetçi performans göstergeleri bir strateji için etkilidir, ancak diğer stratejiler için etkisiz olabilir. Pazar payı göstergelerinin, özellikle de bir şirketin odaklanma (focus) strateji arayışı bağlamında, rekabetçi bir avantaj ölçüsü olmayabileceğini belirtmiştir. Varlıkların geri dönüşü (ROA) ve yatırımın geri dönüşü (ROI) gibi finansal göstergeler, olgun endüstrilerdeki olgun şirketler için en iyi göstergelerdir, ancak pazara yeni giren veya başlangıç işlemlerine yoğun yatırım yapan şirketler için bu göstergeler şirketin performansını yansıtamaz. Aynıısı verimlilik göstergeleri için de geçerlidir. Sermaye yoğun sektörlerde işgücü verimliliği iyi bir performans göstergesi olabilir, ancak şirketin en iyi bilinen varlıkları ürün tasarımı ve kalitesi ise, işgücü verimliliği göstergeleri şirketin rekabet avantajının bu yönünü yansıtamaz. Düşük maliyetli stratejiler için, maliyet birincil husus ve bu nedenle tek performans göstergesidir. Ancak, şirketler farklılaşma stratejisi izliyorlarsa, maliyet kesinlikle firma performansının bir ölçütü değildir (Miramon ve Isabelle, 1991).

Poter'in, işletme veya endüstri düzeyinde rekabet ve rekabet gücü tanımlamasının temelini oluşturmaktadır. Thorne'un (2004) görüşünde, stratejik yönetim teorisi, geleneksel ticaret teorisini, Kennedy vd. (1997) tarafından stratejik yönetim teorisyenlerine göre özetlenen endüstriyel organizasyon teorisi (Thorne, 2004) ile bütünleştiren bir rekabet gücü teorisi olarak görülebilir. Rekabet gücü tanımı şu şekilde görülebilir: Kârlı koşullar altında maliyet liderliği ve ürün farklılaştırması yoluyla değer yaratma ve sağlama yeteneği. Bu tanım, rekabet gücünün firmanın maliyetini ve yapısını etkileyen faktörlerle doğrudan ilişkili olduğunu belirtir. Geleneksel ticaret teorisinde

rekabet gücü temel olarak işletmelerin maliyet yapısına odaklanırken, endüstriyel organizasyon teorisi işletmelerin talep yapısına odaklanmaktadır (Kennedy vd, 1997).

Porter'ın rekabet avantajı modeli, rekabet gücünden ziyade rekabet gücünün kaynağına odaklanır ve güçlü bir açıklayıcı güce sahiptir. Bu nedenle en rekabetçi teorik model olarak kabul edilir (Thorne, 2004). Ancak, Harrison ve Kennedy (1997), rekabet gücü kaynaklarını tanımlamanın önemli olmasına rağmen, rekabetin kaynağı ile rekabetin ölçülmesi arasındaki içsel bağlantıyı bulmanın da çok önemli olduğunu ve Porter de dahil olmak üzere stratejik yönetim akademik gurubunun bunu açıklayamadığını belirtmiştir (Harrison ve Kennedy, 1997).

1.3.4. Kaynak Temelli Teori

He Bing Sheng (2003) tarafından geliştirilen kaynak temelli teori (resource based theory) geleneksel stratejik yönetim teorisindeki homojenlik hipotezini gevşetir ve daha çok işletme kaynakları ile stratejisinin heterojenliğine odaklanır. Bu nedenle, kurumsal davranış hakkında daha ayrıntılı bir açıklama sağlar. Kaynak temelli teori, farklı kaynak unsurları yansıtmaya özelliklerini ve bütünleşmelerini vurgulamaktadır. Bu özel özellikler, homojenlik teorisinin açıklayamadığı avantajları, homojen kaynak unsurlarının farklı stratejilere izin vermediğinden hareketle açıklayabilir. Özel kaynak varlıkları şirketler için sürekli rekabet avantajı kaynağı olacaktır (Hao Liu,2004).

Kaynak temelli teoriye göre, bir işletmenin kaynakları kesinliğe göre sınıflandırılabilir. Deterministik kaynaklar, aşağıdakiler dahil olmak üzere ölçülebilen kaynaklardır: (i) fiziksel sermaye kaynakları (binalar, ekipman), (ii) finansal sermaye kaynakları, (iii) insan sermayesi kaynakları, (iv) kurumsal sermaye kaynakları (karar alma süreçleri ve koordinasyon sistemleri). Belirsiz kaynaklar arasında ise patentler, markalar ve lisans sözleşmeleri gibi teknoloji ve itibar bulunmaktadır. Yöneticiler, kalıcı rekabet avantajı sağlamak için farklı kaynaklardan yararlanmak, etkilemek ve yetiştirmek için farklı stratejiler kullanacaktır (Wang Yong De, 2009).

Lake (2000), şirketlerin sahip olabileceği esnekliğe odaklanmaktadır ve bu esneklik, operasyonel esnekliğine (operational flexibility) veya stratejik esnekliğe yansıtılmaktadır. İşletme, yüksek düzeyde operasyonel esneklik ve stratejik esneklikten yararlanarak performansını artıracaktır. Operasyonel esneklik, ürün portföyüne, çıktı

miktarına, girdi kontrolüne, emek veya ekipmana ve yeni ürün yeniliğine yansıtılır. Aynı zamanda stratejik esneklik, bir kurumun değişen piyasa koşullarına veya politika ortamlarına uyum sağlama yeteneğidir.

Açıkçası, stratejik yönetim teorisine dayanan kaynak temelli teori, bir işletmenin başarısını belirleyen faktörleri keşfetme yolunu daha ayrıntılı olarak özetlemektedir. Hao Liu'nun (2004) belirttiği gibi, farklılaştırılmış bir ürün pazarında, minimum maliyet ve üretkenlik unurları rekabet gücünü ölçmek için tek kriter olamaz ve kapasite kullanımı, esneklik ve ürünleri başarılı bir şekilde geliştirme kabiliyeti de dahil olmak üzere diğer önlemleri de içermelidir. Tek bir gösterge yerine bir dizi gösterge kullanan bazı tamamlayıcı araçlar, rekabet edebilirlik konularını değerlendirmenin en iyi yoludur (Hao Liu, 2004).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİN İLE TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GELİŞMELER VE ABD’NİN DIŞ TİCARETİ

2.1. ÇİN EKONOMİSİNİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ

Adeta tarihi kökenleri tıbarıyla kadim bir uygarlık olan Çin’in özellikle Sanayi Devrimi sürecinin dışında kalmasına paralel olarak Avrupa’nın sanayileşen ülkelerinin hammadde kaynağı konumuna gelmiş ve bundan kurtuluş çabaları da Mao’nun önderliğinde Komünist Devrim ile hayat bulmaya çalışmıştır. Ancak, Komünist Devrimin Çin’in gelişme dinamiklerinin sağlayamadığı gözlenirken, 1970’lerin sonunda yine Komünist Parti bünyesinde ortaya çıkartılan yapısal dönüşüm çabalarının yansımaları arasında günümüzde Çin Mucizesi veya Dünyanın Fabrikası olma gibi payelere erişimi söz konusu olabilmektedir.

2.1.1. Ekonomik Reformun Tarihsel Nedenleri

Çağdaş Çin’in en belirgin özelliği olan ekonomik reform, aynı zamanda sayısız insanın silemeyeceği hatıraları taşıyan en canlı geçmişi konumundadır. Çin, ekonomik reform sayesinde, yepyeni bir sosyalist yola çıkmış ve Doğuda büyük bir ülke olarak ayağa kalkmaktan zenginleşmeye kadar tarihsel bir sıçramaya ulaşmıştır. Reform başlatılmasının nedeni ise Çin’in acımasız bir şekilde maruz kaldığı “10 yıllık Kültür Devrimi”nin beklenen başarıyı sergileyememesidir. 1960’lardaki Kültür Devriminin sonuçlarına bakıldığında, ülkenin kalkınma durumunda ciddi problemlerin mevcut olduğu dikkatleri çekmiştir. Dünyadaki gelişmiş ülkeler üçüncü bilimsel ve teknolojik devrime girip ekonomileri hızla gelişirken, Çin’in bu gelişim trendi dışında kalamayacağı ve dolayısıyla çağı yakalaması için reform yapmaktan başka çaresinin olmadığı genel kabul görmeye başlamıştır (Li Li, 2018).

2.1.1.1. Reformun Yurt İçi Arka Planı

Çin, ulusal tarih açısından bakıldığında, Kültür Devrimini yaşadığı on yıllık dönemde kalkınmasına yıkıcı sonuçlar getirdiği ve bundan ülkenin çok fazla zarar gördüğü üst düzeyde de kabul edilmesiyle birlikte, reform yapma ihtiyacı ön plana

çıkıştır. Aksi takdirde Çin'in çeşitli alanlardaki gerilemesi ve diğer ülkeler ile arasındaki farkın belirgin şekilde artacağı kabul görmeye başlamıştır. Bu türden gerekçeler, Çin'in gelişmek istemesi durumunda reformları yapması gerektiğinin kanıtı olduğunu, aksi takdirde tarihin nereye gideceğini bilemeyeceğini ispatlayan husus olarak vurgulanmıştır. Şöyle ki, ulusal ekonomi nereye doğru gittiği; halk kitlelerinin çıkarlarının korunması ve toplumun nasıl ilerlediği vb. sorunlar karşısında, reform olmadan devletin durumunun çok acımasız olacağı kabul görür olmuştur. Sistemik olarak, ekonomi açısından, bütün ülkenin ekonomisi temel olarak durgun bir gelişme göstermesi durumunda, çöküşün eşiğinde olacağı; kalkınmadan bahsetmenin mümkün olmayacağı ve dolayısıyla ekonomik durgunluğun bir ülke için çok ciddi bir mesele olduğu ileri sürülmeye başlanmıştır. Siyasi açıdan, uzun zamandan beri kalan "solculuk" hataların yol açtığı kötü etki, aynı zamanda o sırada düşünülen "iki şey", parti ve ülkenin gelişmesini zorlaştırmış ve sürdürülemez hale getirmiştir. Ayrıca, Çin, Sovyet modelinin prangaları ile hapsedilmesini asla kıramamış ve geçmişin geleneksel sisteminden kurtarılamamıştır. Kültürel olarak, her seviyedeki okul eğitiminin durması, Çin kültürünün gelişimi üzerinde büyük bir etkisi oldu. Böyle bir arka plan altında, reform olmadan gelecek olamayacak ve parti ile ülke imha edilme kaderiyle yüzleşebilecekti. Çin'in temel ulusal koşullarını gözaltına alarak, Parti Merkez Komitesi, Deng Xiaoping'in ulusal kalkınma odağını ekonomik yapılaşmaya kaydırmak, zihni özgürleştirmek ve üretici güçlerin gelişimini özgürleştirmek ve desteklemek için önemli kararlar almıştır (Li Li, 2018).

2.1.1.2. Reformun Uluslararası Arka Planı

Uluslararası bir bakış açısıyla, 1970'lerde Batılı kapitalist ülkeler üçüncü bir bilimsel ve teknolojik devrim geçiriyorlardı. Bilimsel ve teknolojik devrimin etkisiyle, Batılı kapitalist ülkelerin bilimsel ve teknolojik gücü büyük ölçüde artmış ve ekonomik gelişmede büyük mesafeler katetmişlerdi. Çin'in iç durumu bağlamında, ekonomi durgun, siyasal sistem yıkılmış, kültürel yapı gelişmemiş, sosyal yapı geri kalmış ve genel ulusal güç ve devlet gücü Batı kapitalist ülkelerin gerisinde kalmıştı. Bu gibi zıtlıklar altında, Çin'in gelişimi muazzam uluslararası çevresel baskıyla karşı karşıya kaldığından, yaşanan bu olumsuzluklara karşı reformsuz bir çıkış yolu yoktu. Gelişmiş kapitalist ülkelerle karşılaştırıldığında, Çin'in ekonomik ve teknolojik seviyesi genellikle 20 yıl gerideydi (Gu Mu, 2009). Deng Xiaoping'in bir Japon otomobil şirketine yaptığı

gezide, buradaki işçi başına yılda 94 araba ürettiğini gördü; oysa o zaman Çin'in en gelişmiş araba fabrikası yılda işçi başına sadece 1 araba ürettiyordu. Bu, Çin'in gelişme oranının dünyanın gelişmiş kapitalist ülkelerinin çok gerisinde kaldığının göstergesiydi.

1978'de Federal Almanya Cumhuriyet heyeti Çin'i ziyaret etti. Deng Xiaoping, Çin'in Batılılaşma Hareketi sırasında Batıdan ileri bilim ve teknoloji öğrendiğini, o dönemde Çin halkı kavramının feodal dönemde kaldığını ve Batı'nın fikirlerine katılmadığını, sadece kendi çevresinde kalıp, yabancı ülkelerin gelişimini görmeyen ve bu türden bir kapıyı kapatmanın uzun vadede hareket etmeye cesaret etmeden gelişmenin imkansız olduğuna işaret etmişti. Bütün bunlara karşılık 1960'larda, Çin'in bilim ve teknolojisi, dünyadaki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, aradaki fark çokda büyük değildi. Ancak, Kültürel Devrim'den on yıl sonra Çin, dünyanın gelişmiş kapitalist ülkelerindeki bilim ve teknolojinin gelişmesinden oldukça uzaklaşıyordu. Konuyu Deng Xiaoping'in şu ifadelerinde özet olarak görmek mümkündür: “Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, verimlilik gelişimindeki boşluk on yıllık bir sorun olmayabilir. Bazı yönlerde 20 yıl ve 30 yıl, bazı yönlerde 50 yıl bile olabilir” (Deng Xiaoping, 1994). Deng Xiaoping'in bu sözleri, Çin'in kalkınmasının gelişmiş ülkeler tarafından gerçekte geride bırakıldığını, gelişmiş ülkelerin kalkınma hızının gerisinde kaldığını, ancak Kültür Devrimi'nin tarihin bu akışını değiştiremediğini vurgu yapmış ve Çin'in güvenini yeniden kazanabileceğini ve kendi boşluklarını telafi etmek için geri kalmışlığını başkalarından alçakgönüllülükle öğrenebileceğine temas etmiştir. O zamanlar Çin için tek çıkış yolu; reformları hızlandırmak ve açılmak, gelişmiş ülkelerle kalkınma açığını telafi etmek, onların gelişim hızlarını yakından takip etmek ve çağın tarihsel gelişimi aşmaktı.

2.1.1. Çin Halk Cumhuriyeti 1949 den Günümüze 70 Yıllık Sanayileşme Tarihi

Çin'de 1949'dan beri parti ve hükümet, sanayileşmeyi her zaman en önemli stratejik amaç olarak görmüşlerdi. 70 yıllık sıkı çalışmanın ve ilerlemenin ardından, özellikle 20. Yüzyılın son çeyreğinde atılan adımlarla birlikte, “yoksul ve boş” geri tarımsal bir ülkeden komple endüstriyel kategorilere sahip bir dünya sanayi ülkesine dönüşüm sağlanarak adeta gerçek bir “dünya fabrikası” konumuna geçilmiştir. Gelişme tarihinden bakıldığında, Yeni Çin'in 70 yıllık sanayileşme süreci kabaca dört aşamaya ayrılabilir.

2.1.1.1. Sanayileşmenin İlk Dönemi: Sanayinin Gelişimi “En Önemli” Hale Geldi

1949’dan 1978’e kadar süreç adeta aylak yıllar olarak nitelendirilebilir. Ancak, 1978 yılı Yeni Çin’deki sanayileşme sürecinin “başlangıcı” olmuş; bu yıl ile birlikte Çin sanayisinin, özellikle ağır sanayinin, sıfırdan ve hızlı bir gelişme gösterdiği bir dönem olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreç üç aşamaya ayrılabilir: ulusal ekonominin restorasyonu, “İlk Beş Yıllık Planın” uygulanması, sanayileşmenin başlaması ve sanayileşmenin gelişimi.

2.1.1.1.1. 1949-1952: Ülke Ekonomisinin Restorasyonu

1949’da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti, ekonomide var olan “yoksul ve boş” geri kalmışlık kısa sürede değiştirilemedi, o zaman Çin’in ekonomik seviyesi kapitalist gelişmiş ülkeler ve aynı zamanda Sovyetler Birliği ile karşılaştırma yapılamaz halde olmayıp, ulusal koşulları benzeyen Hindistan arasında da bile belli bir boşluk vardı. Çin, en kısa zamanda ekonomideki boşlukları değiştirmek için, ağır sanayiye planlı bir şekilde kurmaya ve geliştirmeye odaklanırken, aynı zamanda hafif sanayi üretimini de geliştirmeye ve arttırmaya başladı. Bu politikanın rehberliğinde, 1950’den 1952’ye kadar, Çin’in toplam çıktı değerinin yıllık ortalama büyüme oranı%22,9’a yükseldi; bunun içinde sanayi üretim değerinin yıllık büyüme oranı%34,8 idi (Wang, 1999). 1952’ye gelindiğinde, ülke ekonomisi hızlı bir şekilde gelişerek Yeni Çin’in kurulmasından önceki en yüksek seviyeye ulaştı, ancak toplam sanayi ve tarımsal çıktı değerindeki modern sanayi üretiminin oranı sadece%43,1 ve ağır sanayi ise toplam sanayi üretim değerinin%35,5’ini oluşturuyordu. Bütün bunlara rağmen birçok önemli endüstriyel ürünün kişi başına üretimi, endüstriyel gelişmiş ülkelerin çok gerisindeydi ve geri tarım ülkesi olan statüsü kökten değişmedi.

2.1.1.1.2. 1953’den 1957’ye: “İlk Beş Yıllık Plan” Uygulaması ve Sanayileşmenin Başlangıcı

1953’ten 1957’ye kadar, Çin ilk beş yıllık planını uyguladı; ağır sanayinin gelişmesine öncelik verme stratejisini belirledi ve devlet tarafından yönlendirilen ve planlanan ekonomik inşaatı başlattı. “İlk Beş Yıllık Plan” döneminde Çin, Sovyetler Birliği’nin desteklediği 156 projeyi merkez almak suretiyle sanayileşme sürecine başladı

ve hızlı bir şekilde ana içeriği olarak enerji, makine ve hammaddelerin bulunduğu bir endüstriyel sistem kurdu (Li, 2019). 156 projenin uygulanması, Çin'in ağır endüstrisinin sıfırdan büyük bir atılım elde etmesini sağladı ve sanayileşmenin ilk temellerini attı. "İlk Beş Yıllık Plan" döneminde, GSYİH yıllık ortalama büyüme oranı %9,3'e, ikinci sektörün büyüme oranı %18,1'e, sosyal emek verimliliğinin yıllık ortalama büyüme oranı %5,0'a ve tüm hane halkının ortalama yıllık tüketim düzeyi %4,5'e yükselmiştir. Sanayide, hafif sanayi ve ağır sanayi üretiminin yıllık ortalama büyüme oranı sırasıyla %12,9 ve %25,4'tür. 1953'ten 1957'ye, toplam sanayi üretimi oranında hafif sanayi %64.5'ten %55.0'e düştü ve ağır sanayi %35.5'ten %45.0'e yükseldi ve bu durum ciddi anlamda, yine de sanayi öncesi döneme göre olumlu gelişme olarak kabul edilebilir.

2.1.1.1.3. 1958-1978: Sanayileşme, Gelişme ve Nispeten Komple Bir Sanayi Sisteminin Kurulması

1958'den 1978'e kadar, Çin'in GSYİH'nın yıllık ortalama büyüme oranı %6,04'e geriledi. İkincil sanayinin büyüme oranı da "İlk Beş Yıllık Plan" dönemindeki %19,7 den %9.1'e geriledi ve sosyal emek verimliliğinin yıllık büyüme oranı % 2,8'e düştü. Yıllık ortalama yatırım etkisi katsayısı ise 0,24'e geriledi ve tüm sakinlerin ortalama tüketim seviyesinin yıllık ortalama büyüme oranı %1,7'e düştü. Birincil, ikincil ve üçüncül sektörlerin katma değerinin GSYİH içindeki payı sırasıyla 1957'de %40,1, %29,6 ve %30,3 iken; 1978'de yinde sırasıyla %27,7, %47,7 ve %24,6 olarak gerçekleşmiştir. Toplam sanayi üretimi içerisinde hafif sanayi %55.0'dan %43.1'e keskin bir şekilde düştü ve ağır sanayi %45.0'dan %56.9'a yükseldi (Wang, 2014). "Endüstriyel ve tarımsal ürünler için makas politikası" ve hizmet sektöründe "non marketing" (pazarlama dışı) stratejisinin uygulanması nedeniyle, birincil ve üçüncül sanayilerin ölçeği aslında küçümsendiğinden bahsedilebilir. Yatırımdaki büyük artışa ve tüketimden fedakarlığa dayanan bu tür sanayileşme, ekonomik yapıda sadece ciddi bir dengesizlik yaratmakla kalmaz, aynı zamanda sürdürülemez olmaya da mahkumdur. Bu aşamada, halkın yaşamı ve hafif endüstri yeterince gelişmemiş, halkın fakir olması, yaşamlarının zor olması ve bütün bunların bir sonucu olarak genel ekonomik gelişme seviyesi nispeten geri kalmıştır. 1978'e gelindiğinde kişi başına düşen GSYİH sadece 385 yuan idi ve birincil sektördeki istihdam edilenlerin sayısı hala %70.53 gibi yüksek bir seviyeydi.

2.1.2.2. Sanayileşmenin Orta Erken Aşaması: Tarım, Hafif Sanayi ve Ağır Sanayi Koordineli Biçimde Kalkınmaya Başladı

Sanayileşmenin orta erken aşaması olarak tanımlanan süreç, özellikle Deng Xiaoping tarafından başlatılan reformist hamle ve bunun yansımalarını içermektedir. Orta erken aşama olarak tanımlanan bu dönem de 1978-1992 ve 1993-2002 arası dönem olarak iki kısımda ele alınabilir.

2.1.2.2.1. 1978-1992: Reform İle Hızlı Sanayileşme Başlatıldı

1978’de devletin çalışma odağı, ekonomik yapıya kanalize edildi ve reform çağrısı resmi olarak başlatıldı. Ekonominin daha fazla canlandırılması ve dış dünyaya açılması ile şehirdeki bütün ekonomik sistemin reformunun hızlandırılması ve girişimin canlılığının güçlendirilmesi önerilmektedir. Çin hızlı sanayileşme sürecine başlamıştır. 1978’den 1992’ye, birkaç özel yıl dışında, GSYİH büyüme oranı %10’un üzerinde kaldı ve 1984’te de %15.2’ye yükseldi. Sanayileşmenin bu dönemdeki temel özellikleri şunlardır; önceki ve tek taraflı ağır sanayinin gelişimden, kademeli olarak tarımsal, hafif ve ağır sanayi şeklinde koordine edilmiş gelişime ayarlanmış, tüketim malları sanayinin gelişimi önemli bir konuma getirilmiş, ağır sanayinin hizmet yönünün daha da ayarlanması planlanmıştır. Enerji verimliliğinin iyileştirilmesi, enerji endüstrisi ve ulaştırma endüstrisinin güçlendirilmesi yönünde adımlar atılmış; tüm şey halk için düşüncesiyle yola çıkılarak, üretim ve halkın yaşamını iyileştirmek için genel düzenlemeler yapılması yoluna gidilmiştir. Genel olarak, bu aşama sanayileşmenin erken aşaması olarak adlandırılmıştır. Üç endüstriyel yapının perspektifinden bakıldığında, birincil sanayinin çıktı değerinin oranı düşmeye devam etmiş; ikincil sanayinin çıktı değerinin oranı giderek arttırılmış ve üçüncül sanayinin oranı da hızla artmaya başlamıştır. Hafif sanayi, ikincil endüstrinin içyapısından bakıldığında, hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir; 1981 yılına kadar ağır sanayi ile dengeli bir gelişim sağlayarak, endüstrinin %50’sinden fazlasını oluşturmuştur (Han ve Yang, 2019).

Bu aşamada, sanayileşmenin hızlı ilerlemesinin ana kinetik enerjisi üç yönden gelir: Birincisi, devlete ait işletmelerin reformu, bu işletmelerin verimliliğini büyük ölçüde arttırdı ve gelişme potansiyelini serbest bıraktı. Reformun temel aracı, işletmelere yetki devrederek işletmelerin özerkliğini genişletmek, yetkiler ve sözleşme sorumluluk

sisteminin ayrıştırılması uygulanarak emtia ekonomisine uyum sağlayan bir işletme mekanizması oluşturmaktır. İkincisi, tarım ve köy reformu derinleştirmektir. Devlet tarafından birleşik bir şekilde satın alma ve pazarlamanın kaldırılması ve tarım ürünleri pazarının gelişmesiyle birlikte tarım ve köy, çiftçilerin düşük maliyetli işgücü, sermaye ve arazileri yoluyla endüstriyel kalkınmayı desteklemiştir. Üçüncüsü, ilçe işletmeleri ve özel ekonomi sıfırdan hızla gelişme göstermiştir; bu durum, sadece tüm ulusal ekonominin canlılığını arttırmakla kalmayıp, aynı zamanda köy emek gücünün tarım dışı endüstrilere transferini de etkili bir şekilde gerçekleştirdi. Bütün bunlara ilaveten dış dünyaya açılmaya yönelik politikalar uygulanmasıyla, yurtiçi ve yurtdışı kaynağın ve pazarın etkin kullanımı, geç kalma avantajından faydalanıp sanayileşme sürecini etkin bir şekilde teşvik etmiştir (Han ve Yang, 2019).

2.1.2.2.2. 1993-2002 Yılları: Sosyalist Piyasa Ekonomik Sistemi Sanayileşmenin Hızlı İlerlemesi İçin Önemli Bir İtici Güç Haline Geldi

Bu aşamada, finansal piyasaya, işgücü piyasasına, emlak piyasasına, teknoloji piyasasına ve bilgi piyasasına odaklanan piyasa sistemi kademeli bir şekilde kuruldu ve geliştirildi; sanayileşmenin hızlı ilerlemesi için yeterli sermaye, emek ve teknik destek sağlandı. Üç sanayi yapısından bakıldığında, bu dönemde GSYİH içindeki birincil sanayinin oranı yıldan yıla azalmakta ve ikincil sanayinin oranı ise %45'in üzerinde kalmış ve %15'ten daha hızlı bir büyümeyi sürdürmüştür, üçüncül sanayi yıldan yıla artış eğilimi göstermiştir (Han ve Yang, 2019).

1999'dan sonra ağır kimya endüstrisi güçlü bir büyüme gösterdi ve ağır sanayinin sanayideki oranı artmaya devam etti ve 2005 yılında bu oran %69'a yaklaştı. Bu aşamada ağır kimya endüstrisini yeniden başlatma teşvikleri temel olarak üç açıdan ortaya çıkmıştır: Birincisi, iki finansal kriz hükümetin altyapı yatırımını büyük ölçüde genişleterek ekonomik büyümeyi teşvik etmesini sağladı. İkincisi, hükümetin uyguladığı fiyat kontrolü, esas olarak sermaye yoğun ürünlere sübvansiyon oluşturan ve ağır kimya endüstrisinin hızlı bir şekilde gelişmesine neden olan temel ürünlerin ve üretim faktörlerinin düşük fiyatta kalmasına yol açmıştır. Üçüncüsü, iç talebin ve tüketimin artması ile birlikte hanehalkının tüketim yapısı dayanıksız tüketim mallarından otomobillere ve konutlara dönüşmüş, emlak ve otomobil endüstrisi arasındaki yüksek

korelasyon nedeniyle, bu dönemde ağır kimya endüstrisi hızlı bir şekilde gelişim göstermiştir (Han ve Yang, 2019).

Etki perspektifinden bakıldığında, ağır kimya endüstrisi, yüksek sermaye organik bileşimi, büyük yatırım talebi ve büyük enerji tüketimi özelliklerine sahiptir. Bu endüstrinin hızlı gelişimi, ekonominin hızlı büyümesini destekler, ancak temel ağır kimya endüstrisinin aşırı büyümesi de ekonomik yapıdaki dengesizlik, aşırı kaynak tüketimi ve ciddi çevre kirliliği gibi sorunları da beraberinde getirmiştir.

2.1.2.3. Orta Geç Sanayileşme: Sanayileşmede Yeni Bir Yol Almak

Çin Komünist Partisi 16. Ulusal Kongresi, uzun yıllar süren kalkınmanın kaynak kısıtlamaları ve çevresel baskılarına yanıt olarak, 2002 yılında “bilgi teknolojisiyle sanayileşmeyi yönlendirmek, sanayi ile bilgi teknolojisini desteklemek ve yüksek teknoloji ve ekonomik fayda sağlamak” için sürdürmeyi gerektiren “yeni sanayileşme” önerisinde bulundu. Böylece düşük kaynak tüketimi, daha az çevre kirliliği ve insan kaynaklarının tam kullanımı ile yeni bir sanayileşme yolu benimsendi: “Bu stratejinin rehberliğinde 2003’ten 2012’ye kadar Çin’in GSYİH’si yıllık ortalama %10’dan daha fazla bir oranda artmıştır. 2010 yılında Çin’in toplam GSYİH’si 41.2 trilyon yuana ulaşmış ve ekonomik büyüklük olarak Japonya’yı da geçerek dünyada ikinci sırayı almıştır. 2003’ten 2012’ye kadarki süreçte üç sanayi yapısının koordine olma eğiliminde olduğu ve sanayileşmenin de orta ve geç aşamalara girdiği görülmüştür (Han ve Yang, 2019). Bu dönemde sanayileşmenin temel gelişimsel kinetik enerjisi aşağıdaki yönlerden geldiği dikkat çekmiştir:

Bunlardan ilki, ihracata yönelik sanayileşmedir. Çin, Aralık 2001’de Dünya Ticaret Örgütü’ne katıldıktan sonra, ekonomik küreselleşmeye derinlemesine entegre olan karşılaştırmalı üstünlüklerini tamamen kullandı ve “yaparak öğrenme” yoluyla endüstriyel yükseltmeyi teşvik etti, sanayileşme sürecini daha da hızlandırdı ve iç ekonomiye ve dünya ekonomik büyümesine büyük katkılar sağladı. 2003’ten sonra Çin’in ihracat artış hızı uzun yıllar boyunca %20’nin üzerinde kalmaya devam etmiş, 2009 yılında Çin’in toplam ihracat hacmi Almanya’yı geçerek dünyada ilk sırada yerini almıştır. 2013’te Çin toplam ithalat ve ihracat malların hacmi açısından dünyanın bir numaralı ülkesi haline gelmiştir (Liu, 2015). Yabancı sermayenin kullanımına

bakıldığında, Çin aslında 1994'te 43.21 milyar ABD doları ve 2011'de de 117.7 milyar ABD doları yabancı sermayeden yararlanmışır. Kullanılan yabancı sermaye miktarı dünyada ikinci, gelişmekte olan ülkeler içerisinde de yıllarca ilk sırada yer almıştır.

İkincisi, sanayi ve üretimin sermaye ve teknoloji yoğunluğu artmaya devam edmesidir. 2005'ten 2010'a, Çin sanayisinin sermaye işgücü oranı 2005 yılında 208.000 yuan/kışiden 2005 yılında a%70 artarak 351.000 yuan/kışiye yükselmiş, aynı dönemde imalat sanayiinin sermaye-emek oranı da %70 oranında artmıştır. Hem sanayi hem de üretim sermayesi yoğunluğu önemli ölçüde artmıştır. Aynı zamanda, teknoloji yoğun endüstrilerin üretim değeri, 10. Beş Yıllık Plan döneminde ortalama sanayi üretim değerinden yaklaşık %2 daha yüksekti (Zhou, 2014).

Üçüncüsü, kentleşmenin hızlı ilerlemesidir. 2003'ten 2012'ye kadar, Çin'in kentsel nüfusu 523.76 milyondan %35.9 artarak 711.82 milyona yükseldi ve şehirleşme oranı da %12.07 artarak %40.5'ten %52.57'ye yükseldi. Uluslararası bir karşılaştırmaya göre, Çin'in 2012'deki kentleşme oranı, 2011'deki dünya ortalaması olan %52'yi aştı ve Çin'de sanayileşmenin gerisinde kalan kentleşme sorunu da bir dereceye kadar azalmış oldu (Han ve Yang, 2019).

Dördüncüsü, sanayileşme merkezi bölgesel ekonominin de dengeli bir şekilde gelişmesini sağlamak için doğudan batıya doğru kaymıştır. Bu dönemde, batı bölgesinin gelişimi, merkezi bölgenin yükselişi ve kuzeydoğu'yu canlandırma stratejisinin uygulanması, imalatın doğu bölgesinden merkez ve batı bölgelerine aktarılmasını teşvik etmiş, sanayileşmenin ve hatta tüm ülkenin ekonomik yapısının dengeli ve kapsamlı bir şekilde gelişmesini sağlamada olumlu bir rol oynamıştır (Han ve Yang, 2019).

2.1.2.3. Sanayileşme Gelişiminin Geç Aşaması: Yeni Gelişim Kavramı, Yüksek Kaliteli Gelişime Yol Açmamıştır

2013 yılında, Çin'in yüksek sanayi sektörünün GSYİH'ye katma değeri (%46,1) ilk kez ikincil sanayiye (%43,9) aştı ve ulusal ekonomideki en büyük sanayi sektörü oldu. Büyüme oranı açısından, üçüncü sanayi de ikincil sanayiye geçmeye başlamış, ekonomik büyümeyi yönlendiren ve tam istihdam sağlayan ana güç haline gelmiştir. Bu dönüm noktası değişikliği aslında Çin'in sanayileşmenin son aşamasına girdiğine işaret etmektedir. 2013'ten 2018'e kadar, Çin'in ekonomik büyüme oranı, %8 ila %10

arasındaki yüksek hızlı büyüme aralığından %6 ila %7 arasındaki orta yüksek hızlı büyüme aralığına düşmüştür. 2013 ila 2018 arasında sektörün büyüme oranları da sırasıyla %7,8, %7,3, %6,9, %6,7, %6,9 ve %6,6 olmuştur. Ekonomik operasyondaki yavaş büyüme oranı, daha iyi yapı ve güç dönüşümü ile “yeni ekonomik normallik” özellikleri sergilediği söylenebilir (Han ve Yang, 2019).

Son 70 yıldaki sanayileşme süreci boyunca, üç sanayi yapısının evrimi açısından bakıldığında, Çin’in sanayileşmesi temel olarak Petty Colin Clark teoremine uygun bir seyir izlemiştir. Birincil sanayinin katma değerinin oranı 1952’de %50,5’ten 2018’de %7,2’ye; ikincil sanayinin katma değeri 1952’de %20,8’den 2006’da %47,6’ya yükselmiş ve ardından da düşmeye başlamış, 2018’de %40,7 olmuştur; üçüncül sanayinin katma değeri ise 1952’de %28,7’den 2018’de %52,2’ye yükselmeye devam etmiştir. Sanayi yapılarından bakıldığında, Çin’in sanayileşmesi ilk önce hafif sanayi ile başlamamış, ancak devlet ağır sanayinin gelişmesine öncelik vermiş ve ağır sanayileşmenin öncelikli gelişimi - hafif sanayinin hızlı gelişimi - hafif ve ağır sanayilerin koordineli gelişimi - ağır sanayinin yeniden gelişimi deneyimlemiştir. 70 yıllık zorlu çalışmaların ardından Çin, tüm endüstriyel üretim yeteneklerine sahip tek ülke haline geldi ve bugün dünyada 500 büyük sanayi ürününün 220’den fazlasında birinci sırada yer almış ve “Çin malı” dünya çapında 230’dan fazla ülkeye girmiştir. Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü veri tabanının istatistiklerine göre, 2016 yılında, Çin’in imalat sanayinin katma değeri 307.985 milyar ABD dolarına ulaşarak dünya toplamının %24,5’ini ve dünyanın ikinci en büyük ABD imalat katma değerinden yaklaşık 1 trilyon dolar daha fazlasını sağladı. Şu anda, Çin sanayileşmenin geç aşamasına girmiştir ve 2035’ten sonra sanayileşmenin tam olarak gerçekleşmesi beklenmektedir ve bu da dünyadaki üretim güçlerinin orta seviyesine ulaşma anlamı taşır (Huang, 2018). Sanayinin ulusal ekonomideki en önemli fonksiyonu, ulusal ekonominin uzun vadeli büyümesindeki itici rolüne de yansımıştır. Bu nedenle, güçlü sanayi, özellikle de ileri imalat endüstrisinin güçlendirilmesi, gelecekteki ekonomik kalkınmanın belirlenmesinde hala kilit önemdedir. Güçlü sanayi ülkesi inşa etmek ise yüksek kaliteli bir gelişim elde etmenin ve modern bir ekonomik sistemi inşa etmenin tek yoludur.

2.1.3. Çin İmalat Sanayisinin Genel Durumu

İmalat sanayi Çin ekonomisinin önemli bir parçası haline gelmiş ve hatta bu sektörün rekabet gücünün Çin'in uluslararası rekabet gücü üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu ileri sürülmektedir.

Çin'in başlattığı ekonomik reformlara bağlı olarak, özellikle 21. yüzyıldan beri, küreselleşmenin ve bölgesel entegrasyonun derinleşmesiyle birlikte, ülke ekonomisi hızlı bir şekilde büyümeye devam etmekte ve imalat sanayinin gelişimi dünya çapında dikkat çekici başarılar elde etmektedir. Bu da ekonomik ölçeğin ve ithalat ile ihracat ölçeğinin büyük ölçüde artmasına yansımaktadır. Ancak, günümüzde halen daha Çin imalat sanayinin mevcut uluslararası rekabet gücü düşüktür. Bu durumun nedenleri aşağıdaki şekilde açıklanabilir:

1. Çin'in imalat sanayinin teknoloji yenilikçilik yeteneği zayıftır, teknoloji inovasyonu imalat sanayinin gelişiminde vazgeçilmez bir rol oynamaktadır ve imalat endüstrisinin temel rekabet gücünü artırmak için bu önemli bir yoldur. Çin'in teknolojisi kapasitesini geliştirme yetisi uluslararası ortalamanın altındadır. Bu durum iki farklı başlıkla açıklanabilir; ilk olarak, Çin'in imalat sanayinde araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) yatırımı düşüktür, Ar-Ge faaliyetleri, bilim ve teknoloji faaliyetlerinin temelidir ve bağımsız inovasyona ulaşmak için önemli bir araçtır. Ar-Ge yatırımı ise, araştırma ve geliştirme başlıkları ve onlarla ilgili çalışmaları ve bu çalışmaların girdilerini ve ilgili kaynakların kullanımını içermektedir. Çin'in Ar-Ge yoğunluğu, ABD ve Almanya gibi gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, hala nispeten düşük seviyededir ve halen Brezilya gibi gelişmekte olan sanayi ülkelerine kıyasla büyük bir fark vardır. İkincisi ise, Çin'in imalat sanayisinde patent başvuruları ile bu başvurular sonucunda elde edilen patent sayısı arasında dengesizlik vardır ve buluş patentlerinin oranı düşüktür. Patentlerin uygulanması ve onaylanması, bir ülkenin imalat sanayi teknolojisi inovasyon çıktı kapasitesinin ana göstergeleridir. Ancak, Çin'deki patent başvurularının sayısı ile patent hibeleri arasındaki fark zaman içinde giderek genişlemektedir. Buluş patenti, tüm Çin patentlerinin içinde en yüksek teknik içerikli patent türüdür. Çin'in imalat sanayindeki yurtiçi patent başvurularının sayısı önemli ölçüde artmış olmasına rağmen, patent türlerinin dağılımı açısından, ülkenin buluş patent başvuruları, toplam patent başvurularının en düşük oranını oluşturmaktadır. Bu oran yabancı ülkelere göre çok daha

düşüktür ve bu durum Çin'in inovasyon seviyesinin hala iyileştirilmesi gerektiği anlamına gelir.

2. Marka oluşturma kapasitesi ciddi ölçüde yetersizdir. Marka ise imalat sanayi şirketlerinin varlığının ve gelişiminin ruhudur. Çin'in imalat sanayisinin dünya pazarına girmesi için bir geçittir ve aynı zamanda imalat işletmeleri uluslararası rekabet gücünü temsil eder. Günümüzde, Çin'in imalat markası oluşturma kapasitesi ciddi anlamda yetersiz konumdadır. Çin'in imalat sanayisi şu anda sadece olağanüstü üretim kapasitesine sahip, ancak uluslararası üne sahip markalardan yoksundur. Birçok yerli marka, yurtiçi pazarda, gelişmiş ülkelerden gelen uluslararası markalara göre daha az rekabetçi olmakta ve bu olgu özellikle otomobil, beyaz eşya, içecek ve telekomünikasyon sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, Çin markalarının miktarında ve kalitesinde büyük bir boşluk bulunmaktadır. Dünyadaki otoriter kuruluşlar tarafından yargılanan dünyanın en değerli 100 markasından, Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkeler 80 ila 90 arasında bir paya sahiptir ve Çin'in bu anlamda bir tane dahi markası yoktur. Markanın pazar payından bakıldığında, Çin şirketlerinin markalı ürünlerin pazar payı oldukça düşüktür.

3. Çin'in imalat sanayiinde henüz ölçek ekonomileri oluşmamış, artan küresel entegrasyon ile inisiyatifi güçlü bir üretim ölçeği olmaksızın uluslararası rekabetti kavramak oldukça zordur. İmalat sanayi ölçeğinin genişlemesi maliyetleri daha da azaltabilir, verimliliği artırabilir ve imalat sanayinin uluslararası rekabet gücünü artırabilir (Jiang, 2015). Bununla birlikte, Çin imalat şirketlerinin düşük başlangıç noktası ve kısa gelişim süreci nedeniyle, Çin imalat şirketlerinin ölçeği hala küçüktür ve ölçek ekonomilerini gerçekleştirmekten uzaktır. Çin'in en büyük 500 şirketinin ve 2015 yılında dünyanın en büyük 500 şirketinin ilgili verilerine göre, Çin'in imalat endüstrisindeki en büyük işletmeler ve dünyanın en büyük şirketleri arasındaki karşılaştırma şu şekilde yapılabilir; Çin'in en büyük elektronik şirketinin satış geliri, dünyanın en büyük akran şirketinin yalnızca %1,27'sidir. En büyük otomobil üreticisinin satış geliri, dünyanın en büyük akran şirketinin yalnızca %39,75'idir ve en büyük cihaz şirketinin satış geliri, dünyanın en büyük akran şirketinin yalnızca %34,64'üdür. En büyük kimya şirketlerinin satış geliri, dünyanın en büyük akran şirketlerinin sadece %18,61'ini oluşturmakta ve dünyanın en büyük akran şirketlerinin sadece %6,36'sı en büyük ilaç şirketlerinin satış gelirleridir ve en büyük içecek şirketlerinin satış gelirleri sadece dünyanın en büyük akran

şirketlerine eşittir. En büyük gıda şirketlerinin satış gelirleri %7,55 ile dünyadaki en büyük akran şirketlerinin sadece %22,64'üne eşdeğerdir ve en büyük kağıt şirketlerinin satış gelirleri sadece dünyanın en büyük akran şirketlerinin %17,82'sine denktir.

4. İmalat sanayinin gelişim tarzı hala büyük ölçüde Çin'in imalat sanayisinin kapsamlı uluslararası rekabet gücünün oluşmasının büyük ölçüde emek-yoğun sektörlere dayanması, kaynak ve çevre üzerinde daha fazla baskı oluşturan işgücü ve enerji gibi çok fazla fiziksel unsur gerektirmesidir. Yüksek teknoloji endüstrisi hızla gelişmesine rağmen, ekonomik birimlerde sınırlı bir paya sahipken, işgücü maliyetlerindeki artış Çin'in imalat sanayisinin uluslararası rekabet gücünü yavaş yavaş kaybetmesine neden olmuştur. Buna ek olarak, imalat sanayinin sürekli yüksek hızda gelişimi büyük ölçüde kaynak ve enerji tüketmiştir. Şu anda, Çin'in bin yuan başına ortalama enerji tüketimi, Japonya'nın 8,7 katı, Amerika Birleşik Devletleri'nin 4,3 katı, Almanya'nın 5 katı ve Güney Kore'nin 2,7 katı, dünya ortalamasının 2,2 katıdır (Wang ve Li, 2015). Yüksek yoğunluklu kaynak tüketimi kaçınılmaz olarak çevreye daha fazla baskı getirecektir. Şu anda, Çin'in kükürt dioksit ve karbondioksit emisyonları dünyanın ilk ve kirlilik emisyonları çevre kapasitesini büyük ölçüde aşmış durumdadır. 144 ülke ve bölgenin "Çevresel Sürdürülebilir Endeks" sıralamasında, Çin 133. sıradadır. Bu nedenle, Çin'in üretim geliştirme tarzının kapsamlıdan yoğunlaştığına kayması, uluslararası rekabet gücünü daha da artırmanın anahtarıdır (Yu, 2016).

2.2. TÜRKİYE SANAYİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye sanayisine bakıldığında, sanayinin kurulması oldukça eskilerde başlamıştır. Bu yüzden Osmanlı Devletindeki sanayi gelişimi ve Cumhuriyet Türkiye'sinde sanayileşme hareketlerinin özelliklerini ayrı olarak ortaya koymakta fayda vardır.

2.2.1. Osmanlı Devletinde Sanayinin Durumu

Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısı tarıma dayalı olduğu için bu dönemde sanayi sektörü ihmal edilerek ikinci sırada kalmış ve mevcut şartlarla yaptığı sanayileşme çabaları başarısız olmuştur.

Bu durum, günümüzde Türkiye'nin sanayileşme seviyesinin, batıdaki diğer gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmasının en önemli nedenlerinden biri sayılır. Aslında Osmanlı İmparatorluğu Batıda "Sanayi Devrimi" başlamadan önceki 15-18. yüzyıllar arasında dünyadaki en gelişmiş ülkeler sırasında yer almaktaydı. Özellikle dokumacılık, gemi yapımı ve çinicilik sektörlerinde oldukça yüksek seviyedeydi. Sanayi Devrimi 18. yüzyılın ortalarında İngiltere'de buharın makineye uygulanmasıyla başlatılmıştır. Osmanlı Devletinde ise sanayileşmenin, ekonomik gelişme için gerekli olduğunun farkına varan devlet adamı ve iktisatçı da pek yoktu. Devletin ve ordunun bir kısım gereksinimini karşılamak için kurulan küçük ölçekli sınai tesislerin olmasına rağmen, sanayileşmeyi, büyük çoğunluk kaynak israfı olarak görmüşler. Dolayısıyla Sanayi Devrimi hakkında gerekli şekilde bilgi ve haberlere ulaşamamışlardır. Bu durum sanayileşmenin ülkeye gelmesine büyük derecede engel olmuştur. Böylece ülkede makine gücüne dayanan sanayileşme gerçekleşmemiş ve mevcut yerli sanayi de hızlı şekilde gerilemiştir (Karluk, 1995). Ülke içindeki olumsuz gelişmeler ve Avrupa'da yaşanan büyük Sanayi Devrimi ve özellikle tekstil alanında meydana gelen ilerlemeler, çoğunlukla İstanbul ve Bursa'da bulunan dokuma sanayisine zarar vermiştir. Ayrıca 16. yüzyılda Avrupa ülkeleri ile imzalanan ticaret anlaşması sonucunda Osmanlı Devleti gümrük vergilerini yükselterek yurtdışı malların girmesini engelleyememiştir. Dolayısıyla kurulan firmaları çoğu zarar görmüş ve kapanmıştır (Ertin, 1998).

1917 yılında "Ticaret ve Ziraat Vekaletleri" tarafından Osmanlı Devletinin son yıllardaki sanayi durumu ve gelişimi hakkındaki bilgiler yayınlanmıştır. Sayım 1913 ve 1915'e göre en az 10 işçi çalıştıran ve Teşviki-i Sanayi Kanunu kapsamına giren Batı Anadolu Bölgesinde yer alan sanayi kuruluşlarını kapsamaktadır. Elde edilen sonuca göre, Osmanlı sanayinin hammadde kaynağı tarım sektöründen karşılanmaktadır. Üretimi ise tüketim mallarında yoğunlaşmakta, ara ve yatırım malları üretebilen sanayi kuruluşları bulunmamaktadır. Sanayi kuruluşların çoğunun bulunduğu bölge ise Batı Anadolu'dur. Sanayi kuruluşları içinde devlet veya anonim şirketlere göre, özel işletmelerin oranı daha yüksektir. Ayrıca Osmanlı sanayisinde yabancı sermaye payının düşüklüğü, çevirici gücün yetersizliği, teknolojinin geri kalması gibi sorunlar yaşanmıştır (Karluk, 1995).

2.2.2. Cumhuriyet Dönemi Sanayileşme Hareketleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Mustafa Kemal Atatürk 1923'de İzmir İktisat Kongresinde Türkiye halkının gerçek kurtuluşunun ekonomik gelişme ile kazanabileceğini ve bunun için sanayinin önemli olduğunu açıklamıştır.

2.2.2.1. Cumhuriyetin İlk On Yılında Sanayideki Gelişmeler (1923-1933)

Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet, özel girişimi desteklemek için serbest piyasa şartlarında özel girişime ağırlık veren ekonomi politikası uygulamıştır. Ekonomiyi daha iyi bir şekilde geliştirmek amacıyla devlet özel sektörün kârlı bulmadığı veya yetersiz kaldığı alanlarda ekonomiye müdahalede bulunarak yatırım yapmıştır. O dönemde iç tüketimin %14'ü yerli kaynaklardan sağlanan üretimle karşılanabildiği için, hükümet tedbir amaçlı bir takım politikalar izlemiştir. Bu amaçla şeker ithalatı zorlaştırılarak, ülke içindeki şeker ihtiyacına ithal yollarla cevap verilmesinin önüne geçmeyi hedeflemiştir. Böylece ithal kaynaklara daha az ihtiyaç duyularak ülke içinde üretilen ürünler, yine ülke içindeki ihtiyaçlara cevap vermiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, "tütün tekelinin kaldırılması önerisine rağmen, devlet daha fazla yeni tekelleri de yatarmıştır. Bu tekeller daha önceden Osmanlı Devleti dış borçlarına karşılık yabancı kişilere imtiyaz veren, tütün, içki ve tuzları da kapsamaktadır. Yeni ve eski koyulan tekeller daha sonralarda kaldırılmış ve tekel koyulan ürünlerin ticareti serbest bırakılmıştır. Bu dönemde devletin bazı sanayi ürünlerine karşı tekel kurmasının nedeni ise hazineye gelir sağlamak idi. 1933'den sonra devlet yeni tekeller oluşturmak suretiyle ürünlerden kazandığı bu önemli miktardaki sermaye ve kaynakları ise yeni kurulan sanayi sektörlerine yatırım yapmıştır (Ulutan ve Burhan, 1978).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 1927 yılında ilk sanayi sayımı yapılmıştır. Bu sayımın 1913-1915 Osmanlı Sanayi Sayımlarından farklı olan tarafı ise tüm ülkeyi kapsamasıdır. Elde edilen sonuçlara göre, tarım ve sanayi sektörü ülkede üretilen değerlerin %65'ini yaratmaktadır. 1927 yılında sınai üretiminde ise gıda %44, dokuma ve giyim ise %29 oranında yer tutmuş, sanayi ürünlerinde ithalat oranı %90 olmuştur. Bunun içinde tüketim malı ise %70, ara ve yatırım maddeleri ise %30 orandadır (Ülken ve Yüksel, 1984).

Cumhuriyet'in ilk on yılı içinde GSMH içindeki sanayi sektörün payı oldukça düşük olup sadece %10'lar seviyesinde seyretmiştir. 1923 yılında Türkiye'nin cari sektör fiyatlarıyla hesaplanan GSMH değeri ise 952 milyar TL olmuştur. 1929 yılına gelene kadar GSMH yıllık artış oranı %17 olarak gerçekleşmiştir. Sanayinin gelişme hızı da oldukça yüksek olan %67 seviyesini izlemiştir. Ancak, 1929'dan sonra GSMH ve sanayi sektörlerini büyümesi gerilemeye başlamıştır. GSMH'daki düşmenin sebebi ise, 1929-1930 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Krizinin ülke ekonomisine yansımalarıdır. Dolayısıyla fiyatlar düşmüş, tarım üretimi zor şartlarda kalmıştır (Yenal ve Oktay, 2003).

Cumhuriyetin ilk on yılında, hükümetin temel hedefi sanayileşmeyi gerçekleştirmek olmuştur. Sanayi gelişmesi için gerekli işgücü, sermaye ve döviz, tarım sektörü tarafından sağlandığı için, tarım sektörü desteklenmeden bu temel hedefe ulaşabilmek mümkün değildi. Dolayısıyla hükümet sanayi sektörüne ağırlık veren kalkınma planı uygulamasıyla birlikte tarım sektörünü de ihmal etmeden desteklemeyi devam etmiştir. Ancak, bu dönemde ülkede sermaye, girişimci ve altyapı sıkıntısı yaşandığından, hükümet kısıtlı imkanlarıyla özel girişimin ilgilenemediği sektörleri kamu kaynaklarını kullansa bile istenilen başarıya ulaşamamıştır (Parasız ve İlker, 1998).

2.2.2.2. 1933-1946 Yıllar Sanayileşme Hareketleri

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonraki geçen ilk on yıl sanayileşme süresinde, devlet piyasa ekonomisinin gerçekleştirilmesi için gereken yasal ve kurumsal çalışmaları yapmış, mesela önemli bir altyapı olan demiryolunun gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Fakat o dönemde nitelikli işgücü yetersiz, sermaye eksik, girişimci sayısı az, dış rekabet gibi zor ekonomik şartlarla değişmeden aynı kaldığından, hükümetin teşvik ettiği özel sektöre dayanan sanayileşme başarısız olmuştur. Böylece devlet sanayileşmeyi hızlandırmak için alternatif bir politika olarak devlet öncülüğünde bir sanayileşme planını başlatmak istemiştir (Kepenek vd, 2000).

1933'den sonraki devletçilik politikasının uygulanmaya başlatılmasıyla birlikte bu dönemde, özel kesimin teşvik edilmesi ve korunmasında da devam edilmiştir. Devlet sadece özel kesimin yetersiz kaldığı alanlara yatırımları yapmıştır ve hiçbir zaman kamu girişimciliği özel girişimciliğin yerine geçmemiştir. Ayrıca girişimciliğin tarım ve hizmet sektörlerindeki faaliyetleri sınırlı kalmış, daha çok sanayi sektöründe yoğunlaşmıştır.

Başka bir deyişle devletçiliğin “devlet müdahaleciliği”ne dönüşmemesi için, kamu piyasaya mal ve hizmet üretme işletmelerini kısıtlı derecede yapmıştır (Parasız ve İlker, 1998).

Devlet eliyle başlatılan bu sanayileşme döneminde, Türkiye oldukça güç şartlar altında kıt milli kaynaklarla ekonomik kalkınma hedeflerini harekete geçirmiş ve bu konuda büyük başarılar kazanmıştır. Dönemin başlangıç yılları olan 1933-1940 yıllar arasında ülkede 1.051 milyon TL değerinde sabit sermaye yatırımı yapılmıştır. Bunun yarısı, özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir. Devlet yatırımların çoğu sanayi, demiryolları, karayolları gibi altyapılara gitmiştir. Özel kesimler yatırımları ise konut, ticaret ve hizmet sektörlerine gelmiştir. Bu dönemde, devletin sanayileşmeye katılım oranı oldukça artmış ve ekonomik faaliyetlerde hissedilir bir ağırlığı ortaya çıkmıştır (Ulutan ve Burhan, 1978).

II. Dünya Savaşı kapsayan yıllarda (1939-1945), savaştan dolayı gerekli ithalat yapılamayınca makine ve ara malı girdilerinde büyük ölçüde sıkıntılar ortaya çıkmış, diğer taraftan tarım üretimi düşmüştür. Böylece ülkenin gerek sanayi sektörü GSMH değeri, gerekse toplam GSMH değeri önemli derecede düşmüştür. Piyasada arzın daralmasına karşılık talep artmıştır. Bu nedenle 1945 yılındaki fiyatlar, 1938’e göre %400 oranında artmıştır. Bu durum özellikle tüketim mallarında stokçuluğun ve spekülasyonun ortaya çıkmasına yol açmış, sonunda toplumdaki belli kesimler “aşırı kazançlar” elde etmişlerdir. Devlet bu bütün olumsuz gelişmeleri önlemek amacıyla ekonomiye daha fazla müdahalede bulunmuştur (Ülken ve Yüksel, 1984).

2.2.2.3. Liberal Döneme Geçiş ve Planlı Kalkınmaya Kadarki Dönem

II. Dünya Savaşı yıllarında hükümetin “Milli Korunma”, “Varlık”, “Çiftçiyi Topraklaştırma” yasaları ile beraber uygulanan “Toprak Mahsulleri Vergisi” sonucunda, toplumun geniş kesimlerinin refah seviyesi düşmüş ve halkın iktidardaki siyasi partiye (Cumhuriyet Halk Partisi) karşı memnuniyetsizliği artmıştır. Böylece hükümet çok partili hayata geçiş kararı vermek zorunda kalmıştır. Yeni kurulan parti, parti programında “ekonomik devletçiliğe” yer vermemekle beraber, siyasi iktidarı bu politikadan dolayı sert bir şekilde eleştirmeye başlamıştır. Yoksul halk kesimi, savaş zenginleri, özel sermaye sahipleri ve büyük toprak sahipleri ülkede yaşanan ekonomik yoksulluk ve

sıkıntılarının nedenini devletçilik politikasından kaynaklı olduğunu düşünmekte ve yeni kurulan bu partiye (Demokrat Parti) destek vermekteydi (Yenal ve Oktay, 2003).

Türkiye’de 1947 Kalkınma Planı ile kamu kesim yerine özel kesimi, sanayi yerine tarımı ve ithal ikamesi yerine ihracatı teşvik eden liberal dönem başlatılmıştır ve 1958 İstikrar Tedbirleri’nin yürürlüğe getirilmesine kadar hızlı bir şekilde devam ettirilmiştir. Savaş sonrası ülkenin Batıdaki diğer ülkelerle olan ekonomik ve politik ilişkilerini geliştirmesiyle, Türkiye ekonomik politikalarını Batılı ülkelerin önerdiği gibi değiştirmeyi kabul etmiştir. ABD, Türkiye’yi tarımda makineleşme yoluyla tarımsal üretimi arttırma ve karayollarını geliştirip tarım sektörünü dış dünyaya açmayı teşvik eden Marshall Yardımı Politikası kapsamına almıştır (Parasız ve İlker, 1998).

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra, özel sektörde önemli bir gelişme meydana gelmiştir, fakat kamu tarafından yapılan sanayi kuruluşları da artış gösterdiği için kamunun sanayi sektöründeki payı azalmamıştır. Özel kesim yatırımları, tüketim malları sanayi, özellikle dayanıklı tüketim malları sanayinde yoğunlaşmıştır. Kamu yatırımları, ulaştırma ve haberleşme altyapısına, ara ve yatırım malları sanayii alt sektörlerine doğru yönelmiştir.

Sanayisinin temel özellikleri planlı döneme gelmeden önceki geçen tarihlerde değişmemiştir. Özellikle sanayi kuruluşlarında bulunan özel işletmelerin kapasitesi küçük, teknoloji eski ve geri, sermaye yetersiz, bazı işletmelerin kapasitesi aşırı büyük ve marjinal hasıla oranı yüksektir. Aksine, değişen tek şeyi de vardır; o da yeni özel sektörün küçümsenmeyecek bir gelişme göstermesidir (Kepenek vd, 2000).

Türkiye ekonomisi, 1960 yılına gelene kadar, dengesiz ve plansız bir şekilde büyümüş, kamu kesiminin ekonomik faaliyetlerdeki ağırlığının azaltılması hedeflenmesine rağmen, bu gerçekleştirilememiştir. 1950’lerin ikinci yarısından sonra sanayi sektörünün de büyüme hızı düşmeye başlamıştır. Ayrıca yürütülen projeler arasında bir uyum sağlanamamış, projelerin uygulanması için gereken destekler yeterli olamamış ve Türkiye “dağınık” bir sanayi görünümüne girmiştir (Yenal ve Oktay, 2003).

Türkiye tüm kalkınma planlarında önceliği ve ağırlığı sanayi sektörüne vermiştir. Ayrıca her plan sanayileşmeye farklı ağırlık vermiştir. Mesela BBYKP’ı daha çok sosyal içerikli olduğu için, kentte yaşayanlardansa, kasabalarda ve köylerde yaşayanların kalkınmasına ağırlık verirken, İBYKP ilk plana göre sanayileşmeyi daha ön plana

koymuştur. Ama üretim teknoloji yapısının ilkinden hiçbir farkı yoktu. Diğer bir deyişle, sanayileşme sürecinde ithal ikamesi yoluyla malın yerli üretimine önem verilmiş, bu üretimin maliyeti, kalitesi, fiyatı, rekabet şansı ve uzun dönemde gelişmeye etkisi üzerinde durulmamıştır. Ülkenin ithal ikameci bir politika uygulayabilmesi için, iç pazarın belli bir büyüklükte olması gerekir. Nüfus az, iç pazarı küçük olan ülkelerde bu politika lehine olmaz görüşler daha fazla olduğu gibi, başta da kaynakların israfına yönelik eleştiriler yapılmaktadır (Ulutan ve Burhan, 1978).

Türkiye'nin 1963 yılından 1980'e kadar geçen sanayileşme döneminde, ekonomi mutlak ve nispi anlamda büyümekle beraber, yapısında da önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Özellikle İBYKP yürütülen dönemden sonra sanayi üretiminde ara ve yatırım mallarının payı artmış ve bu da ara ve yatırım malları sektörü lehine önemli bir değişim anlamı taşımıştır. Bu durum, özellikle ara mallarında ithal ikamesinin önemli ölçüde başarılı olduğunu göstermektedir. İmalat sanayisinin yapısında değişim olmasına rağmen, yatırım ve ara mallarındaki gerçekleşen üretim, hedeflenen planın gerisinde kalmıştır. Dayanaklı tüketim mallarında ise öngörülenin üzerinde bir seviyede gerçekleşmiştir. Bunun en önemli sebepleri, bu dönemde dayanaklı tüketim malları üreten özel sektörün aşırı kâr elde etmesi, bu mallara olan talebin hızla artması, bu sektörün gelişmesi ve dünya ile yarışır hale gelmesi için devletin bu alt sektörü diğer sektörlerden daha çok koruma altına alıp bazı işlemlerde kolaylık sağlamasıdır. Bu kadar gelişmelere rağmen, zamanla tüketim mallarının toplam imalat sanayi içindeki nispi öneminin azalması, Türkiye ekonomisinde sanayileşme seviyesinin yükseldiği anlamı taşımıştır. Sanayide gerçekleşen bu olumlu gelişme, aynı zamanda sanayi sektörünün, özellikle imalat sanayinin dış dünyaya bağımlılığının artmasına da yol açmıştır (Kepenek vd, 2000).

2.2.2.4. 1980 Sonrası Dönem

Yeni kurulan yerli sanayi işletmelerin iç piyasa için rahatlıkla üretim yapabilmesi için devlet bu sanayi dallarını uzun süre gümrük ve diğer etkili vergilerle korumuştur. Bunların sonucunda, ithal ikamesi yönünde bir gelişme meydana gelse bile dış dünyaya kapalı ve rekabetçi olmayan monopol tipi bir sanayi yapısı ortaya çıkmıştır. Bu yapının en önemli özellikleri şunlardır: (i) düşük kapasite kullanımlı ve ölçek ekonomilerinden yararlanmayan küçük ölçekli işletmeler, (ii) eskimiş ve geri teknoloji, (iii) iç rekabetin bulunmamasından kaynaklanan kalitesiz ve düşük üretim, (iv) yerli girdi payını

arttırmaya yönelik fakat aynı zamanda etkin ve verimli olmadan yapılan üretim, (v) rekabetçi olmayan monopol piyasa, (vi) aşırı korumadan kaynaklanan ve rahatlıkla üretim yapmakla beraber kendine uygun etkinlik yolunu bulmadaki başarısızlık ve (vii) bütün bunların sonucunda dış pazarlardan kapalı kalma ve yurtiçi üretimde gerçekleşen yüksek maliyeti (Parasız ve İlker, 1998).

1980 yılına kadar geçen sanayileşme döneminde ithal ikamesi politikası izleyip dış dünyadan kapalı kalınmıştır. Bu durum Türkiye ekonomisinin, 1970'li yılların sonuna geldiğinde, çok önemli derecede borç ödemede mali sıkıntı çekmesine ve ciddi bir döviz sıkıntısıyla karşılaşmasına sebep olmuştur. Birinci ve İkinci Kalkınma Plan dönemlerinde dayanıklı tüketim mallarında ithal ikamecilik büyük ölçüde gerçekleştirilerek ara ve yatırım mallarında ithal ikamesinin sağlanması amaçlanmıştır. Fakat ekonomi henüz tüketim malları üretimi için ihtiyaç olan ara ve yatırım mallarını üretecek aşamaya gelmediğinden, öncelikle ara ve yatırım malları ithalatına gerek duyulmuştur. İzlenen yanlış sanayileşme stratejileri dolayısıyla bir birimlik ithal ikamesi için, daha fazla ithalat yapılması sonucunu doğurmuştur. Yerli sanayide ara ve yatırım malları üreten işletmelerde dengeli bir gelişme olmadığından, Türk sanayiinde ara malı, yatırım malı ve tüketim malı arasında sağlanması gereken “yapısal denge” oluşmamıştır. Bu nedenle ülkenin döviz ihtiyacı artmıştır. Çünkü mevcut üretim malları üreten firmaların çalışmayı devam etmesi için ara ve yatırım malı ithalatı gereksinimi sürekli artış göstermiştir (Ülken ve Yüksel, 1984).

1980 sonrası hazırlanan plan ve stratejilerde büyük ölçüde kamu ekonomik kurumlarına dayanan programlı ve planlı sanayileşmenin vaz geçilerek, ihracata yönelik kalkınma planı ele alınmıştır. Ara ve yatırım malları üretimine verilen öncelik kaldırılmış, ithalat serbestleştirilmiş, sanayinin dışa açılmasına önem verilmiş ve Türk sanayinin ulusal rekabet gücü arttırılmaya çalışılmıştır. İthalatın liberal edilmesi, karaborsayı ve kaçakçılığı büyük ölçüde engelleyerek piyasadaki haksız rekabeti ortadan kaldırmış ve bu durum yabancı sermaye girişinde olumlu etki yapmıştır. Ayrıca, Türk ekonomisinin ve sanayisinin dış dünyaya açılması ve ulusal ekonomiyle bütünleşmesi için gerekli olan uygulamalara hızla geçilmiştir. Sanayileşmede özel girişimciliğe ağırlık verilmiş, piyasa şartları ön plana çıkarılmış, sigara ve çay gibi bazı üretim sektörlerinde devlet tekelleri kaldırılmış, verimliliği ve etkinliği düşük olan KİT'lerin özelleştirilmesi ciddi olarak gündeme gelmiştir (Kepenek vd, 2000).

İhracatı teşvik eden yeni politikaların yürürlüğe koyulması sonucunda sanayiciler, dış piyasalara yönelerek iç piyasanın darlığından kurtulmaya başlamıştır. 1980 öncesinde Türkiye’de halkın satın alma gücü düşük ve yurtiçi pazar nispeten küçük olduğundan firmalar küçük ölçekte üretim yapmıştır. Küçük sanayi işletmeleri, üretimde düşük ve geri teknoloji kullandığından ve tesisleri en uygun şekilde kuramadıklarından dolayı, verimleri düşük kalmıştır. Dışa açılmanın yarattığı pazar genişleme fırsatı, iç pazarı yetersiz olan sanayi dalları için gelişme imkânı sağlamıştır. Sanayi sektörleri dış pazarlara üretim yaptıkça, tesislerin ölçekleri genişlemiş, kapasite kullanım oranlarını artırmış ve yeni yatırımlar yapılmıştır. Böylece, rekabet gücü artmış, üretim maliyetleri düşmüş, kalite yükselmiş, üretimde gelişmiş teknoloji uygulamaya başlamış, dış pazarlar yakından takip edilmiş, uluslararası finansman kuruluşlarıyla ilişkiler iyileşmiş ve artmış, ülkeye yeni dış pazarlama yöntem ve teknikleri getirilmiş, yönetimde profesyonellik başlamış, yabancı sermaye girişinin artmasıyla yeni ortaklıklar yaratılmış, yeni iş ilişkileri gelişmiştir. Ayrıca, Türkiye için en önemli gelişme, bu ülke kendisinin dışında başka bir dünya olduğunun farkına varmıştır. Bütün bu olumlu gelişmeler sonucunda sanayi ürünlerdeki üretim ve ihracat hızla artmış, sanayi sektörün toplam milli gelir içindeki payı artmıştır (Ulutan ve Burhan, 1978).

1980 sonrasında imalat sanayiinin büyüme hızı nispi olarak yavaşlamış, konut ve kamu alt yapı yatırımları artmış, kapasite kullanım oranı yükselse bile ileri teknolojiye dayanan orta ve büyük ölçüdeki sanayi alanları yeterince gelişmemiştir. Sanayi ürünleri ihracatında olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. Tarımsal mallar ihracatı azalırken, sanayi sektörü ihracatı sürekli artmış ve GSMH içinde sektör payı da giderek yükselmiştir. İzlenen politikalar ve plan hedefleri tam gerçekleştirilemese de tüketim mallarının payında düşüş gözlenirken, ara ve yatırım mallarının payında artış olmuştur. Ara ve yatırım mallarının sanayi içindeki payının belli bir seviyede olması bir ülkenin sanayileşmiş ülke sayılabilmesi açısından önemlidir. 1993 yılında ülkenin toplam ihracatı içinde tüketim malları oranı %52, ara malları %27 ve yatırım malları payı ise %11 oranında olmuştur. Bu paylar, Türkiye’nin henüz tam anlamıyla sanayileşmiş bir ülke olmadığını ortaya koymaktadır (Parasız ve İlker, 1998).

Sanayileşmede özel sektöre ağırlık vererek kamu iktisadi teşebbüslerinin yerli ve yabancı özel sermayeye satılarak özelleştirilmesi ve imalat sanayinin tamamen özel girişimcilğe dayanması bu dönemde izlenen politikaların temel özelliklerinden biridir.

Dolayısıyla kamunun ekonomiye katılımı azalmaya başlamıştır ve kamu sabit sermaye yatırımları, gerek toplam sabit sermaye yatırımları, gerekse GSMH içindeki payı zamanla önemli ölçüde düşmüştür. Kamu sektörü sabit sermaye yatırımları birinci öncelik olarak haberleşme-ulaştırmaya, ikinci öncelik olarak da enerjiye yapılmıştır. Özel kesim yatırımlarını konut ve ulaştırma-haberleşme alanlarına yönelmiştir (Ülken ve Yüksel, 1984).

Türkiye’de sanayi sektöründe çalışan kişi miktarına göre işyeri büyüklüğü belirlenmektedir. 1983 yılına kadar yapılan istatistiklerde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri büyük sayılmıştır. 1983 yılından sonra bu miktar, 25’e yükseltilmiştir. 1963 yılında yapılan sayım sonuçlarına göre toplam işyerlerinin %1,94’ü büyük işyeri, %98,1’i küçüktür. 1985 yılındaki sayım sonuçlarına göre ise, toplam içindeki küçük işyerlerinin payı %94,5’tir ve bu işyerlerinin hepsi özel girişime aittir. 1989 yılı verilerine göre toplam işyerinin %4,4’ü kamu sektörüne ve %95,6’sı ise özel kesimine aittir. Bu veriler, ülkede imalat sanayii işyeri bakımından, özel sektörde küçük işletme şeklinin yaygın olduğunu göstermektedir. Küçük ölçekli işletmeler ağırlıkta olsa da, bu işyerlerinin katma değer yaratma, çevirici güç kullanımı ve işgücü istihdam etme bakımından sağladığı katkıları nispeten azdır. Küçük işletmelerin yaygın olmasının başlıca nedenlerinden biri, 1980 öncesi sanayileşme sürecinde uygulanan ithal ikameci stratejisidir. 1980’e kadar izlenen politika ve stratejiler sonucunda iç pazar büyük ölçüde dış rekabetten korunduğundan, içeriye üretim yapan küçük ölçekli, geri teknoloji ve yüksek maliyette çalışan üretim birimleri ekonomik faaliyetlerini devam ettirebilmiştir. Planlı dönemde küçük işletmeler mevcut varlıklarını koruyarak miktarlarının bir miktar arttırmışlardır. Ayrıca, Türkiye’de sermaye piyasasının gelişmemiş durumda olması, halkın küçük tasarruflarının üretim yatırımlarına yönlendirilmesine engel olmuştur. Sanayi üretimindeki sermaye yetersizliği ve teknolojik gerilik de, işletmeleri dokuma, gıda ve giyim eşyası alt sektörlerinde geleneksel yöntemlerle, küçük aile birimlerinde üretim yapmaya zorlanmıştır (Yenal ve Oktay, 2003).

2.2.2.5. 1990-2000 Dönem

Dünyayı değiştiren küreselleşme süreci, belirli bir bölge veya toplumla sınırlı değildir. Bu değişim rüzgarı tüm teknik, sosyal, kültürel, politik, idari ve ekonomik alanlarda etkilidir. 1990-1994 döneminde sanayi sektörünün yıllık üretimi %4,1 oranında

artmıştır. 1994 yılında, ortalama ithalat değeri %9,8 artarak 23,3 milyar ABD dolarına yükselmiştir. İmalat sanayinin payı toplam ihracatın %83,2'sini oluşturmuştur. Aynı dönemde imalat sanayi ihracatı, yıllık ortalama %8,7 artarak 1994 yılında 18,1 milyar dolara ulaşmış ve imalat sanayinin payı toplam ihracatın % 92,9'unu oluşturmuştur (Yılmaz, 2019).

27 Ocak 1994 yılında TL Dolar karşısında %13,6 oranında devalüe edilmiştir. Hazine, nakit açığını kapatmak için 3 ay vadeli %90 faizli hazine bonusu çıkarmıştır. Bu durumda da bankalar bir yıl vadeli mevduat faizini %105'e çıkarmışlardı. Böylelikle mali piyasalarda olumsuzluklar yaşanmaya başlamıştır (Tokgöz, 2001).

1990'lar enflasyon ve fiyat ayarlamalarıyla mücadele etmek için buna yönelik planlar yapıldı. Ülke içinde kamu açığı artmış, yurt içi faiz oranları yükselmiş ve TL reel olarak aşırı değerlenmiştir. Aynı zamanda sıcak para girişi de artış göstermiştir. İthalatta artış olmuş, ihracat yavaşlamıştır. Bu durumda dış ticaret açığı artmaya başlamış ve dış ticaret dengesi bozulmuştur. Bunun sonucunda, 2000 Kasım krizi ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2019).

2.2.2.6. 2000-2010 Dönem

Son 25 yılda, Türkiye'deki imalat sanayi ekonomik göstergelerinde önemli ilerleme kaydedilmiştir. Sanayi sektörü tarafından yaratılan katma değer, 1980'de 15 milyar dolardan 2003'te üçe kat artarak 45 milyar dolara yükselmiştir. Sanayi katma değerinin yıllık ortalama büyüme oranı 1980-1990 döneminde %6,6 ve 1990-2000 döneminde %4,2 olmuştur. Bu oran 2001-2004 yılları arasında %7.9'du (DPT, 2003).

İmalat sanayi üretimin küresel pazar payı, 1996'da %0.96'dan 2004'te %1.'e ve yıllık ortalama % 5.8 oranında artmıştır. Dış ticaret en büyük kısmı gerçekleşen AB ülkelerinde imalat sanayi ürünlerin pazar payı, 2004 itibarıyla %2'ye yaklaşmıştır (Comtrade, 2006).

Ancak, 1990'larda daha çok koalisyon yapıları ve bu yapıların sürdürülebilirliği adına uygulanan popülist politikalar, Türkiye ekonomisindeki sorunların göz ardı edilmesi sonuçlarını doğurduğu gibi, hiçbir koalisyon hükümeti de sorunları çözmek adına yapısal reformlara yönelememiştir. Adeta ötelenen reformların yansıması olarak; yüksek enflasyon ve işsizlik, düşük büyüme, bütçe ve cari açıkları kronik hale getirmiştir.

Ekonomisindeki bu rahatsızlıklar en nihayetinde Kasım 2000 finansal krizini ve Şubat 2001 döviz krizini ortaya çıkarmıştır. Dönemin koalisyon hükümeti radikal bir kararla ekonomide yapısal dönüşüm sürecini tetiklemek durumunda kalmış ve 2002 yılında tek başına iktidara gelen siyasi parti de bu yapısal dönüşüme sadık politikalar izlemeye devam etmiştir. Ancak, 2008 küresel krizinin etkileri görmezden gelinirken, yapısal dönüşümün dinamik bir süreç olduğu ihmal edilmiş ve ekonomi 2009 yılında önemli denebilecek bir küçülmeyi deneyim etmiştir. Küçülmenin aslında bir kriz sinyali olarak algılanmamasında da o döneme kadar Türkiye ekonomisinde yaşanan krizlerin daha çok döviz krizi eksenli olmasının etkileri olduğu ileri sürülebilir.

2.2.2.7. 2010'dan Günümüze Kadarki Dönem

2007-2010 yılları arasında sanayi sektöründe azalan uluslararası doğrudan yatırımlar, 2011 ve 2012 yıllarında yeniden artış göstermiştir. Savunma ihtiyaçlarının yerli kaynaklardan karşılanma oranı 2007 yılında %41,6'dan 2011 yılında %54'e yükselmesine rağmen bu alanda dışa bağımlılık halen daha devam etmektedir. 2007-2012 dönemindeki sayılara göre, imalat sanayi üretimi ortalama %3,7 ve çalışan kişi sayısı ise ortalama %1,5 oranında artış göstermiştir. İmalat sanayinin GSYİH içerisindeki payı 2012 yılında %15,6 olmuştur. İmalat sanayinde katma değer/üretim oranı ise 2010 yılında %18,9 oranında gerçekleşmiştir. 2007-2012 döneminde (altın hariç) imalat sanayi ithalatı da %8, ihracatı nominal olarak yıllık ortalama %8,5 oranında artmıştır (Kepenek ve Yakup, 2014).

2009'a yaşanan küçülme ve akabinde gelen üst üste yüksek büyüme skorları, alınması gereken önlemlerin bir kez daha ihmal anlamı taşıdığı açıktır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, Türkiye ekonomisinde kriz denilince, kurda başlayan ani ataklar şeklindeki algının özellikle küresel krizi aşma adına ABD ve Avrupa Birliği merkez bankalarının yaptıkları parasal genişlemelerin Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde döviz bolluğu yaratması nedeniyle ortaya çıktığı gerçeği görülememiştir. Şüphesiz "kriz teğet geçti" şeklindeki söylemleri besleyen bu olgu, yapısal dönüşümü harekete geçiremediği gibi, Fetö Terör Örgütünün Temmuz 2016 darbe girişimi ve ABD ile olan sancılı ilişkilerin yanı sıra dünya ekonomisinde sıkı para politika uygulamaları evresine geçiş, Türkiye ekonomisinde kura dayalı kırılganlığı harekete geçiren öge olmuştur.

Tablo 2.1. Sanayide Gelişmeler

GÖSTERGELER	2006	2012	2018
İmalat Sanayi / GSYH (Cari, %)	17,2	15,6	16,5
İmalat Sanayi İhracatı (Milyar Dolar)(1)	79,6	129,9	257,1
Yüksek Teknoloji Sektörlerinin İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Payı (%) (1)	5,6	3,7	5,5
Ortanın Üstü Teknoloji Sektörlerinin İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Payı (%) (1)	30,8	31,4	32,1
Türkiye Üçlü Patent (Triadic) Başvuru Sayısı (2)	14	35 (3)	167
Sanayide TFV Artışı (%)	1,2	-0,9	1,9

Kaynak: 2006 ve 2012 verileri TÜİK'e aittir. 2018 verileri 10. Kalkınma Planı Tahminleridir.

2.3. ABD'NİN DIŞ TİCARETİ

ABD'nin ithalatı ve ABD'nin mal ve hizmet ihracatı düzeyi, ABD'nin gücü ve küresel ekonomiler de dahil olmak üzere birçok faktöre bağlıdır. Bu ekonomilerdeki büyüme, sınır ötesi ticarete büyümeye katkıda bulunmaktadır.

2.3.1. Ürün Kategorisine Göre ABD Ticareti

2.3.1.1. İhracat

Tüm ABD ihracatının %20,3'ünü oluşturan ulaşım ekipmanları 2018'de en büyük ABD ihracat sektörü olmaya devam etmiştir. Bunu elektronik ürünler (ihracatın %16,6'sı) ve kimyasal ürünler ve ilgili ürünler (ihracatın %14,6'sı) izlemiştir (Tablo2.2).

Tablo 2.2. ABD'nin 2017-2018 Yılı Sektör Üzerinde Dünyaya Yaptığı İhracat

Sektör	2017 Milyon dolar)	2018 (milyon dolar)	2017-18 Mutlak değişim	2017-18 Nispi değişim (%)
Tarım ürünleri	152.965	154.944	1.979	1.3
Orman ürünleri	39.592	40.862	1.270	3.2
Kimyasallar ve İlişkili Mallar	227.526	243.436	15.910	7.0
Enerji ile ilgili ürünler	144.319	195.897	51.578	35.7
Tekstil ve kıyafet	22.146	22.712	565	2.6
Ayakkabı	1.432	1.559	127	8.8
Mineraller ve metaller	136.447	146.274	9.827	7.2
Makinalar	136.204	143.279	7.075	5.2
Ulaşım araçları	325.578	337.942	12.364	3.8
Elektronik ürünler	268.546	276.896	8.350	3.1
Çeşitli ürünler	49.081	52.096	3.015	6.1
Özel gıda	42.437	48.160	5.723	13.5
Toplam	1.546.273	1.664.056	117.783	7.6

Kaynak: USITC DataWeb/USDOC (2019)

Tüm mal sektörlerinde ihracat 2018 yılında artmıştır (Tablo 2.2). Hem değer hem de yüzde bazında en büyük artış, enerji ile ilgili ürünler sektöründe gerçekleşmiştir (51,6 milyar dolar). Bunu Kimyasallar ve İlişkili Mallar (15,9 milyar dolar) ve nakliye ekipmanları (12,4 milyar dolar) izlemiştir. Ürün düzeyinde, üst ihracatta hem artışlar hem de düşüşler yaşanmıştır. Ürün düzeyindeki en büyük artışlar, ham petrol ihracatı (24.6 milyar dolar yükselerek 47.2 milyar dolar oldu), hafif yağlar (9.6 milyar dolar yükselerek 39.2 milyar dolar oldu), rafine edilmiş petrol ürünleri (6.8 milyar dolar yükselişle 55 milyar dollara ulaştı), propan ürünleri (2.5 milyar dolar yükselişle 14.9 milyar dolar oldu) ve bitümlü kömür (2.2 milyar dolar artışla 11.7 milyar dollara yükseli) dahil olmak üzere enerji ile ilgili ürünler sektöründe gerçekleşmiştir. Sivil uçak, motor ve parça ihracatı 9.4 milyar dolar artışla 130.4 milyar dolara çıkmıştır. En büyük düşüş soya fasulyesinde gerçekleşti; ihracat 4,4 milyar dolar (yüzde 20,3) azalarak 17,1 milyar dolar olmuştur.

2.3.1.2. İthalat

Elektronik ürünler ve taşımacılık ekipmanları 2018'de ilk iki ithalat sektörü olmaya devam etti, 2018 ABD toplam ithalatının sırasıyla yüzde 19,9 ve yüzde 18,1'ini oluşturdu (Tablo 2.3). Binek motorlu taşıtlar 2018'de 195,5 milyar ABD doları değerinde en büyük ABD ithalat ürünü oldu. Bunları ham petrol (157 milyar dolar), ilaçlar (56 milyar dolar), cep telefonları (52.8 milyar dolar) ve telekomünikasyon ekipmanı (47.3 milyar dolar) takip etti.

Tablo 2.3. ABD'nin 2017–2018 Yılı Sektör Üzerinde Dünya Genelinden Yapan İthalatı

Sektör	2017 Milyon dolar)	2018 (milyon dolar)	2017-18 Mutlak değişim	2017-18 Nispi değişim (%)
Tarım ürünleri	147.329	156.588	9.259	6.3
Orman ürünleri	44.821	48.696	3.875	8.6
Kimyasallar ve İlişkili Mallar	268.131	311.210	43.079	16.1
Enerji ile ilgili ürünler	196.833	234.983	38.150	19.4
Tekstil ve kıyafet	121.372	127.662	6.291	5.2
Ayakkabı	25.640	26.567	927	3.6
Mineraller ve metaller	200.577	215.281	14.704	7.3
Makinalar	196.319	214.652	18.333	9.3
Ulaşım araçları	434.860	459.726	24.866	5.7
Elektronik ürünler	484.121	506.065	21.944	4.5
Çeşitli ürünler	130.338	139.019	8.681	6.7
Özel gıda	90.426	100.817	10.390	11.5
Toplam	2.340.768	2.541.267	200.498	8.6

Kaynak: USITC DataWeb/USDOC (2019)

ABD ithalatının değeri, 11 sektörün tamamında 2018 yılında artmıştır (Tablo 2.3). En büyük artış, Kimyasallar ve İlişkili Mallar sektöründe meydana gelmiştir (43.1 milyar dolar artarak 311.2 milyar dolar, artış oranı % 16.1), aynı zamanda en büyük yüzde artışı gösteren ilgili ürünler sektörü takip etti. Enerji ile ilgili ürün ithalatı, 2017 yılında 196.8 milyar dolardan 2018'de 235 milyar dolara, 38.2 milyar dolar (% 19.4) artmış; ABD'nin ham petrol ithalatı tek başına 24.1 milyar dolar artarak 2018'de 157.0 milyar dolara ulaşmıştır. İthalat sektöründe diğer büyük artışlar, ulaştırma ekipmanları sektöründe (24.9 milyar dolar artış ile 2018'de 459.7 milyar dolara) ve elektronik ürünler sektöründe (21.9

milyar dolar artış ile 506.1 milyar dolara) yükselmiştir. Ham petrolün ardından, ürün seviyesindeki en büyük ithalat artışları petrol yağları (8,3 milyar dolar artış ile 35,1 milyar dolara), bilgisayarlar (8,3 milyar dolar artış ile 31,7 milyar dolara), ilaçlar (5,8 milyar dolar artış ile 56 milyar dolara) ve bilgisayar parçaları (5,1 milyar dolar artışla 27,1 milyar dolara) yükselmiştir.

2.3.2. ABD'nin Önde Gelen Ticaret Ortak ülkeleri

Tablo 2.4, 2018'de toplam ticarete (ihracat artı ithalat) göre sıralanmış ABD'nin büyük ticaret ortaklarıyla yaptığı ticaretini göstermektedir. 2018'de Avrupa Birliği (AB), iki yönlü mal ticareti açısından ABD'nin en büyük ticaret ortağı olmaya devam etti. Bunu Çin, Kanada ve Meksika takip etti. İhracata bakıldığında, AB, ABD ihracatında 318.6 milyar dolarla (toplam ihracatın yüzde 19.1'i) en büyük pazar sırasında yer aldı. Kanada, 298,7 milyar dolarını (%18,0) yakından takip etti. ABD'nin ithalatında ise Çin en büyük ithalat kaynağıdır ve 539.5 milyar dolar mal satmış (ithalatın yüzde 21.2'si), ardından AB, 487.8 milyar dolarlık satışla takip etmektedir (%19.2).

Tablo 2.4. ABD'nin 2018 Yılı Başlıca Ticaret Ortakları ve Dünya İle Yaptığı İki Yönlü Ticareti (milyon dolar)

Başlıca ticaret partner ülke	ABD toplam ihracatı	ABD genel ithalatı	Ticaret dengesi	İki yönlü ticaret (ihracat artı ithalat)
AB	318.619	487.753	-169.134	806.372
Çin	120.341	539.495	-419.153	659.836
Kanada	298.719	318.414	-19.695	617.133
Meksika	265.010	346.524	-81.514	611.534
Japonya	74.967	142.596	-67.629	217.562
Güney Kore	56.344	74.223	-17.879	130.568
Hindistan	33.120	54.007	-20.887	87.127
Tayvan	30.243	45.761	-15.519	76.004
Diğer Tüm Ülkeler	466.692	532.494	-65.802	999.186
Toplam	1.664.056	2.541.267	-877.211	4.205.322

Kaynak: USITC DataWeb/USDOC (2019)

ABD'nin hemen hemen tüm önde gelen ticaret ortaklarına mal ihracatı 2017'den 2018'e yükselmiştir (Tablo 2.5). Sadece Çin'e yapılan ihracat düşmüştür (9,6 milyon dolar veya %7,4 azalış). Değerdeki en büyük yükseliş, AB'ye yapılan ihracattaki 35.4

milyar dolarlık bir artıştır (2017'deki 283.3 milyar dolardan 2018'de 318.6 milyar dolara arttı). Bunu Meksika'ya ihracatta 21.7 milyar dolarlık bir artış izlemiştir (2017'deki 243.3 milyar dolardan 2018'de 265 milyar dolara yükseldi). Yüzde olarak, 2017 ve 2018 arasındaki ihracattaki en büyük artış Hindistan (%28.9), ardından Tayvan (%17.5) ve Güney Kore (%16.6) olmuştur.

Tablo 2.5. ABD'nin 2017–2018 Yılı Başlıca Ticaret Ortaklarına ve Dünyaya Yaptığı Toplam İhracat

Başlıca ticaret partner ülke	2017 Milyon dolar)	2018 (milyon dolar)	2017-18 Mutlak değişim	2017-18 Nispi değişim (%)
AB	283.269	318.619	35.350	12.5
Kanada	282.265	298.719	16.454	5.8
Meksika	243.314	265.010	21.696	8.9
Çin	129.894	120.341	-9.552	-7.4
Japonya	67.605	74.967	7.362	10.9
Güney Kore	48.326	56.344	8.018	16.6
Hindistan	25.689	33.120	7.431	28.9
Tayvan	25.730	30.243	4.513	17.5
Diğer Tüm Ülkeler	440.180	466.692	26.512	6.0
Toplam	1.546.273	1.664.056	117.783	7.6

Kaynak: USITC DataWeb/USDOC (2019)

Tüm büyük ticaret ortaklarından ABD'nin yapmış olduğu mal ithalatı 2018'de artmıştır (Tablo 2.6). Mutlak değerdeki en büyük artış, Avrupa Birliği'nden yapılan ithalatt 53,3 milyar dolarlık artış (%12,3), ardından Çin'den yapılan ithalatta 34 milyar dolarlık artış (%6,7) ve Meksika'dan yapılan ithalat (%10,3) artışlarıdır.

Oran olarak ve dolayısıyla ithalattaki büyüme cinsinde, 2017 ile 2018 arasındaki en büyük artışlar ise AB'den (%12,3), ardından Hindistan'dan (%11,8) ve Meksika'dan (%10,3) gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2.6. ABD'nin 2017–2018 Yılı Başlıca Ticari Ortaklarından ve Dünyadan Yapan İthalatı

Başlıca ticaret partner ülke	2017 Milyon dolar)	2018 (milyon dolar)	2017-18 Mutlak değişim	2017-18 Nispi değişim (%)
Çin	505.462	539.495	34.033	6.7
AB	434.459	487.753	53.294	12.3
Meksika	314.262	346.524	32.262	10.3
Kanada	299.280	318.414	19.135	6.4
Japonya	136.480	142.596	6.115	4.5
Güney Kore	71.444	74.223	2.779	3.9
Hindistan	48.297	54.007	5.709	11.8
Tayvan	42.462	45.761	3.300	7.8
Diğer Tüm Ülkeler	488.622	532.494	43.872	9.0
Toplam	2.340.768	2.541.267	200.498	8.6

Kaynak: USITC DataWeb/USDOC (2019)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALASSA ENDEKS DEĞERLERİ AÇISINDAN REKABET GÜCÜ DEĞERLERİ

3.1. BALASSA AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER (AKÜ) ENDEKSİ

Bir ülkenin bir başka ülke veya ülkelere göre mal ve hizmetlerde karşılaştırmalı üstünlüğünün hesaplanmasında, karşılaştırmalı üstünlükleri belirleyen fiyat ve fiyat dışı unsurların; kapsadığı ülke, ürün ve hizmet sayısı çok olduğundan, ticaret sonrası verileri kullanmak daha uygun görülmüştür. Buna yönelik ilk çalışma Liesner (1958) tarafından yapılmış ve Balassa'nın (1965) geliştirdiği Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (Revealed Comparative Advantage –RCA– AKÜ) endeksi en sık kullanılan endeks haline gelmiştir. AKÜ yaklaşımın varsayımı ise karşılaştırmalı üstünlüğün gerçek biçiminin, ticaret sonrası verilerden elde edilebileceğidir. Balassa endeksi ise ülkenin belli mal, hizmet veya endüstrisinin karşılaştırmalı üstünlüğünün hesaplanmasında, bu mal, hizmet ya da endüstrinin toplam dünya ihracatındaki payının, ülkenin toplam ihracatındaki payına oranlanmasından ibarettir. Bu indeksin amacı ise kaynakların diğer ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olup olmadığını belirlemek değil, ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünün belirlenebilmesidir.

3.2. BALASSA ENDEKSİNE DAYALI OLARAK TÜRKİYE VE ÇİN ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMA ÖZETLERİ

Balassa (RCA) endeksini kullanarak, literatürde rekabet gücünün ölçülmesinde, açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük yönteminden hareketle analiz yapılmaktadır. Çalışmalar daha çok Türkiye ve dünyadaki ülkeler üzerine iken, Çin ve Türkiye üzerine yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu dikkat çekmektedir.

RCA endeksini içeren çalışmalardan hareketle, Çin ekonomisinin ulusal piyasadaki yerini belirlemek ve dış ticaret üzerinde Türkiye ekonomisine olan etkisini analiz etmek amacıyla Yalçinkaya vd. (2014) tarafından yapılmıştır. Anılan yazarlar Balassa endeksi yardımıyla, 2002-2013 yılları arasında Türk endüstrilerinin Çin Halk Cumhuriyeti piyasasında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olup olmadığını incelemiştir. Bu çalışma

ışığında Türkiye'nin metal cevheri endüstrisinde rekabet gücüne sahip olduğu, imalat sanayinde ise hesaplanan 30 endüstriden sadece 5'inde rekabet gücüne sahip olduğu, dolayısıyla Türkiye'nin imalat sanayinde en düşük rekabet gücüne sahip ülkelerden biri olduğu söylenebilmektedir.

Çakmak (2005) ise Türkiye tekstil ve hazır giyim sektörünün ulusal piyasadaki karşılaştırmalı üstünlük ve tüm alt sektörün rekabetçiliğini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada, 1989-2003 yılları arası tekstil ve hazır giyim endüstrisindeki tüm alt sektörlerde, Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler endeksini kullanmıştır. Analizler sonucunda Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim endüstrilerinde dünya piyasalarında karşılaştırmalı üstünlük ve rekabet gücüne sahip olduğunu belirtmiştir.

Eroğlu ve Özdamar (2006) ise, çalışmalarında Balassa endeksinden hareketle, 1990-2003 yıllarını kapsayan dönem içerisinde Türk Beyaz Eşya Sektörü'nün Avrupa Birliği ve dünya piyasası karşısındaki rekabet gücü incelemeleri sonucu, bu sektörde karşılaştırmalı üstünlüğün ve dolayısıyla rekabet edilebilirliğin önemli derecede arttığına vurgu yapmışlardır.

Gürpınar ve Barca (2007) ise 2001-2006 yıllarını kapsayan analizlerinde Türk mobilya sektörünün ulusal rekabet gücü seviyesi ve bunun sebepleriyle ilgili olarak çalışmışlardır. Balassa endeksi değerlerinin 2001-2004 yılları arasında 1'in altında olduğu ve bu sektörün ulusal piyasa rekabetinde dezavantaja sahip olduğu ifade edilirken, 2005-2006 dönemi endeks değerlerinin 1'in yüksek olduğunu ve Türk mobilya sektörünün dünya piyasasında rekabet üstünlüğünü kazandığını göstermişlerdir.

Şahinli (2012) ise 2001-2009 dönemi için Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerin canlı hayvancılık sektörünün Balassa endeksini hesaplamıştır. Çalışmadan, Türkiye'nin bu sektörde, Avrupa Birliği üyesi ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlük ve rekabet gücüne sahip olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Gülmez (2012) çalışmasında ise, 1996-2011yılına içeren verilerle Türkiye ve Avrupa Birliği otomotiv sektörünün rekabet gücünü incelemiştir. Balassa endeksinden, araştırılan dönemin son yıllarında bütün otomotiv endüstrisi, ayrıca otomobil ve ticari araç için Türkiye'nin rekabet gücünün azaldığı, ancak yine de rekabet üstünlüğünün devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Li (2017) ise Çin'in ileri teknoloji imalat sanayisinin ABD, Almanya, Japonya, Fransa, Güney Kore piyasasındaki ulusal rekabet gücünü belirlemek amacıyla araştırma yapmıştır. Bu çalışma 1995-2011 dönemini kapsamaktadır. Balassa endeksinden hareketle elde edilen sonuç; Çin'in yüksek ileri teknoloji imalat sanayisindeki rekabet gücünün yükseldiğini, ancak bu yükselişin endüstriyel bazda farklılık gösterdiğini, yeni kimyasal ürünler ve ulaşım ekipmanları sektöründe hala karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığını, bununla birlikte mekanik ekipman sektöründe karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu ve elektronik ekipman endüstrisinde ise karşılaştırmalı üstünlüğünün daha da arttığını ortaya koymuştur.

Dai (2015) Çin'in 1995-2011 yılları arası imalat sanayinin ulusal rekabet gücünü karşılaştırmalı üstünlükler endeksiyle araştırmıştır. Analiz sonucu; emek yoğunluklu endüstrilerde daima yüksek ulusal rekabet gücüne sahiptir, ancak bu avantaj son zamanda azalmaya başlamıştır. Sermaye yoğun endüstrilerde ise Çin, göreceli karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmasa bile, son zamandaki rekabet gücündeki yükseliş ile emek yoğunluklu sektörün karşılaştırmalı üstünlüğünün zayıflaması, ardından sermaye yoğunluklu sektörün karşılaştırmalı üstünlüğün arttığı tahmin edilebilmektedir. Bilgi ve teknoloji yoğunluklu sektörlerde ise gelişmiş ülkelere göre büyük gerilik vardır ve kısa bir sürede yakalama imkanı da yoktur, bu yüzden bu sektörde rekabet gücüne sahip değildir.

Yu ve Ji (2017) ise, ABD'nin yeniden sanayileşme stratejisi uyguladıktan sonra, ülkenin imalat sanayi ürünlerinin ihracattaki rekabet gücünü artırmak ve istihdam yaratmak için yaptığı, düşük döviz kurunun, yabancı yatırımların geri dönüşünü ve koruma politikasını güçlendirme teşvikleri Çin'in imalat sanayisinin dönüşümü ve iyileştirilmesi ve dış ticaret rekabetçiliğinin iyileştirilmesi üzerindeki olumsuz etkiler doğurduğunu ortaya koymuştur. AKÜ verileriyle Çin'in imalat sanayi ticaret rekabet gücü üzerine analiz yapmışlar ve şu sonuca ulaşmışlardır: Çin'in imalat sanayisinin rekabet gücü genel olarak yüksek olmamasına rağmen, teknolojik ürünlerde gerek ABD, gerek ulusal piyasada güçlü rekabet gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Birincil işlenmiş ürünlerin AKÜ endeksi hep 1'den küçük olduğundan, ABD'ye göre rekabet gücü düşüktür.

Mao (2006) Çin'in imalat sanayisinin ABD, Japon, Almanya, İngiltere, Fransa, Hollanda, İtalya, Avustralya, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Tayland, Malezya, Filipinler, Endonezya'ya göre karşılaştırmalı üstünlük endeksini 1994-2004 yılları arasındaki verileri kullanarak hesaplamıştır. AKÜ endeksi analizinden, Çin'in düşük teknoloji sanayi üretiminde uzmanlaştığını ve yüksek rekabet gücüne sahip olmasının yanı sıra, birçok ileri teknoloji sanayi üretiminde, özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğünü çarpıcı bir biçimde arttırdığı anlaşılmaktadır. Gelişmiş ülkelere göre bu sektörün AKÜ endeksi düşük teknoloji sanayinde zaten yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ancak, orta düşük ve orta ileri teknoloji sanayi üretiminde, gelişmiş ülkeler karşısında profesyonel rekabet gücünün genel seviyesi çok düşüktür, AKÜ endeksi ise negatiftir ve belirgin bir yükseliş olmadan istikrarlı bir durumda kalmaktadır.

3.3. AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER ENDEKSİ ÜZERİNE UYGULAMALAR

Rekabet gücünü ölçmek için çok sayıda endeks mevcuttur. Ancak, bu çalışmada, en çok kullanılan endeksler arasında yer alan Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi (AKÜ) kullanılmıştır. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük endeksi genel olarak bir ülkenin ihracat potansiyelinin değerlendirilmesi için yaygın olarak kullanılmaktadır. AKÜ, bir ülkenin, ticaret potansiyeline sahip olduğu malları arttırabildiği bir süreç içinde mi bulunduğunu, yoksa hali hazırda rekabetçi bir şekilde ihraç edilmekte olan ürün sayısının statik olduğu durumda mı bulunduğunu göstermektedir. Endeks ayrıca yeni partnerlerle potansiyel ticaret olanağı hakkında da bilgi sunmaktadır.

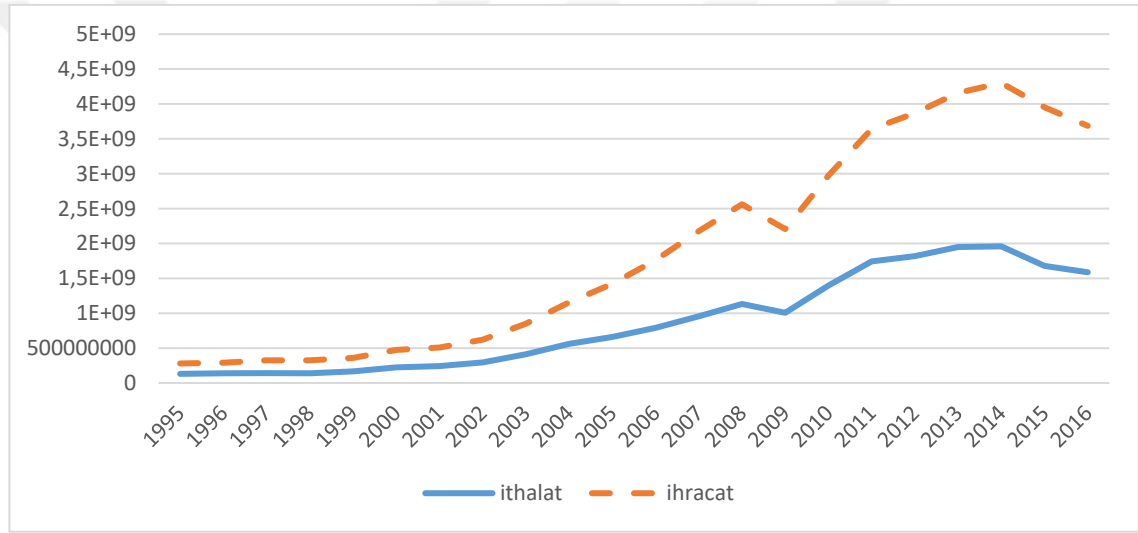
Benzer AKÜ profiline sahip ülkelerin, endüstri içi ticaret dışında aralarında yüksek ticaret yoğunluğu bulunması pek olası değildir. Buna göre i ülkesinin j malına (veya mal grubuna) ait AKÜ endeksi genellikle malın ülke toplam ihracatı içindeki payının dünya toplam ticareti içindeki payına oranlanması ile ölçülmektedir: $RCA_{ij} = (X_{ij} / X_{it}) / (X_{wj} / X_{wt})$

Burada X_{ij} ve X_{wj} i ülkesinin j malı ihracatını ve dünya j malı ihracatını gösterirken, X_{it} ve X_{wt} ülkenin toplam ihracatını ve dünya toplam ihracatını

göstermektedir. 1'den küçük bir değer ülkenin ilgili malda, açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler bakımından dezavantajlı olduğu; 1'den büyük değer ise ülkenin o malda açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Balassa, 1965).

Çalışmada Türkiye ile Çin arasındaki rekabet gücü karşılaştırılırken, bir tür dünya ekonomisinin fabrikası fonksiyonunu üstlenmeye başlayan Çin'in dünya ekonomisinin en gelişmiş ülkesi olan ABD ile rekabet gücü de hesaplanması yoluna gidilmiştir.

Aşağıdaki Grafik 3.1'de Çin'in seçilmiş 10 temel mal grubu itibarıyla dünya pazarındaki ihracatı ve ithalatı verilmiştir.

Şekil 3.1. Çin'in Seçilen Temel 10 Mal Grubunda Dünya Pazarındaki Toplam İhracat ve İthalatı

Grafikten görüleceği gibi, 1995-2008 yılları itibarıyla Çin'in dünyaya yaptığı toplam ihracat ve toplam ithalat miktarında yükselişin olduğu görülmektedir. ABD'nin subprime mortgage krizinin tetiklediği uluslararası mali krizden etkilenen Çin'in dış ticareti, yani ithalat ve ihracat artış hızı 2008 sonu ve 2009 yılında düşük seviyelerde seyretmiştir. Buna karşılık GSYİH'nın hızlı büyümesini sürdürmek için, Çin hükümeti iç talebi canlandırmak amacıyla 4 trilyon yatırım yapmış ve bunun sonucu ülke ekonomisi yükselmeye başlamış, 2015 sonrası ise ülke ekonomisinde daralma görülmüştür.

Çin'in 2008'deki ekonomik gerilemesinin nedenleri başlıca beş açıdan ortaya çıktığı söylenebilir:

1. Aşırı kapasite, sabit yatırımın reel büyüme oranında önemli bir düşüşe yol açmaktadır. 2003'ün ikinci yarısından itibaren Çin'in yatırım artışı çok hızlı olmuştur. 2005'ten bu yana bazı büyük endüstrilerde değişken derecelerde aşırı kapasite görülmüştür. Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu tarafından yayınlanan bilgiye göre, 2005 yılı sonunda Çin, çelik, elektrolitik alüminyum, otomobiller, ferroalyajlar, kok kömürü, kalsiyum karbür ve bakır eritme, çimento, elektrik, kömür ve tekstil gibi 11 sektörde potansiyel fazla kapasite taşımaktaydı (Tian ve Wang, 2009).

2. Renminbi'nin keskin değer kazanmaya devam etmesi ve ihracatta vergi iadesi oranlarındaki artışın azalması ihracat şirketlerinin zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur. RMB döviz kuru oluşum mekanizması reformunun ardından 21 Temmuz 2005'te yuan ABD doları karşısında değer kazanmaya devam etmiştir. 2008'in ilk yarısında, çeşitli faktörler nedeniyle, RMB ABD doları karşısında değer kazanmıştır. 30 Haziran 2008, 6,8591 yuan karşısında 1 ABD doları ABD doları karşısında RMB (yani 1 yuan = 0,1458), 2007 yılında, son işlem günü (28 Aralık) 7,3046 yuan için 1 \$ dolar kuru karşısında RMB (1 yuan = 0.1369 ABD doları), 21 Temmuz 2005 tarihinde 1 ABD dolarının 8.2765 yuana (yani, 1 yuan = 0.1208 ABD doları) karşı döviz kuru seviyesine kıyasla, RMB 2008'in ilk yarısında ABD dolarına karşı %7,4 oranında değer kazanmıştır. Bu artış, 2005 yılının ikinci yarısındaki %2,6'lık artışı ve 2006'nın tüm yılı için %3,5'ini aşmakla kalmamış, aynı zamanda 2007 yılının tüm yılındaki %7,3'lük artışı da aşmıştır (Tian ve Wang, 2009).

3. Makroekonomik politikaların aşırı sıkılaştırılması. Çin ekonomisi 2003 yılının ikinci yarısından itibaren hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır. 2004'ten 2007'ye kadar, GSYİH büyüme hızı ardı ardına beş yıl boyunca %10'u aşmış ve bu da potansiyel GSYİH büyüme oranından daha yüksek olmasına neden olmuş ve aynı zamanda Haziran 2007'den bu yana da tüketici fiyat endeksi (CPI)'ndeki artış %4'ün üzerine çıkarak, enflasyon tehlikesini artırmıştır. Ekonominin aşırı ısınmasını önlemek için, Çin Halk Bankası 2003 yılının ilk yarısından bu yana istikrarlı bir şekilde daraltıcı para politikası uygulamaktadır. Daraltıcı para politikası, işletmelerin sadece kredi alma zorluğunu (özellikle KOBİ'lerin kredi alma zorluğunu) arttırmakla kalmamış, aynı zamanda işletmeler üzerindeki faiz yükünün de artırmasına neden olmuştur (Tian ve Wang, 2009).

4. Toplumun güvenindeki düşüş, daraltıcı politika esnasında biriken enerjinin açığa çıkmasına yol açmaktadır. 2003'ten bu yana yaşanan ekonomik ateşin, yüksek büyüme oranıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Ekonominin aşırı ısınmasını önlemek için hükümet, son yıllarda makroekonomik politikaların odak noktası olarak sabit kıymetlerdeki yatırımın aşırı büyümesini kontrol etmektedir. Ancak, daraltıcı makroekonomik politikaların etkisi, kamuoyunun beklentileri ve dünyanın çeşitli ülkelerinde emtia fiyatlarındaki genel artış nedeniyle tam olarak ortaya çıkmamış, yüksek ekonomik büyüme oranları ve aşırı fiyat artışlarıyla gölgelenmiştir. Ardışık daraltıcı politikalar benimsenmiş ve daraltıcı politika uygulamaları sürekli artmıştır. Sonuç olarak, daraltıcı politikalarının sıkılaştırıcı enerjisi birikmeye devam etmektedir. Bununla birlikte, 2007 yılı sonunda Merkez Ekonomik Çalışma Konferansı'nın hayatiyete geçirdiği para politikasının daraltılması, 2008 yılının ilk çeyreğinde tüketici fiyatlarındaki keskin artışlarına yansıyan büyük enflasyon baskısı, 2008 yılı başındaki ABD ekonomik durumundaki bozulma nedeniyle ortaya çıkan dünya ekonomisinin düşüş eğilimi, halkın beklentilerini tetikleyerek, tüketici güveninde ve yatırımcı güveninde keskin bir düşüşe neden olmuştur. Rakamlar, 2008 yılı Ekim ayında tüketici güven endeksinin Ocak ayına göre 3,2 puan azalarak 92,4 olduğunu, 2008 yılının Ekim ayında ise Çin'in imalat sanayi yöneticileri endeksinin Ocak ayına göre 8,4 puan azalışla 44,6 seviyesinde olduğunu göstermektedir. Halk beklentilerin düzeltmeleri, son yıllarda daraltıcı makroekonomik politikalarına karşı direnç oluşturan kuvvetlerde ani kesintilere yol açmış ve daraltıcı makroekonomik politikalar uygulanan yıllarda biriken daraltıcı enerji birlikte piyasaya sürülmeye başlamıştır. İşletmelerde sabit kıymet yatırımlarının gerçek büyüme oranındaki önemli düşüş, bu tür bir daraltıcı enerji bırakılmasının bir tezahürüdür. ABD finansal krizinin patlak vermesi sonucu kriz hızla dünyaya yayılmıştır. Halk, ABD finansal krizinin Çin ekonomisi ve finansmanı üzerindeki etkisinden de endişe duymuştur. Bütün bu olumsuzluklara rağmen aslında bugünkü Çin ekonomisi, derin bir iç piyasa ile fırtınaya karşı direnme ve savaşma kabiliyetine sahip olarak büyük bir kurtarma avantajına sahiptir (Tian ve Wang, 2009).

5. ABD finansal krizi Çin ekonomisini kötüleştirmektedir. Çin'in ekonomik anlamda gösterdiği performansın altında kalışının nedenini birçok kişi, ABD finansal krizine bağlamıştır. Ancak, Çin'de mevcut ekonomik krizin ABD finansal krizi ile ilgisi çok fazla görünmemektedir. Şöyle ki, Çin İstatistik Ulusal Bürosu tarafından yayınlanan

“Çin Aylık Ekonomik Göstergeler” rakamları 2007 yılının ikinci çeyreğinde Çin’in ekonomik büyüme oranının son yılların en yüksek değerini %12.7 ulaştığını ve sonra azalmaya devam ettiğini göstermektedir. İlk düşüşün, makro kontrolün beklenen hedefleri ile uyumlu olması, ekonominin iyi bir performansı için beklenen bir durumdur. 2008’e girdikten sonra, ekonomik büyüme oranı daha da düşmüş, ilk çeyrekte %10,6’ya, ikinci çeyrekte %10,2’ye ve üçüncü çeyrekte %8,9’a gerilemiştir. Buna karşılık, 2008 yılının ikinci çeyreğinde önce ABD ekonomisi artmış ve ilk çeyrek büyüme oranı %2.5, ikinci çeyrekte %2.1, bir önceki yılın aynı dönemine göre biraz daha düşük, ancak bir önceki çeyreğe göre %2,8 artış olmuştur. Büyüme önemli ölçüde azalmış ve üçüncü çeyrekten başlayarak, üçüncü çeyrekte büyüme oranı %0,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, bir önceki çeyreğe göre %-0.5 olmuştur. Bu veriler şu sonuçlara işaret etmektedir: Birincisi, Çin ekonomisindeki düşüş, ABD ekonomisindeki düşüşe göre daha erken olmuş; ikincisi 2007 yılının üçüncü çeyreğinde ABD alt kredi krizi oluşmuş ve

2008 yılının ilk yarısında ABD ekonomisi üzerinde çok etkisi olmamıştır. Bu veriler değerlendirildiğinde, Çin ekonomisinin 2008’in ilk yarısındaki düşüşünün ABD finansal krizi ve dünya ekonomik krizi ile doğrudan ve kaçınılmaz bir bağlantısı olmadığını göstermektedir (Tian ve Wang, 2009).

Tablo 3.1. Çin’in ABD Karşısında Hesaplanan Temel 10 Mal Gruplarının AKÜ Endeksi

Çin-ABD	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
SITC 0	0,32	0,34	0,51	0,71	0,70	0,70	0,68	0,65	0,61	0,58	0,56	0,61
SITC 1	0,05	0,16	0,09	0,08	0,09	0,11	0,13	0,11	0,09	0,11	0,11	0,12
SITC 2	0,43	0,48	0,60	0,60	0,65	0,74	0,73	0,71	0,67	0,65	0,56	0,62
SITC 3	0,49	0,42	0,29	0,18	0,19	0,25	0,23	0,22	0,19	0,26	0,19	0,22
SITC 4	0,03	0,24	0,27	0,85	0,85	0,93	1,03	0,84	0,74	0,72	0,57	0,72
SITC 5	0,58	0,66	0,63	0,65	0,67	0,69	0,69	0,66	0,63	0,62	0,62	0,63
SITC 6	0,56	0,73	0,82	0,76	0,74	0,75	0,76	0,73	0,75	0,71	0,72	0,74
SITC 7	1,19	1,06	1,06	1,01	1,05	1,06	1,05	1,10	1,03	1,04	1,06	1,04
SITC 8	1,48	1,31	1,23	1,33	1,28	1,20	1,21	1,17	1,30	1,31	1,29	1,32
SITC 9	0,12	0,13	0,26	0,57	0,42	0,06	0,05	0,04	0,02	0,42	1,21	0,03

Not: SITC 0: Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri, SITC 1: İçki ve Tütün, SITC 2: Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler, SITC 3: Mineral Yakıtlar, Yağlar, SITC 4: Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar, SITC 5: Kimyasallar Ve İlişkili Mallar, SITC 6: Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar, SITC 7: Makineler ve Taşıt Araçları, SITC 8: Çeşitli Mamul Eşya, SITC 9: SITC'de Sınıflandırılmamış Eşyalar

Çin’in ABD karşısında hesaplanan temel 10 mal gruplarının AKÜ endeksine göre, Makineler ve Taşıt Araçları, Çeşitli Mamul Eşya iki mal gurubundaki Balassa endeksi

1'den büyük görülmekte ve bu da rekabet gücüne sahip olduğunu göstermektedir. Diğer 8 mal grubunda ise rakamlar 1'den küçüktür ve dolayısıyla rekabet gücüne sahip olmadığına işaret etmektedir. Ancak, Çin'in rekabet gücünde zayıflık bulunan sektörlerde de zamana bağlı olarak ABD karşısında rekabet gücünde gelişme gösterdiği; başlangıçta gözlenen açık dezavantajlı yapının zamanla nötürleşme eğilimi içerisinde olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan Türkiye ile ilgili olarak rekabet gücünde gelişmeler de aşağıdaki tabloda verilmiştir.

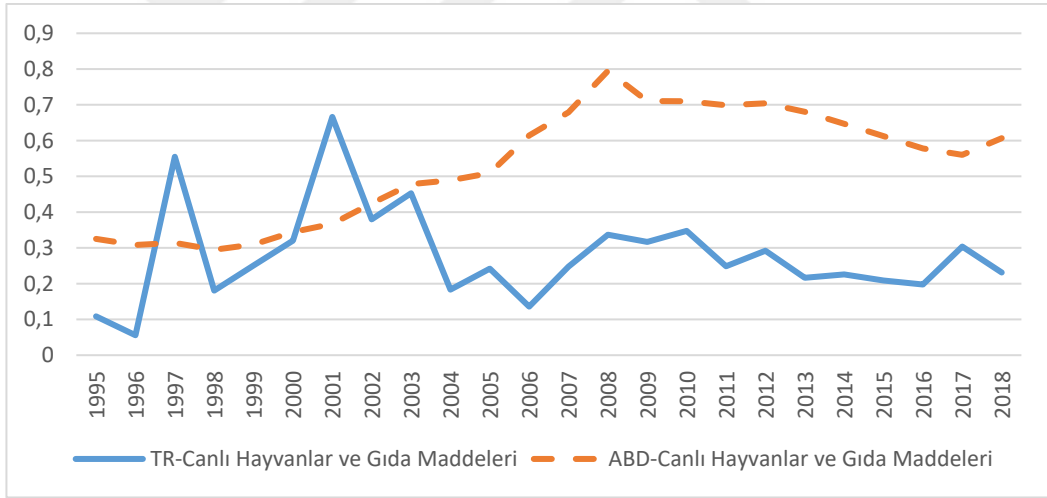
Tablo 3.2. Çin'in Türkiye Karşısında Hesaplanan Temel 10 Mal Gruplarının AKÜ Endeksi

Çin-TR	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
SITC 0	0,11	0,32	0,24	0,35	0,25	0,29	0,22	0,23	0,21	0,20	0,30	0,23
SITC 1	0,02	0,00	0,09	0,25	0,08	0,05	0,12	0,28	0,74	0,22	0,26	0,46
SITC 2	1,00	0,95	2,46	3,15	3,82	3,79	2,48	2,89	2,66	3,24	3,14	2,95
SITC 3	1,60	0,89	1,35	0,27	0,28	0,22	0,25	0,16	0,21	0,27	0,47	0,32
SITC 4	-	0,50	0,81	2,06	1,37	1,28	1,17	1,14	0,78	0,76	1,15	0,99
SITC 5	1,78	1,10	1,77	1,55	1,63	1,66	1,79	1,85	1,67	1,56	1,85	1,66
SITC 6	2,60	1,57	1,47	1,52	1,41	1,34	1,40	1,46	1,52	1,41	1,35	1,41
SITC 7	0,61	1,17	0,98	0,92	0,94	0,97	0,99	0,94	0,98	1,07	0,99	1,01
SITC 8	0,29	0,54	0,59	0,76	0,72	0,74	0,70	0,69	0,62	0,56	0,62	0,60
SITC 9	-	22,07	1,33	0,14	0,14	0,00	0,00	0,01	0,01	0,13	0,21	0,00

Not: SITC 0: Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri, SITC 1: İçki ve Tütün, SITC 2: Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler, SITC 3: Mineral Yakıtlar, Yağlar, SITC 4: Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar, SITC 5: Kimyasallar Ve İlişkili Mallar, SITC 6: Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar, SITC 7: Makineler ve Taşıt Araçları, SITC 8: Çeşitli Mamul Eşya, SITC 9: SITC'de Sınıflandırılmamış Eşyalar

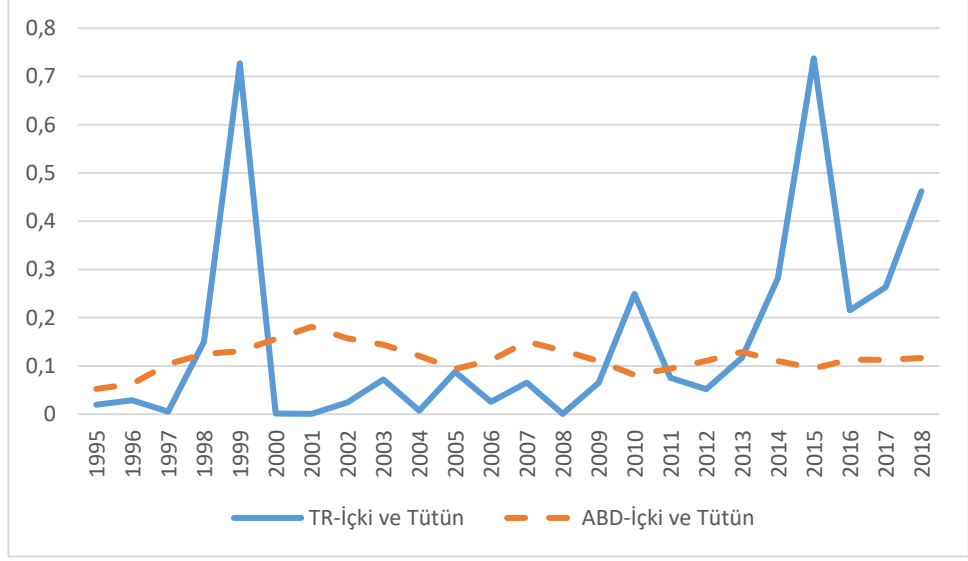
Çin'in Türkiye karşısında ise gıda ve canlı hayvanlar, İçki ve Tütün mal grubunda Balassa indeksi hep 1'den küçüktür ve rekabet gücüne sahip değildir. Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler grubunda Balassa indeksi 1'den büyük ve bu sayılar sürekli yükselmektedir. Mineral Yakıtlar, Yağlar mal grubundaki durum ise 1995 yılından 2008 yılı arasında (2000 yılı 1'den küçük hariç) Balassa indeksi 1'den büyüktür ve rekabet gücüne sahiptir. Ancak, 2009 yılından 2016 yılındaki ve 2015 ve 2016 yılı endeksler ise 1'den küçüktür ve rekabet gücüne sahip değildir. Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar mal grubunda ise 1996 yılından 2005 yılı arasında rakamlar 1'den küçük anca yükseliş göstermektedir. Balassa indeksi 2006 yılı ve 2014 yılı arası 1'den büyük ve 2006

yılında 4'ten büyük ve 2008 yılında 6'den büyüktür. Kimyasallar ve İlişkili Mallar ve Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar iki mal grubunda Balassa endeksleri 1995 yılından 2016 yılına kadar sürekli 1'den büyüktür ve rekabet gücüne sahiptir. Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar grubunda ise 1995 yılından 2016 yılına kadar sürekli 1'den büyüktür ve rekabet gücüne sahiptir. Makineler ve Taşıt Araçları mal grubunda ise 1995-2006 yılı arası Balassa endeksi genel olarak 1'den büyüktür ve arada birkaç yıl 1'den küçük olsa bile 1'e yakın sayılardır. Bu mal grubunda rekabet gücüne sahiptir. Çeşitli Mamul Eşya grubunda ise 2006 ve 2007 yılı Balassa endeksi 1'den büyük olmasının dışında diğer yıllardaki rakamlar 1'den küçüktür ve bu mal grubunda rekabet gücüne sahip değildir. Emtialar ve işlemler mal grubundaki durum ise 1996-2005 yılı arasındaki Balassa endeksinin çok yüksek olmasına rağmen, 2006 yılı sonrası 2016 yılına kadar önemli derecede düşüş görülmektedir ve bu mal grubunda rekabet gücüne sahip durumdan rekabet gücüne sahip olmayan duruma değişmiştir.

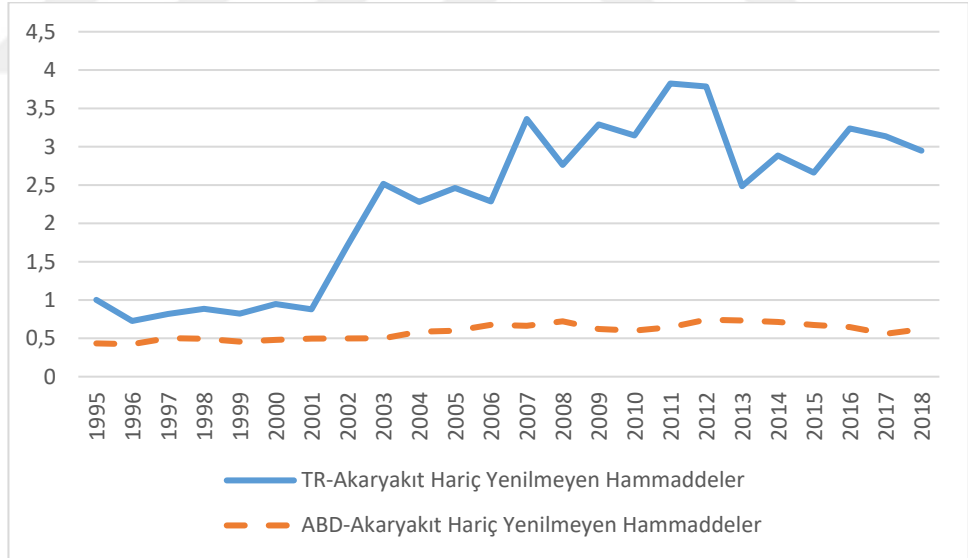
Şekil 3.2. Çin'in Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri Sektöründe ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi

Şekilden gösterdiği gibi Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri sektöründe Çin gerek ABD, gerek Türkiye karşısında rekabet gücüne sahip değildir.

Şekil 3.3. Çin'in İçki ve Tütün Mal Gurubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi

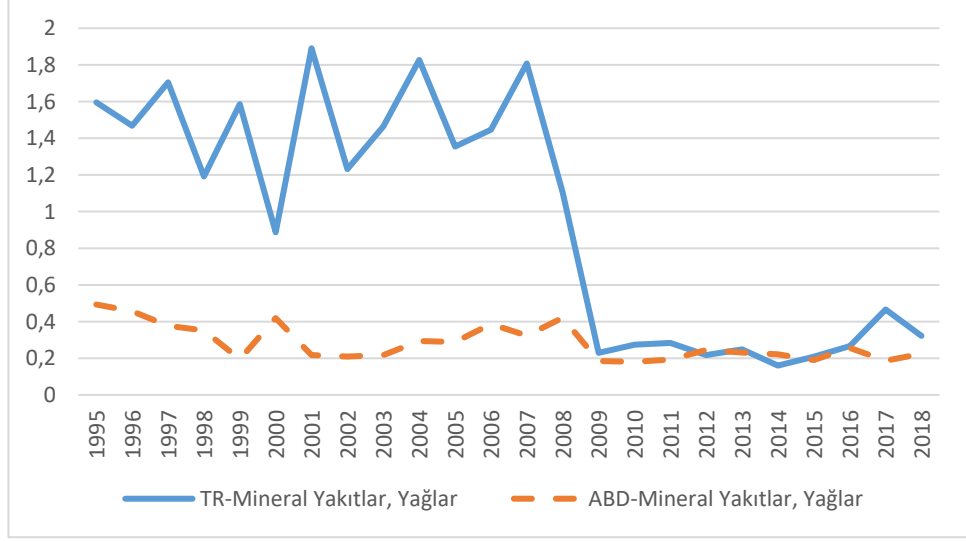
Çin, İçki ve Tütün mal gurubunda Balassa indeksi ABD ve Türkiye karşısında hep 1'den küçüktür ve rekabet gücüne sahip değildir.

Şekil 3.4. Çin'in Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi

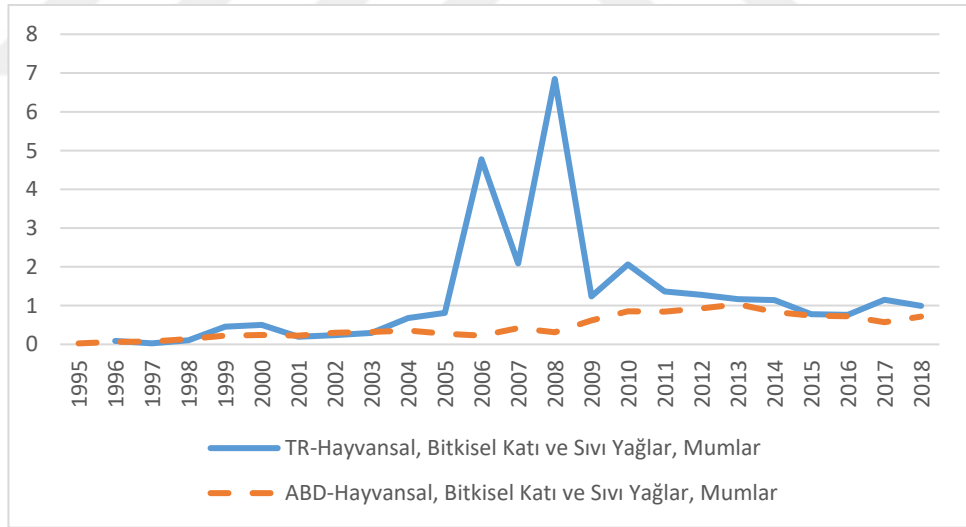
Çin'in Türkiye karşısında, Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler grubunda Balassa indeksi 1'den büyük ve bu sayılar sürekli yükselmektedir. ABD karşısında ise rakamlar 1'den küçük ve rekabet gücüne sahip değildir.

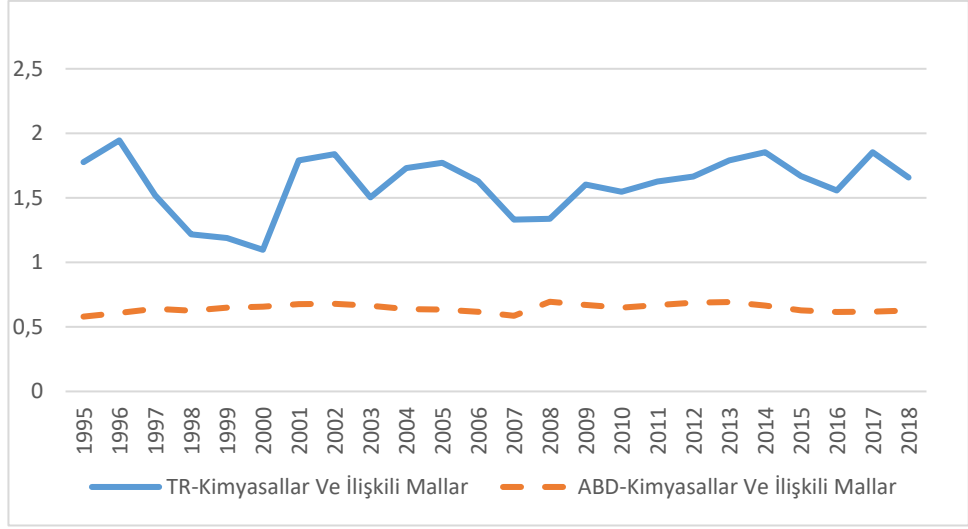
Şekil 3.5. Çin'in Mineral Yakıtlar, Yağlar Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi

Çin, Mineral Yakıtlar, Yağlar grubunda ABD karşısındaki Balassa endeksi hep 1'den küçük seviyelerde seyretmektedir ve rekabet gücünü sahip değildir. Türkiye karşısındaki Balassa endeksi ise, son yıllarda rekabet gücü kaybetmiş durumdadır.

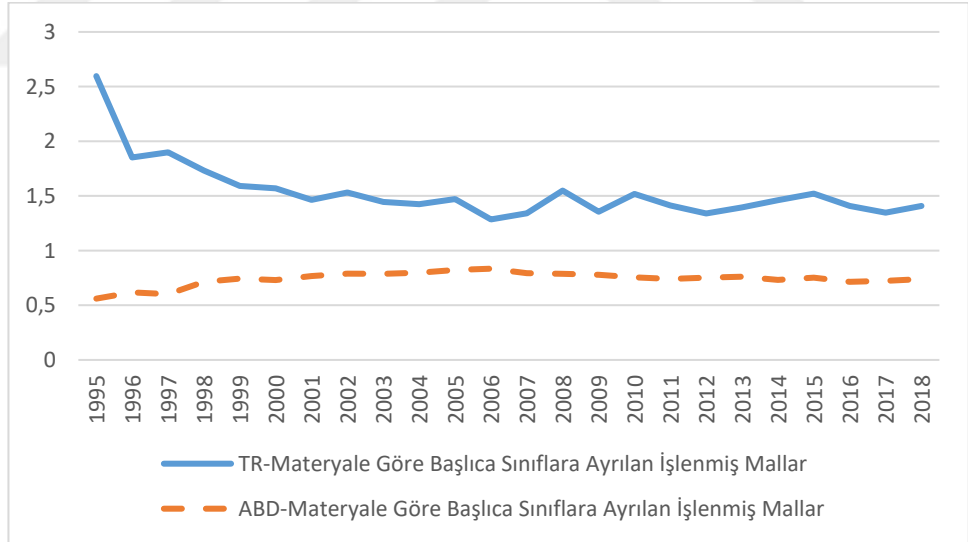
Şekil 3.6. Çin'in Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi

Çin'in Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar grubunda ABD karşısında rekabet gücüne sahip değildir ve AKÜ rakamları artış göstermektedir. Türkiye karşısında ise 1996 yılından 2005 yılı arasında rakamlar 1'den küçük ancak yükseliş göstermektedir. Balassa endeksi 2006 yılı ve 2014 yılı arası 1'den büyük ve 2006 yılında 4'ten büyük ve 2008 yılında 6'den büyüktür.

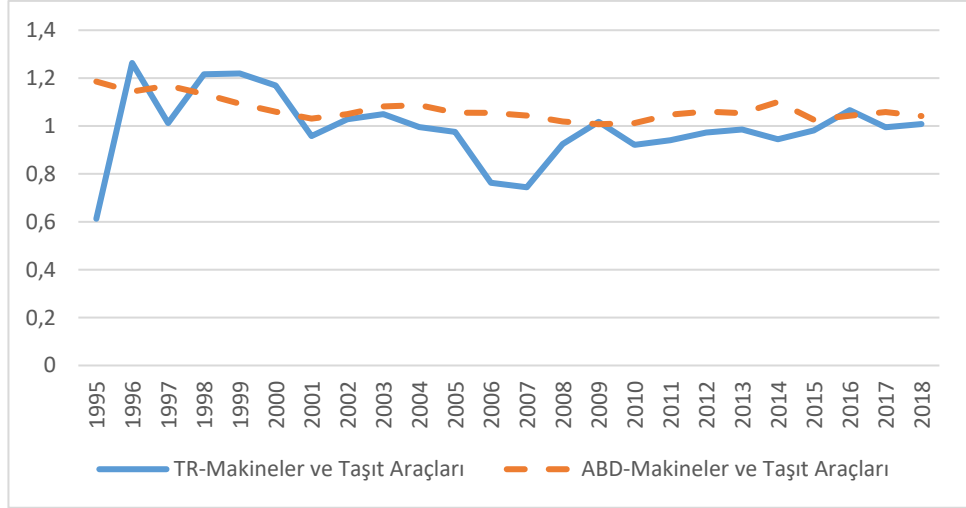
Şekil 3.7. Çin'in Kimyasallar ve İlişkili Mallar Mallar Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi

Çin'in Kimyasallar ve İlişkili Mallar grubunda ABD karşısında rekabet gücüne sahip değildir. Türkiye karşısındaki Balassa endeksi 1995 yılından 2016 yılına kadar sürekli 1'den büyüktür ve rekabet gücüne sahiptir.

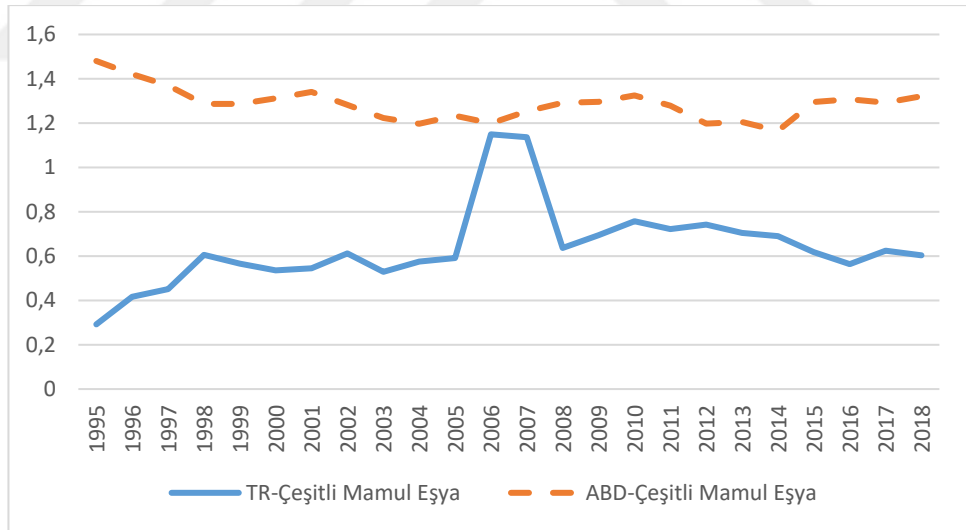
Şekil 3.8. Çin'in Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi

Çin, Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar grubunda ABD karşısında rekabet gücüne sahip değildir. Türkiye karşısındaki Balassa endeksi Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar grubunda ise 1995 yılından 2018 yılına kadar sürekli 1'den büyüktür ve rekabet gücüne sahiptir.

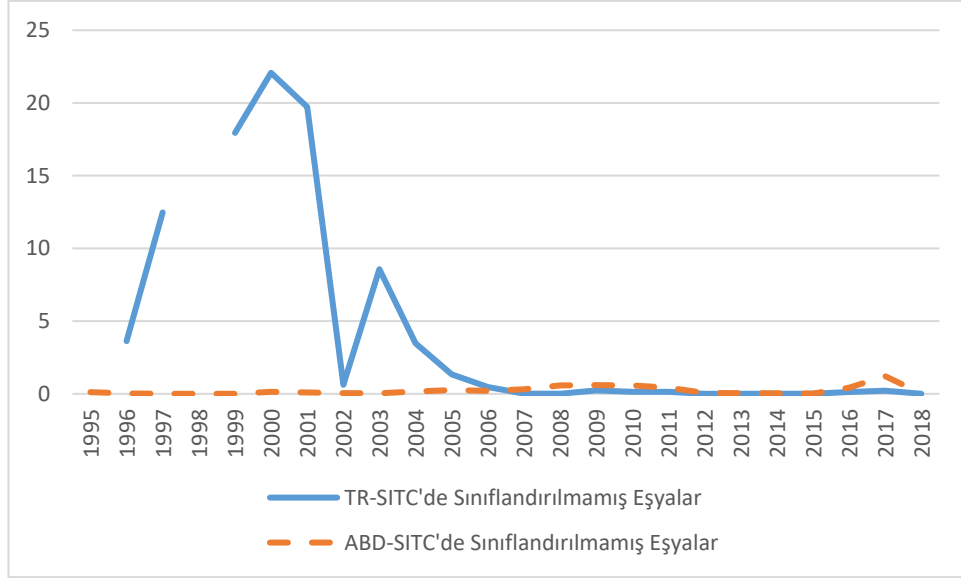
Şekil 3.9. Çin'in Makineler ve Taşıt Araçları Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi

Çin'in Makineler ve Taşıt Araçları grubunda ABD karşısında rekabet gücüne sahiptir. Türkiye karşısında ise 1995-2006 yılı arası Balassa endeksi genel olarak 1'den büyüktür ve arada birkaç yıl 1'den küçük olsa bile 1'e yakın sayılardır. Bu mal grubunda genel anlamda Türkiye karşısında rekabet gücüne sahiptir.

Şekil 3.10. Çin'in Çeşitli Mamul Eşya Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi

Çin, Çeşitli Mamul Eşya grubunda gerek ABD, gerek Türkiye karşısındaki Balassa endeksi 1'den büyüktür ve rekabet gücüne sahiptir.

Şekil 3.11. Çin'in SITC'de Sınıflandırılmamış Eşyalar Grubunda ABD ve Türkiye Karşısındaki Balassa Endeksi

Çin, SITC'de Sınıflandırılmamış Eşyalar grubunda ABD karşısında rekabet gücüne sahip değildir. Türkiye karşısında ise 1996-2005 yılı arasındaki Balassa endeksinin çok yüksek olmasına rağmen, 2006 yılı sonrası 2016 yılına kadar önemli derecede düşüş görülmektedir ve bu mal grubunda rekabet gücüne sahip durumdan rekabet gücüne sahip olmayan duruma geçmiştir.

Tablo 3.3 Türkiye'nin ABD Karşısında Hesaplanan Temel 10 Mal Gruplarının AKÜ Endeksi

TR-ABD	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
SITC 0	0,45	0,30	0,37	0,82	0,76	0,74	0,73	0,76	0,76	0,84	0,74	0,84
SITC 1	4,97	1,74	3,36	3,82	3,60	4,19	3,42	3,46	2,79	2,74	2,31	2,63
SITC 2	0,95	0,25	0,15	0,14	0,24	0,34	0,37	0,47	0,51	1,02	0,58	0,48
SITC 3	0,51	1,61	2,93	1,35	0,70	0,60	0,63	0,43	0,22	0,59	1,50	1,45
SITC 4	1,27	1,15	1,87	1,11	0,19	0,46	2,05	0,39	0,28	0,46	1,34	2,41
SITC 5	0,38	0,44	0,45	0,55	0,50	0,56	0,48	0,38	0,39	0,37	0,28	0,30
SITC 6	0,93	0,99	1,38	1,23	1,32	1,46	1,40	1,76	1,74	1,70	1,40	1,38
SITC 7	0,45	0,79	0,31	1,01	1,06	1,28	1,10	0,88	1,03	0,93	1,15	0,92
SITC 8	1,35	1,48	1,36	0,76	0,65	0,62	0,60	0,55	0,63	0,68	0,61	0,74
SITC 9	11,91	1,32	1,79	1,09	1,68	0,28	0,97	0,75	0,42	0,38	0,52	1,18

Not: SITC 0: Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri, SITC 1: İÇki ve Tütün, SITC 2: Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler, SITC 3: Mineral Yakıtlar, Yağlar, SITC 4: Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Muımlar, SITC 5: Kimyasallar Ve İlişkili Mallar, SITC 6: Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar, SITC 7: Makineler ve Taşıt Araçları, SITC 8: Çeşitli Mamul Eşya, SITC 9: SITC'de Sınıflandırılmamış Eşyalar

Türkiye'nin ABD karşısındaki Balassa endeksi sayılara göre, Türkiye'nin İçki ve Tütün mal gurubunda sürekli olarak 1'den büyük olduğundan, bu mal gurubunda rekabet gücüne sahiptir. Gıda ve canlı hayvanlar, Yenmez ham maddeler (yakıtlar hariç), Kimyasallar ve İlişkili Mallar mal gurubunda ise Balassa endeksi 1'den küçüktür ve rekabet gücüne sahip değildir. Mineral Yakıtlar, Yağlar gurubunda ise 2000-2008 yılı arası ve 2010 yılında balassa endeksi 1'den büyüktür ve diğer yıllarda 1'den küçüktür. Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar mal gurubunda ise 1995-1998 yılı arası ve 2000-2007 yılı arası ve 2009-2010 yılları ve 2013 yılı Balassa endeksleri 1'den büyüktür ve diğer yıllarda 1'den küçüktür. Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar gurubunda ise 1995-2001 yılları arası Balassa endeksi 1'den küçük, ancak bu sayılar 2002-2016 yılları arası yükselmiştir ve rekabet gücüne sahip olmuştur. Makineler ve Taşıt Araçları mal gurubunda ise 2009-2013 yılı arası ve 2015 yılı Balassa endeksleri 1'den büyüktür ve diğer yıllarda 1'den küçüktür. Çeşitli Mamul Eşya mal gurubunda ise 1995-2007 yılları arası Balassa endeksi 1'den büyüktür ve rekabet sahiptir, 2008-2016 yılları arası bu sayılar 1'den küçüktür ve rekabet gücüne sahip olmayan duruma gelmiştir. Emtialar ve işlemler mal gurubunda ise 1995-1996, 2000-2001, 2005-2007, 2010-2011 yılları Balassa endeksi 1'den büyüktür ve diğer yıllarda is 1'den küçüktür.

SONUÇ

Rekabet gücü olgusu ülkeler arasında hangi mal ve hizmetlerde avantajlı, hangi mal ve hizmetlerde dezavantajlı olduğunu gösteren bir durumdur. Bu noktada, rekabet gücü ülkelerin dış ticarete ihracatçı veya ithalatçı oluşunu ortaya koymaktadır. Rekabet gücüne ve dolayısıyla hangi türden mallarda avantajlı, hangi türden mallarda dezavantajlı olma husus A. Smith'in mutlak üstünlükler teorisi ile iktisat yazınına girmiş ve sürekli evrim geçirmektedir. Buna göre başlangıç itibarıyla işgücü verimliliği ile açıklanan ihracatçı yapıyı açıklama motivasyonu daha sonrasında kârlılık ve pazar payı, maliyet, kapsamlı rekabet, açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler, verimlilik ve büyüme ile reel döviz kuru ile açıklanır olmuştur. Bu ölçütler içerisinde B. Balassa tarafından geliştirilen Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Tezi (AKÜ) en genel ölçüm şekillerinden biri olmuştur. Bu çalışmada da AKÜ endeksi kullanılarak Çin ile Türkiye ve ABD arasında sanayi malları ticaretinde rekabet gücü araştırması yapılmıştır.

Çalışmanın motivasyonunu oluşturan Çin ekonomisi halihazırda “dünyanın fabrikası” olarak nitelendirilmektedir. Özellikle büyük nüfus potansiyeline bağlı olarak emek-yoğun sektörlerde başlayan büyük hamleler zamana bağlı olarak dönüşüm göstermeye devam etmekte ve günümüzde de yüksek teknoloji mal ihracatına evrilen bir yapı sergilemektedir. Bu gelişim eşliğinde ABD'nin özellikle geçmişte başta Japonya olmak üzere zaman zaman başvurduğu “gönüllü ihracat kısıtlamaları” argümanı Çin özelinde de işletilmeye başlanmıştır. Bunun en somut örneği de 2018'de başlatılan “ticaret savaşı” kavramında kendine yer edindiği söylenebilir ki, bu yönüyle Çin ABD'yi rekabet gücü açısından sıkıştırarak adeta ekonomik hegemonyasını tehdit eder bir unsur haline aldığı düşünülmektedir. Dolayısıyla alt sektörel bazda Çin'in ABD karşısında rekabet gücü incelemeye değer konumdadır. Diğer taraftan 1980'de dış ticaret politikasında radikal bir dönüşüme giden Türkiye ekonomisinin de Çin ile emek-yoğun boyutta benzeşikliğini devam etmesinden hareketle iki ülke ekonomisinin rekabet boyutunun ele alınmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Çin ve Türkiye'nin temel 10 mal gurubunda birbirileri ve ABD karşısındaki rekabet gücünün belirlenmesi ve iki ülkenin geçmiş sanayi tarihi incelenen bu çalışmada kullanılan veriler 1995 ile 2016 aralığını kapsamaktadır. Çalışmada kullanılan veriler Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) internet sitelerinde

yer alan veri dağıtım servislerinden elde edilmiştir. Bu noktada küreselleşen ekonomi dünyasında dış ticarete avantaj sağlayabilmek ve katma değer elde etmek için belli ürün veya sektörde diğer ülkelere göre rekabet gücüne sahip olmak önemlidir.

ABD ile Çin arasındaki rekabet gücü hesaplamaları sonucu elde edilen bulguları şu şekilde özetleme kümündür:

- Çin'in ABD karşısında hesaplanan temel 10 mal guruplarının AKÜ endeksine göre, Makineler ve Taşıt Araçları, Çeşitli Mamul Eşyai iki mal gurubundaki Balassa endeksi 1'den büyük görülmekte ve bu da rekabet gücüne sahip olduğunu göstermektedir.
- Diğer 8 mal grubunda ise rakamlar 1'den küçüktür ve dolayısıyla rekabet gücüne sahip olmadığına işaret etmektedir. Ancak, Çin'in rekabet gücünde zayıflık bulunan sektörlerde de zamana bağlı olarak ABD karşısında rekabet gücünde gelişme gösterdiği; başlangıçta gözlenen açık dezavantajlı yapının zamanla nötürleşme eğilimi içerisinde olduğu söylenebilir.

Türkiye ile Çin arasındaki rekabet gücü hesaplamaları sonucu elde edilen bulguları şu şekilde özetleme kümündür:

- Çin'in Türkiye karşısında ise gıda ve canlı hayvanlar, İçki ve Tütün mal gurubunda Balassa endeksi hep 1'den küçüktür ve rekabet gücüne sahip değildir.
- Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddelergrubunda Balassa endeksi 1'den büyük ve bu sayılar sürekli yükselmektedir.
- Mineral Yakıtlar, Yağlar mal gurubundaki durum ise 1995 yılından 2008 yılı arasında (2000 yılı 1'den küçük hariç) Balassa endeksi 1'den büyüktür ve rekabet gücüne sahiptir. Ancak, 2009 yılından 2016 yılındaki ve 2015 ve 2016 yılı endeksler ise 1'den küçüktür ve rekabet gücüne sahip değildir.
- Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar mal gurubunda ise 1996 yılından 2005 yılı arasında rakamlar 1'den küçüktür, ancak yükseliş göstermektedir. Balassa endeksi 2006 yılı ve 2014 yılı arası 1'den büyüktür.
- Kimyasallar ve İlişkili Mallar ve Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar iki mal grubunda Balassa endeksleri 1995 yılından 2016 yılına kadar sürekli 1'den büyüktür ve rekabet gücüne sahiptir.

- Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar gurubunda ise 1995 yılından 2016 yılına kadar sürekli 1'den büyüktür ve rekabet gücüne sahiptir.
- Makineler ve Taşıt Araçları mal grubunda ise 1995-2006 yılı arası Balassa endeksi genel olarak 1'den büyüktür ve arada birkaç yıl 1'den küçük olsa bile 1'e yakın sayılardır. Bu mal gurubunda rekabet gücüne sahiptir.
- Çeşitli Mamul Eşya gurubunda ise 2006 ve 2007 yılı Balassa endeksi 1'den büyük olmasının dışında diğer yıllardaki rakamlar 1'den küçüktür ve bu mal gurubunda rekabet gücüne sahip değildir.
- Emtialar ve işlemler mal gurubundaki durum ise 1996-2005 yılı arasındaki Balassa endeksinin çok yüksek olmasına rağmen, 2006 yılı sonrası 2016 yılına kadar önemli derecede düşüş görülmektedir ve bu mal gurubunda rekabet gücüne sahip durumdan rekabet gücüne sahip olmayan duruma değişmiştir.

Çin'in ABD ve Türkiye sanayisinin genel durumları açısından bir değerlendirme yapılacak olduğunda, Çin'in ABD karşısında halen daha emek yoğunluklu bir yapıda olduğu gözlenirken, özellikle son dönemlerde rekabet gücünün sermaye ve teknoloji yoğunluklu mallarda Çin lehine bir trendin olduğu dikkat çekmektedir. Diğer taraftan Çin ekonomisinin sektörel bazda Türkiye ekonomisinden daha üstünlüklü bir yapıda olduğu dikkat çekmektedir.

Çin'in aşırı derecede ihracata ve emek yoğunlu üretime dayanan iktisadi büyümesinin ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunduğu dikkat çekmekte ve kentleşme oranı da dikkate alındığında, Çin'in kırsalda önemli denebilecek bir emek deposunun varlığı, emek yoğun büyümeyi sürdürme potansiyeline işaret etmektedir. Ancak, Çin'in özellikle gelişmiş ülkeler karşısında rekabet gücüne sahip olabilmesi için sermaye yoğunluklu ve yüksek teknoloji içeren sektörlerin gelişimine devam etmesi gerektiği açıktır ki, bu noktada AR-GE'ye önem verilmesi ve verimlilik artışında sürekliliği sağlaması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Balassa, B. (1965). *Comparative Advantage*, New York and London: Trade Policy and Economic Development.
- Carmichael, E.A (1978). "Canada's Manufacturing Sector: Performance in the 1970s [J], *Canadian Study*,(51), 102-106.
- Cheng, Guo Qiang (2001). "WTO Agricultural Rules and China's Agricultural Development", *Beijing: China Economic Publishing House*,(4), 29-33.
- 程国强. WTO 农业规则与中国农业发展.北京: 中国经济出版社, 2001: 29-33.
- Christian, Fischer and Sebastian, Schornberg (2007). "Assessing the Competitiveness Situation of EU Food and Drink Manufacturing Industries: An Index-Based Approach", *Agribusiness*,(4), 473-495.
- Deng, Xiao Ping (1994). *Deng, Xiao Ping Vol. 2 [M]*, Beijing: People's Publishing House.
- 邓小平文选(第 2 卷)[M].北京:人民出版社,1994.132.
- Di, Ang Zhao (1992). "International competitiveness [M]", *Beijing: Reform Press*,(3), 2-8. 狄昂照等. 国际竞争力[M].北京: 改革出版社, 1992: 2-8.
- Di, Ang Zhao (1995). "China's International Competitiveness [J]", *System Engineering Theory and Practice*, (5), 7-9.
- 狄昂照. 我国的国际竞争力[J].系统工程理论与实践, 1995, (5) : 7-9.
- Ekonomik Forumu World Economic Forum (1989). *World Competitiveness Report*, Geneva: IMEDE, 5-12.
- Erkan, B. (2012). "Ülkelerin Karşılaştırmalı İhracat Performanslarının Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayılarıyla Belirlenmesi: Türkiye-Suriye Örneği". *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 195-218.
- Ertin, G. (1998). *Türkiye'de Sanayi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Fagerberger, Jan (1996). "Technology and Competitiveness", *Oxford Review of Economic Policy*, (3), 39-51.
- Fan, Gang (1998). "On competitiveness—thinking about the relationship between scientific and technological progress and economic benefits [J]", *Management World*, (3),10-11.
- 樊纲. 论竞争力——关于科技进步与经济效益关系的思考[J]. 管理世界, 1998, (3): 10-11.
- Gu, Mu (2009). "The Brewing and Start of China's National Policy of Opening to the Outside World [J]", *Party Literature*,(1), 24-31,
谷牧.我国对外开放国策的酝酿和起步[J].党的文献,2009(1), 24-31.
- Han, Bao Jiang and Yang, Li (2019). "70 Years of Industrialization, Achievements and Basic Experience in New China", *Reform*, (8),57-65.
- 韩保江和杨丽, 新中国 70 年工业化历程、成就与基本经验, 改革, 2019 , 第 5 期,57-65。
- Hao, Liu (2004). *The Competitiveness of Canada's Poultry Processing Industry*, (A thesis for the degree of Master of Science). McGill University, Canada.
- Harrison, R. W. and Kennedy, P. L. (1997). "A Neoclassical Economic and Strategic Management Approach To Evaluating Global Agribusiness Competitiveness", *Competitiveness Review*, Vol:1s, 15.
- Harrison, R.W and Kennedy, P.L (1997). "A neoclassical economic strategic management approach to evaluating global agribusiness competitiveness", *Competitiveness Review*, (9), 2-25.
- Hopkins, S and Lewis P.E.T (1996). "Competitiveness in Australian Agriculture", *Marketing and Agricultural Economics*, (12), 309-312.
- Hopskins, S. and Lewis, P.E.T. (1996). "Competitiveness in Australian Agriculture", *Review of Marketing and Agricultural Economics*, (3), 309-317.

Huang, Qun Hui (2018). “China's Industrial Development and Industrialization Process in the 40 Years of Reform and Opening [J]”, *China Industrial Economy*, (9), 5-23.

黄群慧. 改革开放 40 年中国的产业发展与工业化进程 [J]. 中国工业经济, 2018, (9), 5-23.

IMD (2003). *The World Competitiveness Yearbook*.

J. R, Markusen (1987). “Productivity, Competitiveness, Trade Performance, and Real Income”, *Ottawa: Economic Council of Canada for Minister of Supply and Services, Canada*, (11), 3-7.

Jiang, Wei (2015). “On the Construction of the Competitive Advantage of China's Manufacturing Industry”, *Northeast: Normal University Journal (Philosophy and Social Science Edition)*, (5), 112-116.

姜威:《论我国制造业竞争优势的构建》,《东北师大学报(哲学社会科学版)》2015年第5期,112-116.

Jin, Bei (1997). *International Competitiveness of China's Industry—Theory, Method and Empirical Research [M]*, Beijing: Economic Management Press.

金碚. 中国工业国际竞争力——理论、方法与实证研究[M]. 北京: 经济管理出版社, 1997: 31.

Karluk, Rıdvan (1995). *Türkiye Ekonomisi tarihsel gelişim-yapısal değişim*, İstanbul: Beta Basım Yayım.

Ke, Bing Sheng (2003). “Improving Agricultural Product Competitiveness: Theory, Status, Policy and Suggestions”, *Agricultural Economic Issues*, (2), 34-39.

柯炳生. 提高农产品竞争力: 理论、现状与政策建议. 农业经济问题, 2003,(2):34-39.

Kennedy, P.L., Harrison, R.W., Kalaitzandonakes, N. G, Peterson, H.C., and Rindfuss, R.P. (1997). “Perspectives on Evaluating Competitiveness in Agribusiness Industries”, *Agribusiness*, (4), 385-392.

- Kepenek, Yakup (2014). *İktisat notları*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Kepenek, Yakup ve Yentürk, Nurhan (2000). *Türkiye Ekonomisi*, 11. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Klaus, Frohberg and Monika, Hartman (1997). “Comparing Measures of Competitiveness”, (Discussion Paper No.2), *Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe(IAMO),in Halle, Germany*,6-12.
- Landau, R. (1992). *Technology, Capital, Formation and U. S. Competitiveness*, New York: Oxford University Press.
- Lara, A., Kelly, P.W., Lynch, B (2001). “The International Cost Competitiveness of the Irish Pig Industry”, *Rural Economy Research Series No.8, Teagasc, Rural Economy Research Centre,19 Sandymount Avenue, Dublin, (2)*, 62-67.
- Larry Martin, Randall Westgren, and Erna van Duren (1991), “Agribusiness Competitiveness across National Boundaries”, *American Journal of Agricultural Economics*, 73(5), 1456-1464.
- Li, Jin Hua (2019). “New China's 70-year industrial development context, historical contribution and its experience inspiration [J]”, *Reform(4)*, 5-15.
李金华.新中国 70 年工业发展脉络、历史贡献及其经验启示 [J] . 改革, 2019, (4), 5-15.
- Li, Li (2018). *Research on 40 Years of Achievements and Basic Experiences of China's Reform and Opening Up*, (Graduate Thesis). Qufu: Normal University.
李丽, 中国改革开放 40 年成就及基本经验研究, 曲阜师范大学研究生学位论文, 2018.
- Liesner, H (1958), “The European Common Market and British Industry”, *The Economic Journal*, 68(270), 302-311.
- Liu, Wei and Cai, Zhi Zhou (2015). “Industrial Structure Upgrade in China's Industrialization Process and Economic Growth under the New Normal [J] ”, *Journal of Peking University (Philosophy and Social Sciences Edition)*, (3), 5-19.

刘伟, 蔡志洲. 我国工业化进程中的产业结构升级与新常态下的经济增长 [J]. 北京大学学报 (哲学社会科学版), 2015 (3) : 5-19.

Mattine, Durand and Claude, Giorno (1997). "Indicators of International Competitiveness Conceptual Aspects and Evaluation", *Economics and Statistics Department of the OECD (5)*, 147-197.

Mc Calla, A.F (1994). "What did we learn from this conference, in Competitiveness in International Food Markets edited by Bredahl, Abbott and Reed", *Westview Press, Oxford, No5*, 320-322.

Michael, Porter and Li, Ming Xuan (1996). "National Competitive Advantage [M]", *Taipei: Tianxia Culture Publishing House, (7)*, 12-13.

迈克尔·波特著, 李明轩等译, 国家竞争优势[M]. 台北: 天下文化出版社, 1996: 12-13 (自序) .

Miramón and Isabelle, D. C (1991). "An assessment of the competitiveness of the Canadian poultry processing industry", *University of Guelph (Canada)*.

Murat Yilmaz (2019). "1990 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Uygulanan Sanayi Politikaları", *Türkiye Kilis 7 Aralık Üniversitesi*.

Parasız, İlker (1998). *Türkiye Ekonomisi-1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, 1.Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi.

Peng, Yu (2010). *Research on the Competitiveness Structure of China's Textile Industry*, (Graduate Degree Thesis). Shanghai: Academy of Social Sciences.
彭羽, 中国纺织工业竞争力结构提升研究, 上海社会科学院, 研究生毕业学位论文, 2010.

Porter, M.E (1990). *The competitive advantage of nations*, New York: Free press.

Prahalad, C. K., Hamel, G. (1990). "The core competence of the corporation [J]", *Harvard Business Review*,(3), 94-98

- Salvatore, Dominick (2010). “Globalisation, International Competitiveness and Growth: Advanced and Emerging Markets, Large and Small Countries”, *Journal of International Commerce, Economics and Policy*, (1), 21-32.
- Spence, A. Michael and Heather A. Hazard (1988). “International competitiveness [M]”, *MA: Ballinger Publishing Co.*,(8), 3-10.
- Stephen S. Cohen and, John (1987). *Manufacturing Matter [M]*, New York: Basic Books
- Thorne, F.S, (2004). “Measuring the Competitiveness of Irish Agriculture(1996-2000)”. *Research Report. Rural Economy Research Centre, Ireland*, (2),13-17, 19.
- Tian, Qiu Sheng and Wang, Yuan Long (2009). “China's economic downturn: causes and responses[J]”, *Economics and Management Studies*, (3), 16-21.
田秋生, 王元龙. 中国经济下滑:原因与应对[J]. 经济与管理研究. 2009(3):16-21
- Tokgöz, Erdiñç (2001). *Türkiye Ekonomisi Sektörel Analizi*, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Ulutan, Burhan (1978). *İktisadî Doktrinler Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ülken, Yüksel (1984). *20. Yüzyılda Dünya Ekonomisi*, İ.Ü.İktisat Fakültesi.
- Wang, Hai Bo (1999). “The course and achievements of China's industrial development for 50 years [J]”, *China Industrial Economy*, (9), 9-15.
汪海波. 我国工业发展 50 年的历程和成就 [J] . 中国工业经济, 1999, (9), 9-15.
- Wang, Hai Bo (2014). “The Great Achievements of New China's Economic Development and Its New Trend [J] ”, *Economics and Management Studies*, (10), 5-13.
汪海波. 新中国发展经济的伟大成就及其新的走势 [J] . 经济与管理研究 , 2014, (10): 5-13 .
- Wang, Yong De (2009). *Research on the International Competitiveness of Chinese Agricultural Products Based on the Comparative Perspective of China and the United States*, (PhD Dissertation). Northeast: Forestry University.

王永德, 基于中美比较视角的中国农产品国际竞争力研究, 东北林业大学
博士论文, 2009.

Yalçın Kaya, M.H., Çılban T.C., Özçalık, M. (2009). “Avrupa Birliği Sürecinde Türk İmalat Sanayi Dış Ticaretinin Rekabet Gücü: 1989-2009 Dönemi VAR Analizi”, *Yönetim ve Ekonomi*, 16(1),117.

Yenal, Oktay (2003). *Cumhuriyetin İktisat Tarihi 1.Baskı*, İstanbul: Homer Kitabevi.

Yu, Ming Yuan (2016). “Analysis of Influencing Factors of International Competitiveness of Chinese Manufacturing”, *China Industrial Economy*, (7), 10-14.

于明远, 中国制造业国际竞争力影响因素分析, 中国工业经济,2016 (7), 10-14.

Yurttañıkımaz, Ziya Çağlar, Burhan Kabadayı ve Ömer Selçuk Emsen (2014). “Ekonomik Büyüme ve Rekabet Gücü Üzerine Türkiye Analizi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (21), 21-46.

Zhou, Wei Fu (2014). “China's industrialization progress, outstanding problems and development strategies [J]”, *Economic aspect*, (12), 1-7.

周维富. 中国工业化的进展、突出问题和发 展策略 [J]. 经济纵横, 2014 (12). 1-7.

İnternet Kaynakları:

2004 Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2003)

Cnnturk,2018a Çin'in 2017 ihracat ve ithalat rakamları belli oldu,<<https://www.cnnturk.com/ekonomi/dunya/cinin-2017-ihracat-ve-ithalat-rakamlari-belli-oldu>>, erişim:06.02.2018

cnnturk,2018b 2017 yılı ihracat rakamı belli oldu, <<https://www.cnnturk.com/ekonomi/turkiye/2017-yili-ihracat-rakami-belli-oldu>>, erişim:06.02.2018

COMTRADE 2006 veritabanı, Birleşmiş Milletler, ‘‘ <https://comtrade.un.org>’’

DPT (2003), Türkiye Sanayi Politikası: AB Üyeliğine Doğru,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/sanayi/tr2003ab.pdf>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ‘‘ <http://www.tuik.gov.tr>’’

USITC DataWeb

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Yasen REZIWANGULI
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	The Finance and Economic University of Xin Jiang of China
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	Çince, İngilizce, Türkçe
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	30.12.20119